บุญนำอนุสรณ์

๒๕ มีนาคม ๒๕๑๕

คุณบุญนำ ทาสิทธิ์

ชาตะ ๒๑ ตุลาคม ๒๔๖๓

มรณะ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๑๔

ถ่ายพร้อมครอบครัว เมษายน ๒๕๑๒

ประวัติของคุณบุญนำ ทาสิทธิ์

คุณบุญนำ ทาสิทธิ์ เป็นธิดาคนโตของพ่อโม้ และแม่บัวแก้ว สุวังบุตร เกิด ณ วันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ มีน้องร่วมบิดามารดา ๕ คนคือ

๑. นายมนัส สุวังบุตร (ถึงแก่กรรม)
๒. นางสุเพ็ญ เมฆกัลป
๓. นายบุญชัย สุวังบุตร
๔. นายเจริญ สุวังบุตร (ถึงแก่กรรม)
๕. นางวงศ์สว่าง สุวังบุตร

สมรสกับนายเกียรติ ทาสิทธิ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐ มีบุตรธิดา ๗ คน คือ

๑. นางกอบกูล สุวรรณาศรัย บช.บ. M.A.in Econ. (Indiana Univ., U.S.A.) สมรสกับนายศุภร สุวรรณาศรัย สถ.บ. M.S.in Ed. (Indiana Univ., U.S.A.)
๒. เด็กหญิง เล็ก (ถึงแก่กรรม)
๓. นางสาวเกื้อกูล ทาสิทธิ์ คบ. (เกียรตินิยม), คม.
๔. นางสาวกีติมา ทาสิทธิ์ (กำลังศึกษาอยู่)
๕. นางสาวสว่างนิตยา ทาสิทธิ์ (กำลังศึกษาอยู่)
๖. เด็กชาย – (ถึงแก่กรรม)
๗. เด็กชาย – (ถึงแก่กรรม)

คุณบุญนำเริ่มเป็นโรคเบาหวานเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๖ และได้รับการรักษาตามคำแนะนำของนายแพทย์ตลอดมา ใน พ.ศ. ๒๕๐๙ ได้เป็นลมหกล้มเนื่องจากน้ำตาลในเลือดลดมากและเส้นโลหิตตีบ ทำให้เป็นอัมพาตไปซีกหนึ่ง คือซีกด้านซ้ายและขาซ้ายใช้การไม่ได้

ต้องรักษาด้วยการนวด จึงค่อยเดินได้ ในระยะหลังต้องมีคนคอยพยุงตลอดเวลา ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ มีอาการบวมที่ขาและหายใจผืด จึงเข้ารักษาที่โรงพยาบาลเมืองลำปาง และตรวจพบว่ามีโรคหัวใจแทรก เมื่ออาการดีขึ้นได้เดินทางเข้ามารักษาที่โรงพยาบาลพระ-มงกุฎเกล้า อาการเบาหวานและโรคหัวใจดีขึ้นเป็นลำดับ ในวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๑๔ เป็นลม ถึงแก่กรรมด้วยโรคหัวใจโดยปัจจุบันทันด่วน รวมอายุได้ ๕๑ ปี มรณกรรมของคุณบุญนำ นำความเศร้าสลดใจมาสู่สามี ธิดา หลาน ญาติมิตรตลอดจนผู้ที่คุ้นเคยเป็นอย่างยิ่ง ขอให้ดวงวิญญาณของคุณบุญนำ จงไปบรรลุสุคติในสัมปรายภพด้วยเถิด.

คำนึงถึงน้องบุญนำ

น้องบุญนำเป็นทั้งเพื่อน คู่คิด และกำลังใจของผมในทุก ๆ ด้าน ในด้านการค้าก็ได้คอยช่วยเหลือเป็นคู่คิดจนสามารถสร้างฐานะขึ้นมาได้ ในด้านสังคมและศาสนาก็มิได้ละเลยในการทำบุญและฟังธรรมอยู่เป็นเนืองนิตย์และช่วยเหลือเพื่อนบ้านอยู่เสมอมา น้องบุญนำเป็นคนขยันเมื่อมีเวลาว่างก็มักจะหางานอดิเรกทำอยู่เสมอ เช่นทำอาหาร เลี้ยงไก่ เลี้ยงสุกรและเป็นคนทำสิ่งใดจริงจัง เช่นเมื่อเลี้ยงไก่ ครั้งแรก ๆ ก็ทำอยู่เป็นจำนวนน้อย ต่อมาขยายกิจการเป็นฟาร์มเลี้ยงไก่ จนชนะการประกวดไก่และไข่หลายครั้ง เมื่อเลี้ยงสุกรก็เคยเป็นนายกสมาคมผู้เลี้ยงสุกรของจังหวัดลำปางอยู่ระยะหนึ่ง งานเหล่านี้แม้จะเป็นงานอดิเรกแต่ก็สามารถนำรายได้มาให้แก่ครอบครัวพอสมควร

วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๙ เมื่อผมกลับออกมาจากเยี่ยมญาติถึงหน้าตึกอำนวยการโรงพยาบาลเมืองลำปาง อย่างไม่คาดฝันได้เห็นคุณวีนัส โชติเวช คุณพรรณี สายทอง และอีกหลายคนช่วยกันพยุงน้องบุญนำออกจากรถมานอนเปล สอบถามภายหลังได้ความว่า น้องบุญนำท้องเสียมาก่อนได้เป็นลมลงในห้องน้ำ สาเหตุเนื่องจากน้ำตาลในเลือดลดลง อาการของบุญนำครั้งนี้หนักมาก สังเกตเห็นว่าแขนและขาข้างซ้ายตกห้อย คุณหมอสนิท โชติเวช และคุณหมอศรีรัตน์ บุญเฉลียวได้กรุณาให้การรักษา ให้น้ำเกลือและอ๊อกซีเยน และแก้ไขจนอาการดีขึ้นเป็นลำดับ จากการหกล้มครั้งนี้ทำให้น้องบุญนำเป็นอัมพาตเรื่อยมา

น้องบุญนำป่วยเป็นโรคเบาหวานมานานตั้งแต่คลอดลูกคนที่ ๔ ได้พยายามรักษาและได้รับคำแนะนำต่าง ๆ อย่างดีจากบรรดานายแพทย์หลายท่าน โดยเฉพาะคุณหมอสนิท

โชติเวช ได้เอาใจใส่ดูแลตลอดมาจนกระทั่งล้มป่วยเป็นอัมพาต น้องบุญนำเป็นคนใจแข็งและมีกำลังใจดีมาก แม้จะช่วยตัวเองไม่ได้ก็ไม่รบกวนคนอื่น พยายามรักษาตัวทำตามคำแนะนำของแพทย์ ผมเฝ้ารักษาพยาบาลมาตลอด ทั้งเผาปัสสาวะตรวจน้ำตาล นาน ๆ ก็ไปเจาะเลือดตรวจน้ำตาล เมื่อเป็นแผลก็ไปรักษาและชำระแผลที่โรงพยาบาล บางครั้งก็ขอสำลีผ้าก๊อสมาชำระล้างแผลเองที่บ้าน หากแผลอักเสบมากน้ำตาลขึ้นสูงก็เข้าไปรักษาที่โรงพยาบาลเข้า ๆ ออก ๆ จากโรงพยาบาลเรื่อยมา และทุกครั้งก็ได้รับความกรุณาจากนายแพทย์และนางพยาบาลโรงพยาบาลเมืองลำปางเป็นอย่างดี

เมื่อเดือนสิงหาคม ๒๕๑๔ น้องบุญนำป่วยมีอาการหอบหายใจผืด เท้าบวมมากขึ้น เข้ารักษาตัวในโรงพยาบาลอีก จากการตรวจอย่างละเอียดพบว่าน้องบุญนำมีโรคหัวใจแทรก ลูกตุ๊และแอ๊ด (สมเพียร เกษมทรัพย์) ไปเยี่ยมและชวนมารักษาตัวที่กรุงเทพ ฯ มาถึงได้ไม่กี่วันจ่าสิบเอกสมัย วงศ์หน่อแก้ว เพื่อนบ้านรักสนิทเหมือนญาติได้แนะนำและพาเข้ารักษาตัว ณ โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า และเป็นคนไข้ของ พันโทนายแพทย์อิศรา สุขุมาลจันทร์ น้องบุญนำเข้าออกโรงพยาบาลนี้ ๒–๓ ครั้ง อาการดีขึ้นจึงกลับมาอยู่บ้าน จ่าสิบเอกสมัยก็กรุณามาช่วยเจาะเลือดตรวจน้ำตาลดูแลเอาใจใส่ให้เสมอ ผมมีงานอยู่ลำปาง ลูก ๆ ผลัดกันเขียนจดหมายบอกอาการของแม่ไปให้ทราบเสมอว่าแม่อาการดีขึ้น ยิ้มแย่มแจ่มใส รับประทานอาหารได้มากขึ้นและอาการไม่น่าวิตกแต่อย่างใด ผมก็เตรียมตัวที่จะมาเยี่ยม แต่แล้วในเย็นวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๑๔ ขณะที่คุมเด็กทำงานอยู่หลังบ้านก็ได้ยินเสียงคุณแม่ตะโกนอย่างตกอกตกใจและเด็กวิ่งไปบอกให้รับโทรศัพท์จากกรุงเทพ ฯ ผมรับหูโทรศัพท์จากคุณแม่ คำบ้อพูดด้วยเสียงสะอื้นว่าบุญนำตายเสียแล้วขณะที่สะอาดพยุงไปเข้าห้องน้ำ ผมรีบเดินทางเข้ากรุงเทพ ฯ ในเย็นวันนั้น เศร้าใจมาตลอดทางแม้จะระลึกถึงพระธรรมได้ว่าการเกิด แก่ เจ็บ ตายเป็นของธรรมดาผมก็ยังไม่อาจตัดใจได้ ถึงบ้านตี ๕ พบญาติและเพื่อนบ้านหลายคนมาช่วยอยู่เป็นเพื่อนศพและลูก ๆ เสียงลูก ๆ สะอื้นร่ำไห้ ศพนอนคลุมผ้าอยู่บนเตียง ผมเปิดหน้าดูเศร้าสลดใจ อุตส่าห์ประคบประหงมมาเป็นเวลาร่วม ๖ ปีจะจากไปก็ไม่ทันได้ร่ำลา ลูก ๆ ก็ไม่ทันได้เห็นใจ ไปเร็วอย่างคาดไม่ถึง การจากไปของน้องน่าจะเป็นที่โรงพยาบาลท่ามกลางนายแพทย์พยาบาลและสายระโยงระยางของน้ำเกลือและท่ออ๊อกซีเยน

น้องไปอย่างสงบไม่มีอาการทุรนทุราย ขอน้องจงไปสู่สุคติและสัมปรายภพโน้นเถิด ขอให้ได้พบกันอีกในชาติหน้า พี่สุดที่จะอาลัยถึงน้อง

การป่วยของบุญนำ ได้รับความกรุณาดูแลเอาใจใส่และเป็นกำลังใจจากเพื่อน ๆ ญาติพี่น้องและได้รับความกรุณาช่วยรักษาพยาบาลอย่างดีจากนายแพทย์ศรีรัตน์ บุญเฉลียว นายแพทย์สนิท โชติเวช นายแพทย์และนางพยาบาลเมืองลำปาง พันโทนายแพทย์อิศรา สุขุมาลจันทร์ จ่าสิบเอกสมัย วงศ์หน่อแก้ว อยู่เสมอมา ผมขอขอบพระคุณมา ณ ที่นี้ด้วย และยังรำลึกถึงพระคุณอยู่เสมอ

อนึ่งการจัดงานศพของบุญนำครั้งนี้ ผมและลูก ๆ ได้รับความกรุณาจากญาติ เพื่อน ๆ และผู้มีพระคุณที่ได้กรุณาให้ความช่วยเหลือทั้งกำลังใจ กำลังกายและกำลังทรัพย์ และรับเป็นเจ้าภาพ คือ

๑. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๒. คุณศิริ วัฒนสุข นายกเทศมนตรี เทศบาลเมืองหนองคาย

๓. คุณอุลิต ตัณติวงศ์ และคุณสมโภชาติ เหล่ามโนรมย์

๔. กองบัญชีประชาชาติ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ

๕. เพื่อน ๆ ลูก คณะบัญชีจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ๒๕๐๒

๖. คุณเฉิด – สมพร อนุสสรราชกิจ, คุณรัศมี – สมเพียร เกษมทรัพย์

นอกจากนั้นคุณไพบูลย์ เหล่ามโนรมย์ เพื่อนรักคนหนึ่งของผมได้กรุณามอบหนังสือเล่มนี้ให้เพื่อแจกในงานศพของบุญนำ ผมระลึกถึงพระคุณของท่านผู้กล่าวนามมาข้างต้นนี้เสมอ และขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย.

เกียรติ ทาสิทธิ์

๒๕ มีนาคม ๒๕๑๕

แม่ของลูก

ลูก ๆ จากแม่มาเรียนหนังสือในกรุงเทพ ฯ ตั้งแต่เด็ก ๆ และเมื่อเรียนจบก็ทำงานที่กรุงเทพ ฯ ตลอดเวลาที่อยู่ห่างไกลกันแม่ก็มีแต่ความห่วงใยลูก ๆ ส่งจดหมายบ้าง อาหารบ้างและมาเยี่ยมเยียนลูกอยู่เสมอ ส่วนลูก ๆ ไม่มีโอกาสได้ทดแทนบุญคุณและรับใช้แม่อย่างใกล้ชิดนัก ครั้นแม่ป่วยลงลูก ๆ ก็ได้กลับไปพยาบาลเป็นครั้งคราว และเมื่อแม่มารักษาตัวที่กรุงเทพ ฯ แม่ไม่ชอบอยู่กรุงเทพ ฯ นาน ๆ เมื่ออาการของแม่ดีขึ้นแม่ก็กลับไปลำปางอีก ลูก ๆ อยู่ทางกรุงเทพ ฯ ก็ได้แต่เป็นห่วงแม่ ครั้งใดที่มีโทรศัพท์ทางไกลมาก็พากันคิดว่าแม่คงป่วยหนักทุกครั้งไป มีความรู้สึกเหมือนจะเป็นลม หมดเรี่ยวแรงที่จะพูดโทรศัพท์

แม่เป็นที่ปรึกษาที่ดีของลูก ๆ ตลอดมา ทั้งในด้านชีวิตครอบครัวและการศึกษา แม่พยายามส่งเสียให้ลูกได้เรียนในโรงเรียนดี ๆ เท่าที่ฐานะจะอำนวยให้ เมื่อจบการศึกษาชั้นมัธยมบริบูรณ์ แม่ก็สนับสนุนให้เรียนชั้นสูง ๆ ขึ้นไปตามถนัด แม่ให้ความเอาใจใส่และเป็นกำลังใจให้ลูก ๆ มีความอุตสาหะพยายามในการศึกษาเสมอมา แม่เป็นผู้มีใจเอื้อเฟื้อช่วยเหลือผู้อื่นอยู่เสมอและมีฝีมือในการประกอบอาหาร เมื่อมีใครมาขอความช่วยเหลือไม่ว่าทางด้านการกุศลและสังคมใด ๆ แม่ไม่เคยขัดต้องช่วยเหลือทุกครั้งไป

ปรกติแม่เป็นคนกระฉับกระเฉงคล่องแคล่วและเป็นคนตามใจตนเอง จึงทำให้การรักษาโรคเบาหวานของแม่บางครั้งไม่จริงจังนัก จนเป็นเหตุให้แม่ต้องหกล้มเป็นอัมพาต เมื่อแม่เป็นอัมพาตพอเดินเหินได้แม่ก็ไม่บ่นให้พ่อและลูก ๆ ไม่สบายใจ ยังคงมีใจเข้มแข็งมีกำลังใจดี พยายามช่วยเหลือตนเองเท่าที่จะทำได้ และมีหน้าตายิ้มแย้มพูดคุยกับญาติพี่น้องและเพื่อน ๆ ที่มาเยี่ยม ก่อนป่วยแม่มีความจำเกี่ยวกับเรื่องเก่า ๆ ได้ดี หลังป่วยความจำของแม่เสื่อมลง ในระยะหลังแม่ป่วยเป็นโรคหัวใจเพิ่มขึ้นอีกโรคหนึ่ง และได้รับการรักษาที่โรงพยาบาลเมืองลำปาง และโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า แม่ต้องเข้า ๆ ออก ๆ โรงพยาบาล

อยู่ ๒ – ๓ ครั้ง หลังจากนั้นอาการของแม่ดีขึ้นเป็นลำดับแต่แม่ก็ยังเบื่ออาหาร บางครั้งก็บ่นเบื่อตัวเองอยากจะตาย ลูก ๆ ก็ได้แต่อ้อนวอนให้รับประทานอาหารและจัดหาอาหารที่แม่ชอบและให้กำลังใจแก่แม่ ขอให้แม่รักษาตัวเพื่อเห็นแก่ลูก ๆ และแล้วก่อนที่จะถึงกำหนดนัดไปโรงพยาบาลอีกครั้งหนึ่ง ในวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๑๔ เวลาประมาณสี่ถึงห้าโมงเย็น แม่ได้จากพวกเราไปโดยไม่มีอาการทุรนทุรายเหมือนคนนอนหลับธรรมดาเท่านั้น ไม่ได้อยู่ในสภาพที่แม่เข็ดขยาด คือแวดล้อมไปด้วยสายระโยงระยางของท่อน้ำเกลือและอ๊อกซีเยน และการจากไปเป็นการถูกเจตนารมย์ของแม่ที่พ้นทุกข์จากโรคเบาหวานและอัมพาตซึ่งทรมานแม่มานาน พ่อและลูก ๆ ไม่ทันได้เห็นใจแม่ จึงทำให้ลูก ๆ เสียใจเป็นอย่างยิ่ง

แม่จากพวกเราไปแล้ว ลูก ๆ รู้สึกเป็นการสูญเสียอย่างใหญ่หลวง เสมือนขาดที่พึ่งทางใจ จิตใจของลูก ๆ อ้างว้าง ความดีของแม่ที่มีต่อลูก ๆ ย่อมก่อให้เกิดความอาลัยอาวรณ์ ขอผลานิสงส์บุญกุศลใด ๆ ที่ได้บำเพ็ญ จงดลบันดาลให้ผลานิสงส์บุญกุศลนั้น ๆ ส่งเสริมดวงวิญญาณของแม่อันเป็นที่รักและเคารพยิ่งได้เสวยสุคติเป็นทิพยสุข ทิพยสมบัติแก่แม่สมประสงค์ของลูก ๆ เถิด.

ลูก ๆ

๒๕ มีนาคม ๒๕๑๕

แม่จ๋า

โอ้แม่จ๋ายามแม่อยู่ใกล้ลูก แม่ได้ปลูกความรักและห่วงหา
เมื่อลูกเจ็บแม่ยังกรุณา เฝ้ารักษาจนลูกหายสุขสบาย
เมื่อลูกทุกข์แม่ก็ทุกข์กับลูกด้วย และคอยช่วยบัดทุกข์ให้ห่างหาย
พระคุณของแม่นี้ไม่เสื่อมคลาย ไม่ห่างหายไปจากใจชั่วนิรันดร์
ยามแม่เจ็บลูกได้คอยพิทักษ์ เฝ้าฟูมฟักรักษาไม่เหหัน
ภาวนาให้แม่หายโดยเร็วพลัน เพื่อครอบครัวได้สุขสันต์สมดังใจ
แต่แม่จ๋าแม่มาด่วนจากไปลับ ไม่มีวันกลับมาหาน้ำตาไหล
แม่ทิ้งลูกให้อยู่ผจญภัย แสนอาลัยว้าเหว่แต่ผู้เดียว
ต่อนี้ไปลูกเจ็บไข้ใครรักษา และจะหาใครเล่าเฝ้าแลเหลียว
ไม่มีแม่เหลือลูกแต่ผู้เดียว ให้เปล่าเปลี่ยวอ้างว้างทุกเวลา
โอ้แม่จ๋าลูกยังไม่ได้แทนคุณ ไม่มีบุญแม่ก็ไปไกลหนักหนา
แม่เป็นพระของลูกสุดบูชา เฝ้ารักษาลูกลูกให้ปลอดภัย
พระคุณของแม่นี้ท่วมท้นนัก ด้วยประจักษ์สุดจะกล่าวเป็นไหนไหน
แม่เลี้ยงลูกด้วยความเป็นห่วงใย จะหาใครเท่าเทียมคุณมารดา
พระคุณแม่เลี้ยงลูกจนเติบใหญ่ พร้อมทั้งให้ความรักการศึกษา
พระคุณนี้สุดที่จะพรรณา สูงยิ่งกว่าสิ่งใดในปฐพี
ขอวิญญาณแม่จงสู่สุคติ และสถิตย์ในสรวงสวรรค์ชั้นสุขศรี
เมื่อมาเกิดในภพนี้อีกที ขอลูกนี้ร่วมครรภ์อีกครั้งเอย.

ตุ๊กตา

๒๕ มีนาคม ๒๕๑๕

เราเป็นใคร ?

(วิทยาศาสตร์ทางจิต)

เราเป็นใคร ?

(วิทยาศาสตร์ทางจิต)

(สำเนา)

พระราชดำรัส

พระราชทานในการเสด็จ ฯ พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ฯ
วันพฤหัสบดีที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๑๓

ข้าพเจ้ายินดีมาก ที่ได้มาเยี่ยมพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย และได้มาพบกับท่านทั้งหลายในโอกาสนี้ ทั้งขอขอบใจที่จัดการต้อนรับเป็นการพิเศษอย่างที่ไม่มีใครเคยทำ แต่การที่จะต้องพูดกับที่ประชุมนี้ ด้วยเรื่องของพระพุทธศาสนา มีข้อทำให้ลำบากใจอยู่มากเพราะพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งสูงสุด สำคัญที่สุด และไม่สมควรอย่างยิ่งที่จะนำมาอภิปรายให้ผิดพลาดคลาดเคลื่อนแม้แต่น้อยด้วยประการใด ๆ จึงจำเป็นต้องแถลงแต่ต้นว่า ข้าพเจ้าจะแสดงความคิดเห็นมากมายไปไม่ได้ กับจะต้องไม่รับรู้ ในข้อที่นายกพุทธสมาคมเกณฑ์ให้แสดงโอวาทแก่ผู้ที่นับว่าเป็น "ผู้รู้" ต่อหน้าพระมหาเถระ และไม่รับรู้ในหัวข้อที่ให้พูดถึงเฉพาะแต่การเผยแพร่หลักธรรมแก่เยาวชน เพราะมีความรู้สึกอยู่ว่า การเผยแพร่พระพุทธศาสนานั้น มุ่งให้เกิดประโยชน์แก่มหาชน และเมื่อหลักธรรมเข้าถึงมหาชนแล้ว ก็ย่อมแผ่ถึงเยาวชนด้วย

คำว่า "ศาสนา" ตามที่ใช้ทุกวันนี้ เป็นที่เข้าใจกันว่าใช้ตรงกับคำ religion ในภาษาอังกฤษ ซึ่งหมายถึงคำสั่งสอนที่มาจากเบื้องบน ส่วนวิธีการสั่งสอนก็คือ "สั่ง" และ "สอน" ให้ปฏิบัติ โดยถือว่าคำสั่งสอนนั้นมาจากเบื้องบน ยุติได้ว่าถูกต้องเที่ยงแท้แล้ว จึงทำตามได้ทีเดียว ถ้าว่าตามนี้ พระพุทธศาสนาก็ไม่เข้าหลักเป็นศาสนา เพราะเนื้อหาสาระและกฎเกณฑ์ของพระพุทธศาสนา เกิดขึ้นจากการค้นหาความจริงของชีวิตด้วยปัญญามนุษย์ พระพุทธศาสนาแสดงความจริงของชีวิต แสดงทางปฏิบัติที่จะให้บรรลุความสุขสูงสุดของชีวิต มีวิธีการสั่งสอนที่ยึดหลักเหตุและผล ว่าทุกสิ่งเกิดจากเหตุ ผู้ใดประกอบเหตุอย่างไรเพียงใดก็ได้ผลอย่างนั้นเพียงนั้น หากจะถามว่าพระพุทธศาสนาเป็นอะไร ก็ต้องตอบว่าโดยเนื้อหาที่เป็นเรื่องความจริงของชีวิต พระพุทธศาสนาเป็นปรัชญา โดยวิธีการสอนที่ยึดหลักเหตุผล พระพุทธศาสนาเป็นศาสตร์ หรือพูดให้ชัดลงไปอีกก็เป็นวิทยาศาสตร์ เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงมีความ

เห็นว่า การสอนพระพุทธศาสนาที่ถูกต้อง คือการสอนให้คนสามารถพิจารณาขุดค้นหาหลักธรรมะจากชีวิต และนำหลักธรรมะนั้นมาปฏิบัติให้เป็นประโยชน์

เรื่องวิธีการสอนธรรมะ หรือที่พุทธสมาคมใช้คำว่า "เผยแพร่หลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนา" ให้เข้าถึงบุคคลประเภทต่าง ๆ นั้น ความจริงมีปรากฏอยู่อย่างสมบูรณ์ในคัมภีร์มีทั้งที่กล่าวไว้โดยตรงและโดยอ้อม ทั้งที่กล่าวโดยสรุปและโดยละเอียดพิศดาร ซึ่งเชื่อว่าท่านทราบกันดีอยู่แล้วว่าเป็นหลักวิชา ที่จะนำมาปฏิบัติให้ได้ผลจริง ๆ ได้อย่างแน่นอน

ผู้มีปัญญาที่ปรารถนาจะช่วยผู้อื่น จะต้องพยายามศึกษาพิจารณาเลือกสรรวิธีการนั้น ๆ จากตำรา นำมาใช้นำมาสอนให้เหมาะแก่บุคคล แก่กาลสมัย และแก่สภาพการณ์ในปัจจุบัน คนที่เรียกว่าเป็นคนสมัยใหม่นั้น ยึดหลักเหตุผลเป็นสำคัญ การสอนคนสมัยใหม่จะต้องนำเหตุผลที่มีอยู่ในคัมภีร์มาพิจารณา และหยิบยกแต่เฉพาะเนื้อหามาอธิบายการสอนให้ปฏิบัติตามแบบฉบับเฉย ๆ โดยปราศจากเหตุอันสมควร จะทำให้เกิดความรู้สึกว่า "ถูกอบรม" และ "ถูกบีบบังคับ" จนหมดความสนใจ

หน้าที่ของท่านในการเผยแพร่หลักธรรมในพระพุทธศาสนา จึงอยู่ที่การเลือกเฟ้นข้อธรรมะ และเลือกเฟ้นวิธีการสอน การใช้คำพูดที่เหมาะ อธิบายหลักธรรมะ เทียบเคียงกับตัวอย่างที่เป็นของจริง จนเห็นชัดเจนได้ตามสภาพจิตใจของคนสมัยปัจจุบัน เพื่อช่วยให้แต่ละคนสามารถค้นหาและเข้าใจข้อธรรมะ ซึ่งจะนำมาใช้เป็นหลักการในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมตามฐานะของตน ๆ

ข้าพเจ้าขอฝากให้ที่ประชุมนำข้อคิดทั้งนี้ไปวิเคราะห์และวิจารณ์ต่อไป ขออวยพรให้กิจการของพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย เป็นปึกแผ่นมั่นคง สามารถทำประโยชน์จรรโลงพระศาสนาและชาติบ้านเมืองได้โดยกว้างขวางและแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

ในระยะ ๑๐ ปีมานี้ ข้าพเจ้าชอบฟังปาฐกถาและอ่านหนังสือเกี่ยวแก่เรื่องของคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า อาจจะเกี่ยวด้วยเวลาที่ได้ผ่านโลกมามากนั่นเอง ทำให้รู้อะไรเป็นอะไรมากขึ้น ความงมงายต่าง ๆ ค่อย ๆ เลือนหายไป และมองเห็นความจริงต่าง ๆ ชัดขึ้นทุกขณะ เมื่อได้ฟังท่านผู้รู้บ้าง ดูหนังสือของท่านที่เป็นปราชญ์บ้าง จึงได้ทราบว่าเรื่องของคนเรานี้ไม่ใช่เรื่องเล็กน้อยเสียแล้ว เป็นเรื่องที่น่าศึกษายิ่งกว่าวิชาใดทั้งสิ้นในโลก ที่พระเยซูว่าคนเรานี้มีบาป หรือเจ้าชายสิทธทถะว่าคนเรามีทุกข์มันเป็นเรื่องจริงเสียยิ่งกว่าจริง แต่ความจริงอันนี้มันซ่อนเร้นเราอยู่โดยไม่รู้สึกตัว เราหลงกันไปเองว่าเรามีความสุข แต่ความจริงคนทุกคนกำลังถูกศรปักอกอยู่ ถ้าไม่ใช้ความเฉลียวฉลาดรีบเอาลูกศรนี้ออกเสียให้เร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้มันจะสายเกินไป การที่เราได้เกิดมาเป็นคนนี้มันเป็นสิ่งประเสริฐแล้ว เราสามารถที่จะเลือกทางเดินที่ถูกต้องได้ดีกว่าสัตว์อื่นทั้งหลาย กว่าเราจะวิวัฒนาการมาเป็นคนได้นี้มันต้องใช้เวลานานนักหนาจนคำนวนไม่ถูก แล้วก็ไม่มีสิ่งอื่นใดในโลกที่มันจะสร้างขึ้นมาได้วิจิตรพิศดารเหมือนคน แม้แต่เลือดเพียงหยดเดียวหรือดวงตาสัก ๑ ดวงก็ไม่มีใครสามารถจะสร้างให้เหมือนขึ้นมาได้นอกจากจะต้องเอาจากคนที่ตายหรือขอจากคนที่เป็น ๆ อยู่ ถ้ายิ่งคิดไปถึงเรื่องสมองประสาทด้วยแล้วมันยิ่งลึกลับซับซ้อนจนไม่สามารถจะกล่าวกันได้ถูก มันเป็นเครื่องอัตโนมัติที่ไม่มีเครื่องอื่นใดเสมอเหมือน ถ้าเรารู้จักวิธีใช้แล้วมันยิ่งกว่าเครื่องคอมพิวเตอร์ที่มนุษย์สร้างขึ้นหลายร้อยเท่านัก ด้วยเหตุผลต่าง ๆ ที่เราได้เรียนได้รู้นี่เอง จึงทำให้เชื่อได้อย่างสนิทใจว่าการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า และที่ได้นำมาสั่งมาสอนนี้เป็นเรื่องจริงทั้งสิ้น เป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างล้นพ้น บุญของมนุษย์และสัตว์ที่ยังมีคำสั่งสอนอย่างถูกต้องนี้ตกทอดมาถึงเราได้ ถ้าเรายังไม่สนใจต่อคำสอนนี้จะเป็นสิ่งที่น่าเสียดายอย่างยิ่งสำหรับชีวิตเรา อย่างที่มีบางท่านพูดว่าเสียชาติเกิด มันเสียชาติที่มาเกิดเป็นคนจริง ๆ เพราะเราไม่รู้ว่าเรานี้เป็นใคร? บางท่านยังตั้งคำถามที่น่ายวนใจว่า เกิดมาทำไม? แล้วเราก็ยังไม่รู้สึกอะไรขึ้นมา ยังไม่รีบขวนขวายให้รู้

เรามัวแต่หลงไปศึกษาในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ทั่วไป แต่เราหาได้เข้าไปศึกษาในมหาวิทยาลัยที่ใหญ่ที่สุดและประเสริฐที่สุดในโลกคือตัวเราเองไม่ แม้ในวิชาวิทยาศาสตร์ทางชีวภาพชีววิทยา สัตว์ศาสตร์ และจิตวิทยาก็หาได้สอนเรื่องราวของตัวเราเอง เมื่อเราไม่รู้จักตัวเอง เราก็ไม่รู้จักคนอื่น เมื่อเราไม่รู้จักเรื่องของชีวิต เราจะเอาปัญญาที่ไหนไปแก้ไขชีวิตของ

เราให้พ้นจากความทุกข์ได้ ความทุกข์มันก็จะทับถมเราขึ้นทุกวันทุกคืน หรือเมื่อเราแก้ได้อย่างหนึ่ง มันก็จะไปเจอกับความทุกข์อย่างอื่น ๆ ต่อไปอีก แล้วก็วนกลับมาเป็นวงกลมไม่รู้จักจบสิ้น ฉะนั้นควรจะเรียนรู้เรื่องชีวิต

ความจริงถ้าเราเกิดมาเพียงชาตินี้ชาติเดียว ไม่ต้องเกิดเพื่อรับทุกข์ต่อไปแล้ว แม้จะได้รับความทุกข์อย่างไรเราจะอุตส่าห์ทนเอา เพราะอย่างไรเสียอีกไม่กี่ปีเราก็ตาย แต่มีผู้ใดบ้างเล่าที่จะกล้ารับประกันว่าเมื่อตายไปแล้วเราจะไม่มาเกิดอีก วิทยาศาสตร์ก็รับรองอยู่ว่าทุกอย่างมันหมุนวนเวียนอยู่เรื่อย ตัวอย่างง่าย ๆ เช่นน้ำกลายเป็นไอแล้วก็กลายไปเป็นฝนแล้วก็กลับมาเป็นน้ำอีก มันเป็นอยู่อย่างนี้ แม้แต่ความทุกข์เราไม่สามารถที่จะบังคับให้มันออกไปจากใจเราได้ เราต้องเปลี่ยนจากอารมณ์หนึ่งไปยังอีกอารมณ์หนึ่ง แล้วอีกอารมณ์หนึ่งก็ไปยังอารมณ์ต่อ ๆ ไป ความทุกข์มันบีบคั้นบังคับให้เราต้องแก้อารมณ์อยู่ตลอดเวลา เมื่อเราเดินมากนักเราก็ปวดเมื่อยจนเดินไม่ไหว ดังนั้นเราจึงหาเก้าอี้นวมที่ดีที่สุดมานั่ง เรารู้สึกสบายประเดี๋ยวเดียว เราจะทนนั่งอยู่อย่างนั้นไม่ได้นาน เราทนไม่ไหว แล้วเราก็เปลี่ยนอิริยาบทใหม่ ลงไปนอนบนที่นอนอันอ่อนนุ่มสบาย แต่เราก็ไม่สามารถที่จะทนนอนอยู่ได้ตลอด เราต้องหาวิธีแก้ทุกข์อย่างอื่นต่อไปอีก กลับไปกลับมาอยู่วันยังค่ำ ประเดี๋ยวก็หิว ประเดี๋ยวก็หนาว ประเดี๋ยวก็ร้อน เอ้าเดิน ๆ ไปเกิดปวดท้องเสียแล้ววิ่งวุ่นเที่ยวหาห้องน้ำ โกลาหนอยู่ตลอดเวลา

ในโลกนี้ชีวิตเป็นสิ่งที่มีค่าสูงสุดยิ่งกว่าสิ่งใด ๆ ชีวิตย่อมเป็นที่รักใคร่หวงแหนของสัตว์ทั้งหลาย ดังนั้นวิทยาการที่ว่าด้วยเรื่องของชีวิตเรา จึงเป็นวิทยาการที่เหนือวิทยาการทั้งปวง เป็นวิทยาการที่ควรศึกษาอย่างยิ่ง เพราะเมื่อเราเข้าใจแล้วจะนำไปสู่สันติสุขได้ตลอดนิรันดร์ แล้วก็ไม่มีศาสดาจารย์ไหนที่จะสอนได้ละเอียดถี่ถ้วนลึกซึ้งถูกต้องเท่าคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อได้ศึกษาไปแล้วจะรู้แจ้งเห็นจริงทุกประการด้วยตัวของตนเอง เมื่อท่านเองปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบแล้ว บ้านเมืองก็จะเจริญไปในทางสงบสุข โลกจะไม่วุ่นวายดังทุกวันนี้ ประเทศไทยจะเป็นประเทศผู้นำแต่ประเทศเดียวในโลก เพราะเป็นเมืองที่เจริญงอกงามยิ่งในด้านจิตร เป็นเมืองพระพุทธศาสนา สงบเย็นอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นข้าพเจ้าจึงได้พยายามรวบรวมหยิบยกเรื่องราวต่าง ๆ จากนักปราชญ์ราชบัญฑิตที่ท่านได้พรรณาไว้ มาเป็นการชี้ชวนให้ท่านติดตามไปสู่ประตูชัย เพื่อชนะความทุกข์ร้อนทั้งหลายให้จงได้ตามสมควร บุญกุศลหากจะเกิดจากหนังสือเล่มนี้ ข้าพเจ้าขอยกให้เป็นส่วนของท่านผู้ซึ่งได้รจนาเรื่องราวมาแต่เดิม ซึ่งข้าพเจ้าเป็นเพียงนำมารวบรวมเข้า เพื่อให้ท่านผู้อ่านเกิดศรัทธามีความเชื่อมั่นตามแต่ควร

อนึ่งตามความรู้สึกของข้าพเจ้าเอง ข้าพเจ้าชอบวัดความโง่หรือความฉลาดของคนด้วยการสนทนา คนที่เฉลียวฉลาดมีสติปัญญานั้น หากจะมีภูมิความรู้เพียงอ่านออกเขียนได้ แต่ท่านอธิบายและพูดเรื่องพระพุทธศาสนาได้ถูกต้อง ข้าพเจ้ายอมเคารพนับถือว่าท่านผู้นั้นเป็นผู้รู้จริงควรได้รับปริญญาสูงสุด แต่ถ้าท่านจะร่ำเรียนมามีดีกรียืดยาวเป็นหางว่าว เป็นด๊อกเตอร์โปรเฟสเซอร์อะไรก็ตาม ข้าพเจ้ายังถือว่าท่านผู้นั้นยังโง่มาก เพราะไม่รู้จักแม้แต่ตัวของท่านเอง เรื่องนี้แม้พระพุทธองค์เองก็มีความรู้สึกว่า เมื่อตรัสรู้เรื่องราวต่าง ๆ แล้วถ้าเรานำไปสอนไปบอกจะมีใครเล่าที่จะเชื่อ เพราะเป็นเรื่องล้ำลึก ปราณีต ซับซ้อนยิ่งนัก ละเอียดอ่อนยิ่งกว่าความรู้ใด ๆ ในโลกที่ได้สอนกันมา ห้องทดลองก็มีพร้อมง่าย ๆ คือตัวเราเองนี่แหละ ค่าเล่าเรียนก็ไม่ต้องเสีย นิพพานเป็นของให้เปล่าดังที่พระองค์ทรงตรัสไว้ อย่าไปเอาเงินเอาทองหรือหลอกเอาเงินเขา อย่าไปใช้อุบายว่าเป็นการทำบุญกุศลเพื่อซื้อทางไปสวรรค์เป็นค่าจ้างสอนเป็นอันขาด ข้อนี้เป็นบาปหนักมาก ข้าพเจ้าเคยพบเห็นมาแล้วด้วยตนเอง หลอกชี้ทางสวรรค์โดยขายธรรมะนี้จะร่ำรวยสักปานใด ในที่สุดก็ต้องวิบัติทันตาเห็นทุกราย ข้าพเจ้าขอฝากความคิดนี้ไว้ช่วยกันพิจารณาดูด้วยความปรารถนาดีในหมู่สัตว์ซึ่งมีทุกข์ร่วมกัน

เมื่อเขียนข้อความตอนนี้เสร็จลง ข้าพเจ้าก็ต้องรีบออกไปทำงานหาเงินมาเลี้ยงครอบครัวและตนเองอีกแล้ว นี่เป็นทุกข์ประจำจนไม่มีความรู้สึกว่าเป็นทุกข์ ถ้าวันไหนหาเงินไม่ได้นั่นแหละจะเกิดความรู้สึกว่าทุกข์หนัก ไหนลูกเมียจะเดือดร้อน บริวารจะเดือดร้อน ก่อนที่เราจะก่อเรื่องเหล่านี้ขึ้นก็นึกว่าสนุกดี หารู้เท่าทันไม่ว่านี่แหละมันตัวทุกข์ละ ประเดี๋ยวคนนั้นเจ็บคนนี้ป่วยก็เป็นทุกข์ ต่อไปยังจะต้องล้มหายตายจากกันอีก จะต้องร้องห่มร้องไห้กันเป็นการใหญ่จะต้องทุกข์หนักขึ้นไปอีก

ไพบูลย์ธรรม

สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ

การให้ธรรม ย่อมเหนือ การให้ทั้งปวง

เราเป็นใคร

ในการที่ข้าพเจ้าให้ชื่อเรื่องหนังสือเล่มนี้ว่า "เราเป็นใคร" นั้นก็เพื่อจะให้ชื่อสั้น ฟังแล้วน่าสงสัยน่าที่จะนำมาพิจารณาค้นคว้ากันต่อไปเพื่อให้รู้ ด้วยความพยายามอยากจะรู้ หรือเมื่อเกิดความสนใจตัวท่านเองขึ้นมาแล้ว ท่านอาจจะได้รู้ขึ้นมาจริง ๆ ก็ได้ว่าท่านเป็นใคร มาจากไหน เกิดมาทำไมและจะไปทางไหนกันต่อไป เรื่องเหล่านี้ไม่ใช่เป็นเรื่องที่สุดความสามารถของเราที่จะทำได้ เป็นเรื่องที่มีเพื่อนมนุษย์ทำสำเร็จมาแล้วมากมายตั้งแต่ครั้งโบราณ และในขณะนี้ก็มีคนอีกเป็นจำนวนมากกระทำความเพียรที่อยากจะรู้อยู่ เพราะเป็นปัญหาที่น่าสนใจกว่าปัญหาอื่น จริงอยู่ที่มนุษย์มีปัญหามากมายดังที่ทราบ นอกจากปัญหาใหญ่ในเรื่องเลี้ยงปากเลี้ยงท้องแล้ว มนุษย์ก็ยังมีปัญหาร้อยแปด แต่เราก็สมควรอย่างยิ่งที่จะต้องหาเวลามาสนใจกับเรื่องของเราเอง เรื่องใหญ่ที่สุดนี้บ้างตามสมควร ไม่เป็นการสมควรอย่างยิ่งที่เราจะปล่อยให้ชีวิตของเรามาล่องลอยเคว้งคว้างตามเรื่องตามกรรมของเราเองอยู่อย่างทุกวันนี้ โดยไม่หาวิธีหรืออุบายที่ฉลาดอย่างใดอย่างหนึ่งมาบรรเทาความทุกข์ร้อนลงเสียบ้าง

เราเป็นใครกันแน่ เป็นเรื่องที่จะต้องรู้กันให้จงได้ และทุกคนก็สมควรอย่างยิ่งที่จะต้องพยายามรู้ เราจะมาปล่อยให้ชีวิตเราล่องลอยอยู่อย่างนี้ได้อย่างไรกัน มันไม่ถูก แต่เรื่องนี้ก็เป็นเรื่องลึกลับซับซ้อนอยู่พอสมควร เมื่อเราได้พยายามแล้วก็ไม่เกินความสามารถไปได้ เพราะเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า มนุษย์นี้ สามารถ ที่จะรู้อะ ไรทั้งหมด ได้ดีกว่าสัตว์หรือเครื่อง ยนต์กลไก เพราะทุกอย่างมีพร้อมอยู่ในตัวมนุษย์นี้แล้วที่สามารถจะค้นคว้าได้ ในหนังสือชีวิตภายหลังการตายของอาจารย์บุญมี เมธางกูร ได้กล่าวไว้ว่า มนุษย์ความจริงก็เป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง แต่เป็นสัตว์ที่ประเสริฐกว่าสัตว์ทั้งหลาย เช่นสัตว์เดรัจฉานนั้นมีร่างกายขนานไปกับโลก แต่มนุษย์นั้นร่างกายตั้งได้ฉากกับพื้นโลก ส่วนในด้านจิตใจนั้นเล่า สัตว์เดรัจฉานมีพฤติกรรมที่แสดงออกไปตามอำนาจของสัญชาติญาน เป็นไปตามอำนาจของสิ่งที่มาเร้า เช่นเมื่อได้รับอารมณ์โศกเศร้าหรือสนุกสนาน หรือโกรธ ก็แสดงออกไปได้เต็มที่ สำหรับมนุษย์แม้แสดงออกซึ่งสัญชาตญานเช่นเดียวกับ สัตว์เดรัจฉานก็จริง แต่ก็เป็น พฤติกรรมที่ได้กล่อมเกลาแล้ว และมิได้เป็นไปตามอำนาจ

ของสิ่งที่มาเร้าเสมอไป รู้จักขจัด รู้จักข่ม รู้จักเผชิญหน้าหรือหลบหลีก และรู้จักสงวนท่าที ให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมด้วยวิธีการอันแยบคายได้

สัตว์เดรัจฉานกับมนุษย์มีอะไรเหมือนกันหมดเกือบทุกอย่าง แต่จิตร ของสัตว์-เดรัจฉานกับมนุษย์ผิดกันลิบลับ สัตว์เดรัจฉานเมื่อล้านปีมาแล้วก็ไม่ผิดกับปัจจุบันเท่าไรนัก แต่มนุษย์นั้นจิตรใจได้พัฒนามามากมายทั้งความรู้ ความประพฤติและวัฒนะธรรมไปจนถึงการข่มและการทำลายกิเลสของตนเอง

นอกจากนี้ ยังมีสิ่งที่สัตว์เดรัจฉานไม่มีโอกาสทำได้เลย คือในเรื่องความคิดพิจารณาอย่างลึกซึ้ง ในปรากฏการณ์ต่าง ๆ จากธรรมชาติ ในเรื่องของความดีความชั่ว เรื่องบุญเรื่องบาป และการทำลายล้างกิเลสความอยากของตนให้เบาบางหรือให้หมดไปจากจิตใจ

เมื่อร้อยปีก่อนยังมีตัวผี ตัวห่า กินคนจนตายไปเหมือนกับใบไม้ร่วง เดี๋ยวนี้เราจึงรู้ว่าเป็นเจ้าโรคชนิดหนึ่งที่มีเชื้อมองไม่เห็นด้วยตาเปล่า คือเชื้ออหิวาต์ แล้วมนุษย์ก็สามารถพิชิตมันได้ เชื้อไวรัสต่าง ๆ อีกมากมาย ซึ่งเรามองไม่เห็น ก็ล้วนเป็นสิ่งนำพาโรคมาสู่มนุษย์ทั้งนั้น การประดิษฐ์กรรมเรื่องเสียงก็ดี แสงก็ดี ล้วนแต่เป็นสิ่งที่มองไม่เห็น มนุษย์ก็ได้พยายามนำมาใช้จนเกิดประโยชน์อย่างไม่น่าเชื่อ เมื่อไม่นานมานี้เอง มนุษย์ก็สามารถทำดาวเทียมขึ้นไปลอยอยู่ในอวกาศ ยิ่งกว่านั้นยังสามารถนำยานไปลงถึงดวงจันทร์และสามารถที่จะถ่ายทอดภาพมายังพื้นโลกให้คนทางนี้ได้ดูไปพร้อมกันด้วย เรามาคิดซิว่ามันจะเป็นสิ่งมหัศจรรย์สักเพียงไหน มันเป็นสิ่งที่ไม่น่าจะเชื่อ แต่ความจริงก็ได้ปรากฏแก่สายตามนุษย์โดยทั่วกันแล้ว

มีข่าวที่น่าชื่นชมก็คือขณะนี้ ชาวตะวันตกได้เริ่มสนใจกับเรื่องราวต่าง ๆ ของชาวตะวันออกเราบ้างแล้ว และนับวันจะมากขึ้นทุกที สิ่งที่บรรดานักปราชญ์และบัณฑิตทั้งหลายจับจุดสนใจก็คือพุทธศาสนาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเรานี่เอง ความจริงพระพุทธองค์เป็นชาวอินเดีย เป็นแขก ไม่ใช่คนไทยแต่เรามีความรู้สึกกันทุกคนว่า เสมือนพระองค์ท่านเป็นญาติเรานี่เองเป็นคนไทย เพราะเราพากันกราบไหว้อยู่ทั่วไปโดยรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ที่มีต่อชาวโลก เป็นผู้ชี้ทางให้เห็นว่า เราเป็นใคร เกิดมาทำไม และเตรียมตัวว่าจะไป ทางไหนกันแน่ ปัจจุบันนี้มีผู้รู้ส่วนมากรับรองว่าพระพุทธองค์เป็นนักวิทยาศาสตร์คนแรกของ-โลก เป็นนักวิทยาศาสตร์ทางนามธรรม คำสอนของพระองค์สามารถที่จะพิสูจน์ได้ทุกกาลสมัย เป็นสัจธรรมที่แน่นอน แม้พระองค์ก็สั่งว่าไม่ให้เชื่อคำสอนของพระองค์ ให้พินิจพิจารณาเอาเองจนเห็นจริงแล้วจึงปฏิบัติตาม อย่าเชื่องมงายไร้สาระ ดอกไม้ธูปเทียนก็ไม่ใช่สิ่งที่พระองค์

พึงประสงค์จะให้นำไปบูชาพระองค์ มันไม่เกิดอะไรขึ้นมาหากไม่พยายามเรียนรู้คำสอนหรือปฏิบัติตามที่พระองค์ทรงแนะนำ บัณฑิตทั้งหลายที่เข้าใจคำสอนของพระองค์แล้วต่างพากันอุทานว่า พระองค์เป็นนักวิทยาศาสตร์ที่เกิดก่อนสมัยไปถึงสองพันกว่าปี เร็วเกินกว่าปัญญามนุษย์ธรรมดาจะเรียนรู้ถึงแม้แต่มนุษย์ทุกวันนี้ก็น้อยคนที่จะเข้าใจคำสอนของพระองค์ได้สดวก ปัญหาจึงมีอยู่ว่า คำสอนของพระองค์ซึ่งจะสร้างสุขสันติให้แก่โลก จะแพร่หลายทันต่อกาลที่มนุษย์กำลังจะคิดล้างโลกอยู่หรือไม่เท่านั้น เราจึงมีหน้าที่ร่วมกันในเรื่องนี้ทุกคน เพราะถ้าได้เรียนรู้ลึกซึ้งเข้าไปถึงที่สุดแล้ว เราจึงจะเข้าใจได้ว่าชีวิตเราทุกคนนี้มันเกี่ยวเนื่องกันไปหมด ไม่ว่าจะเป็นชีวิตใหญ่น้อยขนาดไหน

วิทยาศาสตร์ทางนามธรรม

ท่านอย่าพึ่งเข้าใจว่าพระพุทธศาสนาของเรานี้เป็นเรื่องล้าสมัย ไม่ยอมที่จะอ่านเรื่องราวต่อไปในหนังสือเล่มนี้เช่นที่เคยมีความเบื่อหน่ายมาก่อน ข้าพเจ้าผู้รวบรวมได้พยายามอย่างยิ่งที่จะนำเอาแต่เรื่องที่จะสามารถโน้มน้าวใจท่านให้เกิดศรัทธาความเชื่อมั่นให้จงได้ในเรื่องนี้ และโดยเฉพาะในครั้งนี้ เพื่อเป็นทางที่จะนำให้ท่านได้ไปสู่ทางพ้นทุกข์โดยแท้จริงต่อไปโดยการศึกษาจากตำราของผู้ที่รู้อื่น ๆ เมื่อถึงตอนนั้นแล้วท่านจะเกิดความคิดเช่นเดียวกับข้าพเจ้าและบุคคลอีกมากมายว่า เรานี้มันโง่มาเสียนาน

ท่าน ดร. ริสเดวิดส์นักปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่ของชาวอังกฤษกล่าวไว้ว่า "ข้าพเจ้าได้สำรวจตรวจดูศาสนาใหญ่ ๆ ทุกศาสนามาแล้ว และข้าพเจ้ายังไม่เคยพบว่ามีอะไรในศาสนายิ่งใหญ่กว่าความงาม และความกว้างขวางไปกว่าอริยสัจจ์ของสมเด็จพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าเป็นสุขใจที่จะปรุงแต่งชีวิตของข้าพเจ้าตามมรรคาดังนี้"

ท่านเอช.จี. แวลส์ นักวิทยาศาสตร์และนักประวัติศาสตร์ผู้เรืองนามได้ยกย่องธรรมะของพระพุทธองค์ไว้มากมายว่า เป็นระบบศีลธรรมจรรยา และได้เทอดทูลพระองค์ว่าทรงฐานะยิ่งใหญ่ที่สุดในมนุษย์ผู้ยิ่งใหญ่ทั้งหลาย ในหนังสือ "Out line of history" ของเขาได้กล่าวไว้ว่า "ไม่ว่าในด้าวแดนอันกว้างใหญ่ไพศาลแห่งหนตำบลใด พุทธธรรมก็ดำรงค์คงอยู่ได้ และในการติดต่อเกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์ของประเทศตะวันตก ซึ่งประวัติศาสตร์ทำให้การจรรโลงใจคำสอนที่ไม่มีอะไรเหมือนของสมเด็จพระโคดม ถ้ารื้อฟื้นขึ้นมาและทำให้บริสุทธิ์ เขาก็จะสำแดงบทบาทอันยิ่งใหญ่ในการนำทางแก่มวลมนุษย์ได้ดี"

ท่านศาสดาจารย์ คาร์ล กุสต๊าฟ ยุง. แห่งนครซูริค ประเทศสวิสเซอร์แลนด์ เป็นนักจิตวิทยาชั้นนำของโลกปัจจุบัน กล่าวสดุดีว่า ฐานะที่เป็นผู้สนใจเกี่ยวข้องกับศาสนาเปรียบเทียบมาแล้ว ข้าพเจ้าได้คิดว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่หาที่ติมิได้เลย เป็นศาสนาเดียวที่มีอยู่ในโลก ปรัชญาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทฤษฎีเกี่ยวกับวิวัฒนาการและกฎแห่งกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ ของพระองค์ท่านสูงกว่าศาสนาอื่นใดทั้งสิ้น

ท่านผู้รู้ในประเทศไทยเราปัจจุบันนี้นับว่ามีความสนใจในพระพุทธศาสนามากกว่าทุกยุคสมัยที่ผ่านมา แม้แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชองค์ปัจจุบันพระองค์สนพระทัยเป็นพิเศษ พระราชปรารภเกี่ยวแก่เรื่องพุทธศาสนาครั้งใด ย่อมเป็นที่สนใจแก่ประชาราษฎร์อย่างยิ่ง ดังปรากฏอยู่ข้างหน้าของหนังสือเล่มนี้แล้ว ส่วนหนึ่งและยังมีอยู่ทั่วไปบรรดานายแพทย์ผู้ซึ่งใกล้กับการเกิดการตายของมนุษย์มากมาย ได้นำเอาหลักธรรมของพระ-พุทธองค์ไปศึกษาแล้วเกิดความเลื่อมใส เช่นนายแพทย์พูน กาญจนโรจน์ ได้พิมพ์หนังสือให้ชื่อว่า ธรรมานุสรณ์ ในปีพุทธศักราช 2514 นายแพทย์เกิดธนชาตได้พิมพ์ข้อธรรมต่าง ๆ ออกแจกอยู่ตลอดเวลา นายแพทย์ เสนอ อินทรสุขศรี ได้กล่าวในที่ชุมนุมต่าง ๆ เสมอ ๆ ดร. อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา แห่งมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ และดร. ระวี ภาวิไล ทำการสอนนิสิตนักศึกษาชุมนุมพุทธศาสตร์อยู่ตลอดเวลา ท่านเหล่านี้นอกจากจะศึกษาแล้วยังปฏิบัติอย่างเห็นผล มีชาวต่างประเทศนำเอาเรื่องราว ความคิดเห็น ของท่าน เกี่ยวแก่ พระพุทธ ศาสนาออก ตีพิมพ์เป็น ภาษาต่างประเทศเสมอ ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่านพุทธทาสอินทปัญโญภิกขุแห่งสวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา ท่านผู้นี้ได้ทำให้คนไทยและชาวต่างประเทศส่วนมากเข้าใจข้อธรรมของพระพุทธองค์ได้ง่ายขึ้นมาก ทำให้ความงมงายต่าง ๆ หายไปจากคนธรรมดาและผู้ที่มีความรู้สูง คือท่านได้นำเอาแต่เนื้อแท้ มีประโยชน์จริง ๆ ของพระพุทธศาสนาออกมาชี้แจงให้เห็นง่าย ๆ จนเห็นชัดเจน ข้าพเจ้าเป็นผู้หนึ่งที่ยอมรับว่าหลังจากได้อ่านหนังสือคู่มือมนุษย์ของท่านแล้ว เกิดความสนใจตลอดมาจนทุกวันนี้ ศิษย์ที่ใกล้ชิดก็คือคุณปุ่น จงประเสริฐ คุณวิโรจน์ ศิริอัฐ ท่านอาจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ท่านเหล่านี้ได้พิมพ์หนังสือของท่านพุทธทาสออกแจกเป็นจำนวนมาก ข้อธรรมของท่านพุทธทาส ได้กล่าวหนักไปในทางเรื่อง จิตว่าง ยังมีอาจารย์ไสว ฯ ได้พยายามเผยแพร่เรื่องจิตว่างอยู่ที่ลานอโศกวัดมหาธาตุอีกท่านหนึ่ง ซึ่งยืนหยัดสอนโดยมีกระดานดำ 1 แผ่น ด้วยเสียงตะโกนแข่งกับไมโครโฟนและมีตู้บาร์ตเรียงรอบ ๆ ข้าพเจ้าเคยเห็นกับตาที่นักบุญหันลำโพงใหญ่เข้าใส่อาจารย์ไสว ฯ ขณะที่สอนเพื่อทำลายล้าง แต่อาจารย์ไสว ฯ ก็ยิ้ม สานุศิษย์ของ

ท่านพุทธทาสผู้นี้ถือหลักของท่านอาจารย์ คือเรื่องธรรมะหรือเรื่องนิพพานนี้เป็นของให้เปล่า ๆ ไม่มีการเรี่ยไรหรือเอาเงินกัน เพราะเราก็เรียนรู้มาด้วยการได้เปล่า ถ้าหากจะคิดหากินกันก็ไปประกอบสัมมาอาชีพอื่น มีเวลาว่างก็ไปช่วยกันคิดค้นคว้าแล้วเอามาสอนมาแลกเปลี่ยนกันจะถูกต้องดีกว่า ข้าพเจ้าเกือบจะลืมกล่าวถึงท่านเจ้าคุณปัญญา นันทะมุนีแห่งวัดชลประทานรังสฤต ท่านอาจารย์ปัญญา นันทะมุนี เป็นที่ทราบกันอยู่ทั่วไปว่านักฟังทั้งหลายชื่นชอบยินดี นักหากจะมีการพูดที่ไหนก็จะพากันไปจนได้ ท่านปัญญานันทะ ข้าพเจ้าทราบจากท่านเองว่าท่านเคยไปอยู่ที่สวนโมกขลารามเหมือนกัน แนวการพูดการสอนของท่านก็คือแนวเดียวกับท่าน อาจารย์พุทธทาส แต่ท่านอาจารย์ปัญญา ฯ พูดแต่เรื่องง่าย ๆ เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน ทำให้ผู้ฟังเห็นแจ้งเห็นชัดไปในขณะที่ฟังนั้นเลยทีเดียว เป็นที่สบอารมณ์ของผู้เริ่มฟังธรรมยิ่งนัก ชี้ให้เห็นจริงเห็นจังในเรื่องงมงายว่าเป็นเรื่องตลกขบขำ บางครั้งก็ได้เฮฮากันโดยไม่รู้สึกตัว ท่านสามารถที่จะยืนพูดได้หลาย ๆ ชั่วโมงถ้าผู้ฟังไม่เบื่อ จะมีเสียง เอะอะ ตึงตังเสมือน ฟ้าถล่ม ดิน ทลาย ท่านก็ไม่สนใจ ท่านพูดได้เรื่อยเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น แต่บางครั้งเห็นผู้ฟังไม่มีที่จะนั่ง ท่านก็หยุดพูดแล้วบอกที่นั่งให้แล้วก็พูดต่อไป วัดชลประทานปากเกร็ดนี้ก็เป็นวัดอย่างดียิ่งวัดหนึ่ง งานบวชหรืองานศพก็ดีมีพิธีง่าย ๆ ไม่มีการฟุ่มเฟือยนอกลู่นอกทาง การเล่นดนตรีภาพยนต์ก็มีไม่ได้นับว่าเป็นตัวอย่างที่วัดต่าง ๆ ควรนำไปใช้บ้าง

ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในตอนนี้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์ทางนามธรรม แม้ชาวตะวันตกเองก็กำลังยอมที่จะรับรู้ในเรื่องนี้แล้ว เขาส่งข่าวมาว่า เวลานี้ได้ยินเสียงแว่ว ๆ ของชาวตะวันออกแล้ว เมื่อเขายอมรับเช่นนี้แล้วก็ไม่ต้องสงสัยว่าเรื่องของเราทางตะวันออกนี้จะต้องเจริญงอกงามโดยรวดเร็ว ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า หากมีผู้ปฏิบัติชอบแล้ว โลกมนุษย์จะไม่ว่างจากการที่จะมีพระอรหันต์แน่

ข้าพเจ้าเคยได้ฟัง ดร. อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา พูดที่วัดโพธิ์ท่าเตียนครั้งหนึ่งในหัวข้อว่า พระศรีอารย์มาแล้ว มีนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยเข้ามาฟังกันมากมาย ดร. อาจองได้พูดถึงความลึกลับต่าง ๆ ในจักรวาล ฟังดูแล้วเหมือนเรื่องนิยาย แต่การซักถามต่าง ๆ ได้เป็นไปอย่างสมเหตุสมผล ไม่มีผู้ใดแคลงใจได้ รวมแล้วก็คือใช้อำนาจจิตนั่นเองเป็นเครื่องรู้ กลายเป็นว่าการลืมตาซิจะไม่เห็นอะไรได้มาก แต่การหลับตานั่นแหละจะเห็นทุกสิ่งทุกอย่างที่เราอยากจะรู้ บางท่านพูดว่านิพพานต้องหลับตาจึงจะเห็น ถ้าลืมตาไม่เห็น การตรัสรู้ธรรมเป็นขั้นของ

พระพุทธองค์จึงเป็นเรื่องของการรู้แจ้งเห็นจริง พระองค์เคยตรัสว่า สิ่งใดที่เราไม่รู้จริงเราจะไม่พูดอย่างเด็ดขาด เพราะถ้าพูดไปแล้วก็ไม่เกิดประโยชน์อันใด

เมื่อไม่กี่วันมานี้เองหนังสือพิมพ์ไทยรัฐลงข่าวว่า

นักจิตวิทยาพบผู้นำที่สามารถมีญาณพิเศษ ใช้ประสาทที่ 6 ช่วยทำงาน คาดการณ์ล่วงหน้าได้อย่างแม่นยำ ข่าวละเอียดมีว่า นักวิทยาศาสตร์อเมริกันค้นพบผู้นำที่มีความสามารถพิเศษ เป็นผลโดยตรงจากประสาทที่ 6 หรือความสามารถในการเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ด้วยประสาทหรือญาณพิเศษ นี่เป็นการค้นพบเป็นครั้งแรก ซึ่งเรียกว่า พาราไซโคโลยี่ ได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการจากสมาคมเพื่อความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์อเมริกันแล้ว

นายอี. ดักลาส ดีน. ผู้อำนวยการโครงการณ์สื่อสารด้วยประสาทพิเศษ ประจำวิทยาวิศวกรรมศาสตร์เนวาร์ดเป็นผู้ทำการทดลอง ซึ่งสามารถค้นคว้าเกี่ยวกับนักบริหารซึ่งมีความสามารถพิเศษในการใช้ประสาทพิเศษในระดับสูง และมีความสามารถพิเศษในการใช้ประสาทพิเศษดังกล่าวปรับปรุงผลกำไรให้แก่บริษัทของตน ดีนแถลงในที่ประชุมประจำปีของสมาคม เพื่อความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ของสมาคมที่ชิคาโกว่า ผลการศึกษาของเขาพบว่านักบริหารซึ่งสามารถทำนายทิศทางของธุรกิจได้อย่างแม่นยำนั้น เป็นบุคคลที่มีความสามารถในการเข้าใจปัญหาต่าง ๆ โดยประสาทพิเศษในระดับสูงด้วย

ดีนกล่าวต่อไปว่านักวิทยาศาสตร์หลายคนไม่ยอมรับว่ามีประสาทพิเศษ เพราะนักวิทยาศาสตร์ไม่สามารถจะมองเห็นว่าประสาทพิเศษดังกล่าวทำงานได้อย่างไร จากการที่ดีนได้ค้นคว้าศึกษาประธานบริษัท ๖๗ คน พบว่าบุคคลผู้มีความสามารถในการคาดการณ์ได้ผิดปรกติได้คะแนนมากในการทดสอบการเดา

เรื่องราวดังกล่าวมานี้คงจะตรงกับที่ ดร. อาจองได้พูดถึงจิตที่สูงสุดในตัวเราเอง "Super Consciousness" อธิบายว่าจิตสูงสุดในตัวเรานี้มีความรู้ในทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นสิ่งที่จะสอนตัวเราได้ เป็นอาจารย์สูงสุดของเรา ในการตอบปัญหาต่าง ๆ จิตสูงสุดนี้จะทำประโยชน์ได้เป็นอย่างดี แต่ถ้าจิตยังฟุ้งซ่านอยู่ จิตสูงสุดก็ไม่สามารถออกมาปรากฏได้ ควรจะลองใช้ประโยชน์จากจิตสูงสุดนี้ดู ในการตอบปัญหาอะไรก็ได้ แต่ต้องทำจิตให้อยู่นิ่งเฉย อย่าพยายามไปคิดว่ามันควรจะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ คือพยายามให้เหตุผลเอาเอง ถ้าสมาธิเราดีและจิตแน่วแน่จริงแล้ว คำตอบจะออกมาอย่างรวดเร็ว และคำตอบจะไม่เหมือนกับความรู้ ที่เราเรียนจากหนังสือ

เรื่องศาสนาพุทธเป็นวิทยาศาสตร์นี้ ในหนังสือ พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ ของคุณประจวบ โภคทรัพย์ ได้หยิบยกเอาตัวอย่างออกมาแสดงไว้อย่างมากมาย เกรงว่าหนังสือเล่มนี้จะหาอ่านได้ยาก ข้าพเจ้าจึงใคร่นำบางตอนออกมาพูดไว้ในที่นี้ด้วย หากท่านผู้แต่งจะได้จัดพิมพ์ขึ้นมาอีกก็จะเป็นประโยชน์ไม่น้อย

วิทยาศาสตร์บอกเราว่าร่างกายของคนเราประกอบขึ้นด้วยเซลล์เล็กที่สุดที่เรียกว่าโพรโทพลาสม์ เรื่องนี้พุทธเจ้าได้ค้นพบมาแล้วเมื่อสองพันกว่าปีก่อน บอกว่าร่างกายเรานี้เป็น "กรชกาย" แปลว่ากายอันเกิดแต่ธุลีในน้ำ ฟังดูอาจจะครึหูไปหน่อยสำหรับสมัยใหม่ แต่เมื่อไปเปิดดูตำราชีววิทยา จะพบคำอธิบายลักษณะของเจ้า โพรโทพลาสม์ไว้ดังนี้— โพรโทพลาสม์ เป็นสารผสมทางเคมีชนิดหนึ่ง ละลายหรือลอยอยู่ในน้ำ "Protoplasm is a complicated mixture of chemicals dissolved or Floating Around in water" กล่าวคือโพรโทพลาสม์ประกอบด้วยน้ำเป็นส่วนใหญ่ ในน้ำนั้นมีสารทางเคมีเล็กมาก เล็กจนลอยประทังกันอยู่ ข้อนี้เมื่อพิจารณาดูแล้วก็ตรงกับคำว่าธุลีในน้ำของพระพุทธองค์นั่นเอง

ในพระบาลีอัคคัญญสูตร ซึ่งพระพุทธองค์ทรงตรัสอธิบายแก่วาเสฏฐะพราหมณ์บุตร ถึงต้นเรื่องกำเหนิดของมนุษย์ชาติว่ามนุษย์ทุกคนมีบรรพบุรุษเดิมมาจากต้นเค้าเดียวกันทั้งนั้น เป็นการอธิบายหลักวิวัฒนาการตามหลักของดาร์วิน ในพระสูตรนี้มีข้อความบ่งถึงการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมโดยทางชีววิทยา, การแข่งขันกัน และการที่ผู้ที่เหมาะสมสามารถดำรงค์อยู่ได้ เป็นเรื่องที่เข้ากันได้คือต่างได้กล่าวว่าชีวิตแรกของโลกนั้นยังไม่มีเพศ ไม่มีรูปร่างและสัณฐานที่แน่นอน คือร่างกายยังไม่มีความแข็งแรงพอที่จะทรงรูปอยู่ได้เป็นแบบหนึ่งโดยเฉพาะในยุคแรก ๆ นั้นชีวิตก็คงอาศัยกินโอชะของดิน ซึ่งลอยอยู่เป็นฝาบนมหาสมุทรเป็นอาหาร สภาพดังกล่าวนี้เป็นเวลานานมากจนกว่าร่างกายจะแข็งตัวขึ้นทีละน้อย ๆ จนสามารถทรงตัวเป็นรูปอยู่ได้ ตอนนี้ชีวิตก็เริ่มปรากฏมีรูปร่างต่าง ๆ กันหลายอย่างให้เห็นได้ชัดเจนกว่าเดิม ในพระบาลีพุทธ-จนะมีข้อความดังนี้

"ดูก่อนวาเสฏฐะ สัตว์ที่อาศัยโอชะแห่งแผ่นดินเลี้ยงชีวิตอยู่ เป็นไปอยู่ เจริญอยู่เช่นนี้เป็นเวลานาน ร่างกายก็ค่อย ๆ แข็งตัวขึ้น และปรากฏมีลักษณะต่าง ๆ ให้เห็นชัดขึ้น"

เมื่อโอชะของดินหมดไป ชีวิตแบบเห็ดก็เกิดขึ้นบนพื้นดิน สัตว์ที่อาศัยอยู่บนพื้นโลกจึงใช้เห็ดนี้กินเป็นอาหาร หลังจากเห็ดหมดแล้วพืชไม้เลื้อยก็กลายเป็นอาหารต่อไป แล้วก็ต่อไปจนถึงข้าว ซึ่งในพระบาลีมีดังต่อไปนี้

"เมื่อสัตว์ที่กินข้าวซึ่งขึ้นอยู่ในที่โล่งแจ้ง อาศัยข้าวเป็นเครื่องเลี้ยงชีวิตเป็นไปเช่นนี้ร่างกายก็ค่อย ๆ เข้มแข็งยิ่งขึ้น และความละเอียดอ่อนนานาประการก็ปรากฏแตกต่างกันให้เห็นได้ชัด เพศหญิงปรากฏอาการลักษณะเป็นหญิง เพศชายก็ปรากฏลักษณะอาการเป็นเพศชาย"

พระบาลีดังกล่าวมีหลักการเข้ากันได้กับวิทยาศาสตร์จริง ๆ เช่นการวิวัฒนาการมาโดยสำคัญจากฟองผาบนพื้นน้ำ แล้วกลายมาเป็นพืชไจ (FUNGI) หรือเห็ดรา ต่อมาเป็นไม้เลื้อยแล้วกลายเป็นข้าวนั้นมีเหตุผลใกล้กับทฤษฎีทางวิวัฒนาการของวิทยาศาสตร์สมัยปัจจุบันมาก อนึ่งพระองค์ได้ตรัสถึงวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์เริ่มแต่มีการสร้างที่อยู่อาศัย กรรมสิทธิในที่ดินในทรัพย์สิน มีกฎหมาย การปกครอง แบ่งงานกันทำ ซึ่งเรื่องราวต่าง ๆ นี้ก็ไม่ผิดไปจากทฤษฎีของวิทยาศาสตร์เลย ซึ่งเป็นเรื่องประหลาดอย่างยิ่ง แม้พระพุทธวจนะที่บรรยายถึงสภาพของโลกในสมัยดึกดำบรรพ์ซึ่งเป็นยุคต้น ก็มีแนวเข้ากันได้กับวิทยาสตร์ พระองค์ตรัสว่า

"ในสมัยนั้น โลกมีแผ่นน้ำคลุมอยู่ทั่วไป และมีแต่ความมืดสนิท ไม่มีดวงอาทิตย์และดวงดาว นักขัตตฤกษ์ ไม่มีคืนเดือนฤดู ไม่มีเพศหญิงชาย สัตว์ในขณะนั้นเป็นสักแต่ว่าสัตว์เท่านั้น หลังจากนั้นมาช้านาน วาเสฏฐะ ดินก็มีฝาลอยอยู่บนพื้นน้ำเหมือนอย่างฝาเกิดบนน้ำข้าวเดือดที่กำลังเย็นฉะนั้น โลกเริ่มมีสี มีกลิ่น มีรสแล้ว"

ในส่วนที่วิทยาศาสตร์ไม่สามารถจะรับรองได้ก็คือ เรื่องวิญญาณ เรื่องของนามธรรมต่าง ๆ ซึ่งบางครั้งที่พระองค์ทรงตรัสไว้ว่า

"ดูก่อน วาเสฏฐะ ในสมัยหนึ่งนี้โลกวิวัฒนาการใหม่ สัตว์ที่จุติจากอาภัศศรพรหมโลกก็มาปฏิสนธิในโลกนี้ สัตว์เหล่านี้เป็นผู้มีกายสำเร็จด้วยใจ คือเกิดจากใจอย่างเดียวไม่ได้เกิดจากอาหารและบิดามารดา มีปีติเป็นอาหาร มีแสงสว่างออกจากตัวเอง ท่องเที่ยวไปในอากาศได้ อยู่ในที่รุ่งเรืองตลอดกาลเป็นเวลานาน"

ในทัศนะของผู้รอบรู้ในเรื่องพระพุทศาสนาของคนไทยส่วนมาก ยิ่งท่านที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องวิญญาณ หรือนักวิปัสนากรรมฐาน จะสามารถที่จะเข้าใจในเรื่องที่มองไม่เห็นเหล่านี้ได้ดีกว่าพวกอื่น ๆ ว่าสิ่งเหล่านี้จะมีความจริงได้หรือไม่ พระพุทธศาสนาก็บอกแล้วว่า ต้องการแต่เพียงให้ผู้ศึกษามีความเพียรพยายามค้นคว้าและศึกษาด้วยตนเองแล้วจะรู้แจ้งด้วยตนของตนเองซึ่งเป็นการเชิญท้าทายอยู่เสมอ เพราะโลกยังไม่มีวิธีอื่นใดที่จะสามารถพิสูจน์ได้

บางครั้งพระองค์ก็ตรัสเรื่องเป็นข้อความซึ่งพระองค์จะอธิบายเรื่องหลักอนิจา คือความไม่เที่ยงว่าครอบงำสิ่งทั้งปวง แม้โลกเองก็ตกอยู่ใต้กฎนี้เช่นเดียวกัน คือวันหนึ่งจะต้องแตกสลายไป

นักดาราศาสตร์กล่าวว่า สุริยจักรวาลของเรานี้เป็นจักรวาลหนึ่งในบรรดาสุริยจักรวาล ซึ่งมีด้วยกันทั้งหมดประมาณ 100, 000, 000, 000 จักรวาล ซึ่งทั้งหมดนี้รวมกันอยู่เป็นกระจุกคล้าย ๆ วงจานขนาดใหญ่ ซึ่งเรียกว่าจักรดารกา เท่าที่เรามองเห็นด้วยกล้องโทรทัศน์ใหญ่ที่สุดในขณะนี้ปรากฏว่ามีจักรดารกาอื่น ๆ อีกอย่างน้อย 100,000,000 จักรดารกา หรืออาจจะถึง 100,000,000,000,000 ภายในจักรดารกา แต่ละแห่ง ๆ นั้น ดวงดาวมิได้กระจัดกระจายกันอยู่อย่างไม่มีระเบียบ แต่ส่วนมากจะรวมกันอยู่เป็นกลุ่ม ๆ จักรดารกาที่เราอยู่นี้มีกลุ่มดาวดังได้กล่าวนั้นมากกว่า 100 กลุ่ม และแต่ละกลุ่มมีดาวฤกษ์ตั้งแต่ 2—3 พันดวงไปจนถึง 1,000,000 ดวง อันที่จริงใช่แต่ดวงดาวจะรวมกันเป็นกลุ่มดาว และกลุ่มดาวจะรวมกันอยู่เป็นจักรดารกาเท่านั้นก็หาไม่ แต่จักรดารกาเองก็อยู่เป็นกลุ่ม ๆ อีกเหมือนกัน จักรดารกาที่เราอาศัยอยู่นี้เป็นเพียงกลุ่มหนึ่งในบรรดาอย่างน้อยอีก 18 กลุ่มอื่น และกลุ่มจักรดารกาบางกลุ่ม (เช่นหมู่เมฆเวอร์โก้และกลุ่มโคมา) ก็มีจักรดารกาที่มองเห็นได้ไม่น้อยกว่า 1000 จักรดารกาขึ้นไป

ทัศน์ของพุทธศาสนาก็เป็นเช่นเดียวกันอย่างน่าอัศจรรย์ พระองค์ตรัสว่า โลกของเรานี้ไม่ใช่—เป็นโลกที่มีลักษณะพิเศษ (หรือยอดเยี่ยมพิเศษ) แต่เพียงโลกเดียว ยังมีกลุ่มโลกอื่น ๆ เหมือนโลกของเรานี้อีกนับไม่ถ้วน ล่องลอยอยู่ในอากาศโดยทั่วไป มีพระพุทธวจนะในเรื่องนี้ว่า

"ดวงอาทิตย์และดวงจันทร์โคจรไปในอวกาศ ส่งแสงให้แก่กลุ่มโลกอื่น ๆ อันนับเป็นจำนวนพัน ในกลุ่มโลกอื่น ๆ นั้นก็มีดวงอาทิตย์เป็นจำนวนพัน ๆ และทวีปทักษิณนับเป็นพัน ๆ (ต่อไปนั้นก็มีการแบ่งอาณาเขตทางภูมิศาสตร์ ส่วนมากรู้จักกันในสมัยนั้นออกเป็น 1000 ส่วน ทวีปทั้ง 4 มหาสมุทร์ทั้ง 4) ที่กล่าวนี้เป็นโลกธาตุขนาดเล็ก โลกธาตุขนาดกลางก็มีมากขึ้นไปอีกเป็น 2000 ส่วน และขนาดใหญ่ก็เป็น 3000 ส่วน คือมีดวงอาทิตย์ 3000 ดวง ดวงจันทร์ 3000 ดวง"

วิทยาศาสตร์รับรองว่าสุริยจักรวาลว่ามีอยู่จริง แต่ข้อความที่ว่าแต่ละสุริยะจักรวาลมีดาวเคราะห์ ซึ่งมีทวีปใหญ่และมีมหาสมุทร์เหมือนกัน หรือทำนองเดียวกับโลกของเรานั้นไม่น่าจะเป็นไปได้ อนึ่งพระองค์ทรงถือว่าสากลจักรวาลหาได้อยู่นิ่ง ๆ ไม่เคลื่อนไหว ตรงข้ามพระองค์สอนว่าจักรวาลย่อมเสื่อมโทรมและสูญสิ้นไปเสมอ และขณะเดียวกันจักวาลใหม่ก็เกิดขึ้นมาเรื่อย ๆ ทัศนะดังกล่าวนี้ตรงกับวิทยาศาสตร์สมัยปัจจุบันเป็นอย่างยิ่ง

จากการที่ได้รู้ความลี้ลับของพลังงานดวงอาทิตย์ และของวิวัฒนาการของดวงดาวต่าง ๆ แล้ว นักดาราศาสตร์ก็สามารถพยากรณ์ได้ว่าโลกของเรานี้จะสิ้นสุดลงในทำนองใด กล่าวกันว่าดวงอาทิตย์คงจะค่อย ๆ ส่องแสงสว่างยิ่งขึ้นทุกทีเป็นเวลาประมาณ 5,000,000,000 ปี ซึ่งในระหว่างดังกล่าวนี้โลกจะมีอุณหภูมิสูงขึ้นเท่าจุดน้ำเดือด ต่อจากนั้นความเข้มของแสงสว่างพร้อมด้วยความร้อนจะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วกว่าที่แล้วมามาก ในตอนนั้นดวงอาทิตย์จะขยายขนาดใหญ่โตขึ้นเป็น 200 หรือ 300 เท่าของปัจจุบัน ซึ่งหมายความว่าใหญ่โตพอที่จะกลืนกินดาวพุธ ดาวศุกร์และอาจจะคลุมถึงโลกเราด้วยก็ได้

อีกครั้งหนึ่งพระองค์ทรงตรัสว่า "ครั้นแล้ววันหนึ่งมหาสมุทรจะเหือดแห้งสิ้นสูญและหายไปเลย ... ในสมัยนั้นโลกอันใหญ่โตของเราก็จะถึงซึ่งการดับสูญ โดยถูกกลืนเข้าไปในกองไฟ" อีกครั้งหนึ่งพระองค์ได้ตรัสดังนี้ "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย จะมีสมัยหนึ่งจากนี้ไปหลายแสนปีที่ฝนจะหยุดตก และต่อจากนั้นต้นไม้ใหญ่น้อยจะเหี่ยวแห้งทำลายไป ดวงอาทิตย์ดวงที่ 2 จะเกิดขึ้นมาแผดเผาลำธารใหญ่น้อยให้เหือดแห้งไปตามกัน เมื่อดวงอาทิตย์ดวงที่ 3 เกิดขึ้นแม่น้ำเช่นแม่คงคา ยมนาก็จะเหือดแห้ง เมื่อดวงอาทิตย์ดวงที่ 3 ที่ 4 เกิดขึ้นตามกันมาจนถึงดวงที่ 7 โลกและภูเขาพระสุเมรุก็จะลุกโพลงเป็นไฟทั่วไป เปลวไฟเหล่านั้นต่อมาก็จะลุกลามเข้าหากันเป็นผืนเดียว กลายเป็นไฟดวงใหญ่มหึมาลุกโพรงแตกทำลายเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย หาเถ้าถ่านเหลืออยู่มิได้เลยในที่สุด

พุทธศาสนากับสรีรศาสตร์และจิตวิทยา

ในด้านสรีรศาสตร์และจิตวิทยา *วิทยาศาสตร์* เพิ่งค้นพบความจริงว่า กาย กับ จิต มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดไม่อาจแยกจากกันได้ การรักษาคนไข้จะต้องรักษาสมุฏฐานทั้งทางกายและทางจิต ซึ่งศัพท์ทางวิชาแพทย์ศาสตร์เรียกว่า (Psycho-somatic The rapy) ข้อนี้ พุทธศาสนา ก็ได้ค้นพบมาก่อน และบอกเราว่า

ยมกํ นามรูปญฺจ อุโภ อญฺโญญฺญนิสฺสิตา
เอกสฺมึ ภิชฺชมานสฺมึ อุโภ ภิชฺชนฺติ ปจฺจยา.[๑]

๑. ทิฏฐิวิสุทธินิเทศ วิสุทธิมรรค

รูปกับนาม (กายกับจิต) เป็นของคู่กัน ต่างอาศัยซึ่งกันและกัน เมื่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดแตกสลาย ทั้งสองฝ่ายอันอาศัยกันและกันก็ต้องสลาย

วิทยาศาสตร์ ปัจจุบันค้นพบว่า การที่มนุษย์สามารถแสดงปฏิกริยาต่อสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ อันทำให้เกิดกระบวนการที่วิชาจิตวิทยาเรียกว่า *พฤติกรรม* (Behaviour) ทำให้เกิดการศึกษาเรื่องพฤติกรรมจนกลายเป็น *วิชาจิตวิทยา* (Psychology) ขึ้นนี้ ก็เพราะร่างการของมนุษย์ประกอบด้วยอวัยวะพวกหนึ่งที่เรียกว่า *รีเซปเตอร์* (Receptor) อันได้แก่ *อวัยวะเพทนาการต่าง ๆ* (Sense Organs) คือ ตา, หู, จมูก, ลิ้น, กาย รับการเร้าจากสิ่งภายนอก ที่เรียกว่า *สิ่งเร้า* (Stimuli) แล้วมีอวัยวะอีกพวกหนึ่งเรียกว่า *เอฟเฟคเตอร์* (Effectors) ได้แก่กล้ามเนื้อ, ต่อม, แกลนด์ต่าง ๆ แสดงปฏิกริยาตอบ ทั้งนี้โดยมีอวัยวะพวกหนึ่งเรียกว่า *คอนเนคเตอร์* (Connecters) เป็นศูนย์กลางเชื่อมโยง คือ *เซลล์สมองและระบบประสาทต่าง ๆ* นั่นเอง

เมื่ออวัยวะเพทนาการ หรือ รีเซปเตอร์ (เช่น ตา) กระทบกับสิ่งเร้า (เช่นรูป) จะเกิดความรู้สึก (เห็น) ขึ้นความรู้สึกเช่นนี้เรียกว่า *พิชาน* (consciousness) ฯลฯ

พุทธศาสนา ได้ค้นพบความรู้เรื่องจิตวิทยาเช่นนี้มาก่อน และบอกเราว่า เมื่อใดอายตนะภายใน (คืออวัยวะเพทนาการ หรือ รีเซปเตอร์) กระทบกับ อายตนะภายนอก (คือสิ่งเร้า) จะเกิดความรู้สึกขึ้นเรียกว่า วิญญาณ เช่น ตา กระทบ รูป จะเกิดความรู้สึกทางตาขึ้นเรียกว่า จักขุวิญญาณ, หู กระทบ เสียง จะเกิดความรู้สึกทางหูขึ้นเรียกว่า โสตวิญญาณ ฯลฯ ความรู้เหล่านี้ตรงกันกับความรู้ของวิทยาศาสตร์ในด้านจิตวิทยาปัจจุบันนี้ทุกประการ

เหตุใดคนเราจึงมีจิตใจไม่เหมือนกัน พุทธศาสนา บอกเราว่า เพราะมีอินทรีย์ยิ่งหย่อนต่างกัน (อินทรียปโรปริยัตติญาณ) เช่น จักขุนทรีย์ (คือตา), หรือ โสตินทรีย์ (คือหู) เป็นต้น ฯลฯ มีสมรรถวิสัยไม่เหมือนกันจึงทำให้คนเรามีจิตใจอัธยาศัยไม่เหมือนกัน ความรู้เช่นนี้ในพุทธศาสนาเรียกว่า นานาธิมุตติกญาณ[๑] แปลว่าความรู้จักอธิมุตติ คืออัธยาศัยของสัตว์อันเป็นไปต่าง ๆ

เรื่องนี้ *นักปราชญ์ทางจิตวิทยา* เพิ่งจะรู้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๒ นี่เอง โดย วุนต์ (Wundt) ได้เปิดห้องทดลองขึ้นครั้งแรกที่เมืองไลปซิก ประเทศเยอรมันนี และพบความรู้ว่ามนุษย์เรามี ตา (คือจักขุนทรีย์) รับคลื่นแสงได้ไม่เท่ากัน, มี หู (คือโสตินทรีย์) รับคลื่นเสียงได้ไม่เท่ากัน ฯลฯ

---

๑. นานาธิมุตติกญาณและอินทรียปโรปริยัตติญาณ อยู่ในทศพลญาณสิบประการ มหสีหานาทสูตร มูลปัณณาสก์ มัชฌิมนิกาย

ดังนั้นเมื่อ *อวัยวะรีเซปเตอร์* (คือ ตา, หู, จมูก, ลิ้น, กาย) ของคนเรามีสมรรถวิสัยรับการเร้าจากสิ่งแวดล้อมภายนอกได้ไม่เหมือนกัน *อวัยวะคอนเนคเตอร์* (คือระบบประสาทและสมอง) ก็ติดต่อและสั่งงานมาไม่เหมือนกันเป็นเหตุให้ *อวัยวะเอฟเฟคเตอร์* (คือกล้ามเนื้อ, ต่อม, แกลนด์ ต่าง ๆ) แสดงปฏิกิริยาออกมาไม่เหมือนกัน ผลก็คือ *พฤติกรรม* (Behaviour) ของคนเราที่แสดงออกมาแต่ละคนไม่เหมือนกัน นั่นก็คือ *จิตใจไม่เหมือนกันนั่นเอง* พุทธศาสนารู้เรื่องนี้ตั้งสองพันกว่าปีมาแล้ว

วังคีสะนักจิตวิทยาของโลกสมัยพุทธกาล

ความรู้ทางจิตวิทยาของพุทธศาสนา ยังมีเรื่องอันน่ามหัศจรรย์ยิ่งกว่านี้ไปอีกคือเรื่องวิถีจิตหรือวิญญาณของพระอริยบุคคล ในพุทธศาสนา ปรากฏหลักฐานแสดงไว้ในพระไตรปิฎกว่า ในสมัยพุทธกาล มีพราหมณ์ผู้หนึ่งชื่อ วังคีสะ ตามรูปเรื่อง ท่านผู้นี้คงจะเป็นนักจิตวิทยาผู้ยิ่งใหญ่คนหนึ่งในสมัยนั้นทีเดียว เพราะเพียงแต่สังเกต (จากการเคาะ) กระโหลกศีรษะของคนตายก็สามารถบอกได้ว่า วิญญาณของผู้นั้นไปไหน (หมายความว่าจิตของผู้นั้น มีคติเป็นไปอย่างไร) วันหนึ่งมาพบพระพุทธเจ้า พระองค์จึงทรงเอากระโหลกศีรษะของพระอรหันต์องค์หนึ่งมาให้ลองเคาะดู พราหมณ์เคาะแล้วเคาะเล่าก็ไม่รู้ว่าวิญญาณของพระอรหันต์ไปไหน พระพุทธองค์จึงตรัสบอกว่าพระองค์รู้ พราหมณ์มีความเลื่อมใสมาก ถึงกับยอมบวชในพุทธศาสนามอบตนเป็นสาวกของพระพุทธองค์ (ท่านผู้นี้ คือ วังคีสเถระ มหาสาวกผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในกระบวนปฏิภาณกวี) เรื่องนี้ฟังดูแล้วแรก ๆ อาจจะทำให้ผู้อ่านรู้สึกว่าเป็นเรื่องแปลกปลาด หนักไปในทางแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ของพระพุทธองค์ในทางไสยศาสตร์ ไม่น่าเชื่อ แต่ผู้ที่ได้ศึกษาวิชาจิตวิทยามาพอสมควร (โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เคยอ่านหนังสือของ อัลเฟรด แอดเลอร์) จะเข้าใจและเห็นความลึกล้ำของศาสนาทันที และจะเกิดความรู้สึกมหัศจรรย์เลื่อมใสในอัจฉริยภาพของพระพุทธองค์ ผู้เป็นศาสดาแห่งพุทธศาสนาว่าเป็นยอดของนักจิตวิทยาผู้ยิ่งใหญ่ เป็นยอดของนายแพทย์ผู้รักษาโรคที่เกิดขึ้นแก่จิตใจของมนุษย์ เท่าที่โลกเคยมีมาแล้ว ไม่มีนักจิตวิทยาผู้ยิ่งใหญ่ยุคใดสมัยใดจะเทียบเท่าได้

แอดเลอร์นักจิตวิทยาของโลกสมัยปัจจุบัน

อัลเฟรด แอดเลอร์ เป็นนักจิตวิทยาคนสำคัญคนหนึ่งของโลก ในยุคปัจจุบัน นักจิตวิทยาของโลกที่ได้รับยกย่องว่าเป็นชั้น *ปรมาจารย์* ก็มีแต่ศาสตราจารย์ ซิกมันด์ ฟรอยด์ คนหนึ่ง, คาร์ล จุง คนหนึ่ง กับ อัลเฟรด แอดเลอร์ คนหนึ่ง ที่กล่าวนามมานี้เท่านั้นในหนังสือเรื่อง *ความรู้เรื่องธรรมชาติของมนุษย์* (Understanding Human Nature) ของท่านแอดเลอร์ กล่าวว่า *เราไม่สามารถทำนายวิถีชีวิตทางจิต ที่ไม่เกาะเกี่ยวกับอารมณ์ได้* (We cannot imagine a psychic life which is isolated) นี่แสดงว่าท่านแอดเลอร์ได้พบประสพการณ์อย่างเดียวกันกับที่วังคีสพราหมณ์ได้พบเมื่อสองพันกว่าปีมาแล้ว นั่นคือ *ไม่สามารถทำนายวิถีชีวิตทางจิต ที่ไม่เกาะเกี่ยวกับอารมณ์ได้* ที่ว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องที่น่ามหัศจรรย์ ก็เพราะจิตที่ไม่เกาะเกี่ยวกับอารมณ์ ที่ท่านแอดเลอร์กล่าวอยู่นี้ ก็มีแต่จิตพระอรหันต์ในพุทธศาสนาเท่านั้น นับตั้งแต่ วังคีสพราหมณ์ในสมัยโน้นจนถึง อัลเฟรด แอดเลอร์ ในสมัยนี้ก็เป็นเวลาถึงสองพันกว่าปีมาแล้ว ยังไม่มีนักจิตวิทยาคนใดสามารถตอบได้ว่า จิตที่ไม่เกาะเกี่ยวกับอารมณ์นั้น มีคติเป็นไปอย่างไร

แต่ศาสนารู้ เพราะคำว่า นิพพาน ในพุทธศาสนานั้นมิใช่จะบัญญัติขึ้นโดยไร้ความหมาย พระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติคำนี้ขึ้น เพื่อใช้เรียกชื่อสภาวะอันสูงสุดของจิต สภาวะนั้นคือ เอกภาพ แห่งดวงจิต คำว่า เอกภาพ (Unity) หมายความว่า สภาวะที่เป็นอันหนึ่งและอันเดียว (One-ness), ไม่มีการแบ่งแยก, สิ่งใดที่ไม่มีการแบ่งแยก ในสิ่งนั้นย่อมไม่มีความขัดแย้ง ณ ที่ใดไม่มีการขัดแย้ง ณ ที่นั้นย่อมมีเสถียรภาพ (Stability), ณ ที่ใดมีเสถียรภาพ ณ ที่นั้นย่อมมีแต่ความสงบ, ณ ที่ใดมีความสงบ ณ ที่นั้นย่อมมีแต่ความสุข สภาวะแห่งดวงจิตดังว่านี้แหละท่านผู้เจริญทั้งหลาย คือที่พุทธศาสนาเรียกว่า นิพพาน

สรุปแล้วความรู้ในเรื่องจิต (วิญญาณ) ที่ไม่เกาะเกี่ยวกับอารมณ์ ยังคงเป็นศาสตร์ที่มีอยู่แต่เฉพาะในพุทธศาสนาเท่านั้น ! นักศึกษาคนใดที่ปรารถนาจะพบความลึกลับในเรื่องนี้ ขอเชิญศึกษาได้จากพุทธศาสนา

พุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์บอกว่าโลกกลมลอยอยู่ในอวกาศ

ความรู้เรื่องโลกและอวกาศ พระองค์ทรงเป็น โลกวิทู แปลว่า ผู้รู้แจ้งโลก คือ โอกาสโลก, สัตว์โลก, และสังขารโลก

คำว่า โอกาส เป็นภาษาบาลีตรงกับคำว่า อวกาศ ในภาษาสันสกฤต ดังนั้นคำว่า โอกาสโลก ก็คือ *โลกในอวกาศ* อันได้แก่ *สสาร* (Matter), *พลังงาน* (Energy), *วัตถุ* (Object) และ *เทห์* (Body) ต่าง ๆ อันมีอยู่ใน *อวกาศ* (Space) นั่นเอง

คำว่า สัตวโลก แปลว่า *โลกแห่งสัตว์* นับตั้งแต่ความรู้ที่ว่าด้วยกำเนิดปฐมชีวิตของสัตว์, มนุษย์ จนกระทั่งถึงวิชาความรู้ที่ว่าด้วยสังคมมนุษย์

คำว่า สังขารโลก หมายถึงโลกแห่งจิต เป็นวิชาจิตวิทยาชั้นสูงในพุทธศาสนา ว่าด้วย *วิถีชีวิตทางจิต* (Psychic life) และมรรควิธีปฏิบัติเพื่อให้จิตเกิดมี *เสถียรภาพ* (Stability) และ *เอกภาพ* (Unity)

ก่อนที่ *วิทยาศาสตร์* จะพบความจริงว่า *โลกกลมลอยอยู่ในอวกาศ* คนส่วนมากทั่วโลกเชื่อว่า *โลกแบน* มีปลาอานนท์หนุนอยู่ ฯลฯ แต่ในท่ามกลางความงมงายทั้งหลายเหล่านั้น **พุทธศาสนา** ก็ได้แสดงความเป็นวิทยาศาสตร์, ความเป็นอกาลิโก ความจริงอันไม่จำกัดกาลเวลาตลอดมา นั่นคือ พุทธศาสนาบอกเราว่า โลกกลมลอยอยู่ในอวกาศ ดังบาลีว่า

ปริปฺลวตฺตํ ปชวิ ยทา ตาต วิชานหิ
สาคเรน ปริกฺขิตฺตํ จกฺกํว ปริมณฺฑลํ.[๑]

ดูกรพ่อ เมื่อใดเจ้ารู้สึกว่าแผ่นดินนี้ลอยเป็นจุดกลมเหมือนรถ ล้อรมอบด้วยสาคร ฯลฯ

นอกจากนี้ พุทธศาสนาบอกเราว่า *ในอวกาศ* (Space) อันหาสุดมิได้นี้ ยังมีโลกและจักวารอื่นมากมายคณานับมิได้ ซึ่งศัพท์ทางพุทธศาสนาเรียกว่า จักวาลอนันตธรรม ดังมีหลักฐานกล่าวไว้ในคัมภีร์ว่า

ยาวตา จนฺทิมสุริยา ปริหรนฺติ ทิสา ภนฺติ วิโรจนา
ตาว สหสฺสธา โลโก เอตฺถ เต วตฺตเต.[๒]

ดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ยังโคจรอยู่ทิศทั้งหลายยังสว่างรุ่งเรืองอยู่ตราบใด โลกตั้งพันยังมีอยู่เพียงนั้น อันอำนาจของท่านย่อมเป็นไปในโลกนี้ (*ในกล่าวแล้วตอนต้น*)

๑, ๒, ฆิชฌชาดก นวกนิบาต ขุททกนิกาย

๔

สรุปว่าพุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์

ฯลฯ ตัวอย่างและหลักฐานต่าง ๆ ที่นำมากล่าวนี้ ล้วนแต่เป็นเครื่องแสดงให้เห็นอย่างประจักษ์แจ้งว่า พุทธศาสนา เป็น *วิทยาศาสตร์* เป็น อกาลิโก *ความเป็นจริงที่ไม่จำกัดด้วยกาลเวลา* เป็น เอหิปัสสิโก *สิ่งซึ่งอาจพิสูจน์ความจริงได้เสมอ* อาจมีผู้ตั้งข้อสงสัยว่าความรู้เหล่านี้ *วิทยาศาสตร์* เพิ่งค้นพบเมื่อไม่กี่ร้อยปีมานี้เอง พุทธศาสนา เป็นของโบร่ำโบราณตั้งสองพันกว่าปีมาแล้วสมัยโน้นวิทยาศาสตร์ก็ยังไม่เจริญอย่างนี้ ห้องทดลองก็ไม่มี กล้องจุลทัศน์ก็ไม่มี กล้องโทรทัศน์ก็ไม่มี ฯลฯ *โพรโทพลาสม์* ซึ่งพุทธศาสนาเรียกว่า ธุลีในน้ำ ก็ดี หรือเจ้าสัตว์ตัวเล็ก ๆ ซึ่งมีขนาดโตเพียง ๑ ใน ๖๐๐๐ ส่วนของนิ้ว (มองด้วยตาเปล่าไม่เห็น) ที่พุทธศาสนาเรียกว่า คนฺธพฺโพ ก็ดี ความรู้เรื่องโลก และอวกาศก็ดี จิตวิทยาก็ดี ฯลฯ พุทธศาสนารู้ได้อย่างไร

พระพุทธเจ้าทรงค้นพบความจริงได้อย่างไร

เมื่อเราได้ศึกษาพุทธศาสนาพอสมควรแล้ว เราจะตอบได้ด้วยตนเองว่าการที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบความจริงต่าง ๆ เหล่านี้ได้ ก็ด้วยอำนาจญาณชนิดหนึ่งคือ อนาวรณญาณ และ สัพพัญญุตญาณ

อนาวรณญาณ แปลว่า ญาณคือความรู้อันปราศจากเครื่องกีดกั้น อาจจะมีบางท่านหรือหลายท่านเห็นว่าเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ ข้อนี้ไม่มีอะไรจะเป็นคำอธิบายที่ดีเท่ากับขอให้ดูเรื่องจริงในปัจจุบันนี้เป็นตัวอย่าง – ท่าน ไอสไตน์ ซึ่งเป็นนักวิทยาศาสตร์ผู้ยิ่งใหญ่แห่งยุคปรมาณูในฐานะที่เป็นผู้ค้นพบสูตรแห่งพลังงานปรมาณู ท่านผู้นี้ตามหลักฐานปรากฏว่าไม่เคยเข้าห้องทดลองเลย แต่ก็สามารถค้นพบความจริงในเรื่องสูตรของพลังปรมาณูได้อย่างไร หนังสือพิมพ์ไทม์อันมีชื่อเสียงได้กล่าวถึงพฤติการณ์ของท่าน มีข้อความดังต่อไปนี้

เครื่องมือของท่านไอสไตน์มีแต่กระดาษกับดินสอเท่านั้น ห้องทดลองของท่านก็อยู่ภายใต้หมวกที่ท่านสวมอยู่นั่นเอง แต่กระนั้นท่านก็สามารถมองเห็นได้ไกลยิ่งกว่ากล้องโทรทัศน์

ละเอียดลึกซึ้งยิ่งกว่ากล้องจุลทัศน์เสียอีก ท่านไอไตน์ท่องไปอย่างโดดเดี่ยว และภาคภูมิตามปัญหาทางแพร่งต่าง ๆ ระหว่างสิ่งที่มองเห็นกับสิ่งที่มองไม่เห็น อธิบายกฎเกณฑ์ของสิ่งหนึ่งจากกฎเกณฑ์ของอีกสิ่งหนึ่ง ท่านได้มาถึงจุดที่อาจพิสูจน์ด้วยหลักเหตุผลของนักคณิตศาสตร์ว่า สิ่งที่ศาสนิกชนได้รับนับถือต่อกันมาด้วยเหตุผล หรือความเชื่อของนักปรัชญาแต่ก่อน ๆ นั้นเป็นความจริง ที่ว่ากฎใดที่บัญญัติไว้ในเรื่องราวความเคลื่อนไหวของอีเล็คตรอนอันเล็กที่สุดมองไม่เห็น กฎอันนั้นย่อมอาจใช้ได้กับจักรวาลทั้งหลายในอวกาศเช่นเดียวกัน ทฤษฎีบนเศษกระดาษของท่านไอสไตน์ได้ทำลายเครื่องกีดกั้นความรู้ทั้งหลายแหล่ และบัญญัติกฎแห่งจักรวาลด้วยรากฐานทางวิทยาศาสตร์ขึ้นใหม่

ถ้าเช่นนั้น ท่านไอสไตน์สามารถค้นพบความจริงทางวิทยาศาสตร์เหล่านี้ได้อย่างไร คำตอบปัญหาข้อนี้ปรากฏจากคำพูดของท่านเอง เพราะท่านได้กล่าวว่า

ข้าพเจ้าได้ประจักษ์แล้วว่า มนุษย์เราจะสามารถบรรลุซึ่งเสถียรภาพและความบริสุทธิ์ได้ก็แต่ด้วยอำนาจแห่งพลังความคิดอย่างเดียวเท่านั้น[๑]

(It made me realize that man is capable through the force of thought alone, of achieving stability and purity.)

คำว่า *ห้องปฏิบัติการของท่านก็อยู่ภายใต้หมวกที่ท่านสวมอยู่* ที่หนังสือพิมพ์ไทม์กล่าว อันหมายถึงมันสมองกับคำว่า *ด้วยอำนาจแห่งพลังความคิด* ที่ท่านไอสไตน์กล่าวเองก็ดี คงจะช่วยให้เราเข้าใจคำว่า อนาวรณญาณ หรือความรู้อันปราศจากเครื่องกีดกั้น ของพระพุทธองค์ได้เป็นราง ๆ อย่างที่ *ทฤษฎีบนเศษกระดาษของท่านไอสไตน์ได้ทำลายเครื่องกีดกั้นความรู้ทั้งหลายแหล่* ดังที่หนังสือพิมพ์ไทม์กล่าวข้างต้น

คำว่า จิต นั้นจากรากศัพท์ จินต แปลว่า คิด ดังนั้น การคิด ก็เป็นอาการอย่างหนึ่งของ จิต และคำว่า *อำนาจแห่งพลังความคิด* ก็เป็นอำนาจแห่งพลังจิตอย่างหนึ่ง มีสูตรทางโยคะซึ่งท่าน มหามุนีปาตัญชลิ ได้เรียบเรียงไว้เมื่อสองพันกว่าปีมาแล้ว กล่าวถึง *พลังความคิด* ในรูปของการกระจายแสงแห่งความดำเนินของจิตว่า

ปฺรวฺฤตฺตฺยาโลกนฺยาสาต สูกฺษฺมวฺยวหิตวิปรกฺ ฤษฺฎชฺญานมฺ[๒]

จากการกระจายแสงแห่งความดำเนิน (ของจิต) ย่อมเกิดความรู้ในสิ่งสุขุม, สิ่งที่ซ่อนเร้น และสิ่งที่อยู่ไกล

---

๑. จาก น.ส.พ. ไทม์ ฉบับวันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๔๙๕

๒. โยคสูตรที่ ๒๔ บาท ๓

เราต้องไม่ลืมว่า พลังความคิดของพระพุทธองค์นั้น เป็นพลังความคิดอันยิ่งใหญ่ที่สุด เท่าที่ปรากฏมีในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ เป็นพลังความคิดอันมหัศจรรย์ซึ่งยากที่จะเขียนและพรรณนาได้ถูกต้อง อย่างไรก็ตาม เมื่อมีสูตรทางโยคะรับรองอยู่ ประกอบกับมีตัวอย่างของจริงคือ *พลังความคิด* ของท่านไอสไตน์ดังกล่าวมาแล้ว เรื่อง อนาวรณญาณ และสัพพัญญุตญาณ ของพระพุทธองค์จึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้อย่างไม่มีปัญหา

พุทธศาสนามีความรู้วิทยาศาสตร์หลายประการ

มีข้อที่ควรสังเกตุอีกข้อหนึ่งก็คือ เราจะเห็นว่า เหตุใดในศาสนา จึงมีความรู้วิทยาศาสตร์ต่าง ๆ มากมายหลายประการ ทั้งที่เป็น *วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ* (Natural Science) และ *วิทยาศาสตร์สังคม* (Social Science) เหตุที่ศาสนามีลักษณะเช่นนี้ ก็เพราะศาสนาเป็นสถาบันที่มีวัตถุประสงค์เพื่อจะขบปัญหาอันยิ่งใหญ่ที่สุดของมนุษยชาติปัญหานั้นก็ คือ *ปัญหาชีวิต* ดังนั้นศาสนาจึงมีลักษณะดังที่ประชุมใหญ่ที่ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ มากมายหลายสาขามาร่วมพิจารณาขบปัญหานี้ ด้วยการพินิจพิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วนทุกแง่ทุกมุม เพราะเหตุนี้เองเราจึงพบความรู้ทางวิทยาศาสตร์สาขาต่าง ๆ ในศาสนามากมายหลายประการ ดังตัวอย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ทั้งนี้ก็เพราะการที่มนุษย์จะสามารถดำเนินชีวิต โดยราบรื่นเป็นปรกติสุขได้ ก็จำเป็นจะต้องมีความรู้หรือปัญญาพอสมควร

มีข้อที่สังเกตุเห็นได้อีกข้อหนึ่งก็คือ การที่พุทธศาสนาวางหลักแห่งความประพฤติของมนุษย์ บนรากฐานทางเศรษฐกิจ—สังคม ทั้งนี้ก็เพราะ *มนุษย์เป็นสัตว์สังคม* และสังคมก็ประกอบด้วยบุคคลทุกคนในสังคมนั้น บทบาทต่าง ๆ ของมนุษย์ก็มีมูลฐานอย่างเดียวเท่านั้น คือ *มูลฐานในทางเศรษฐกิจ* (Economic Basic) หรือพูดง่าย ๆ ก็คือ *การทำมาหากินเป็นสำคัญ* เพราะเหตุนั้น โครงร่างของสังคมก็คือโครงร่างทางเศรษฐกิจ ข้อนี้ถึงกับมีคำกล่าวว่า *โครงร่างทางเศรษฐกิจเท่านั้นที่กำหนดวิถีชีวิตของมนุษยชาติ* (It is the economic structure that alone controls the destiny of mankind) ความจริง วิชาเศรษฐศาสตร์เป็นวิชาที่เพิ่งเกิดขึ้นเมื่อไม่กี่ร้อยปีมานี้แต่ พระศาสดา ผู้เป็นอัครบุรุษของโลก ผู้ทรงเห็นกาลไกลได้วางหลักความประพฤติและธรรมจริยาบนรากฐานทางเศรษฐกิจ—สังคม เป็นเวลาตั้งสองพันกว่าปีมาแล้ว กล่าวคือ พระองค์ตรัสถึง ผลประโยชน์ส่วนบุคคล และ ผลประโยชน์ของสังคม แล้วได้วางหลักในการปฏิบัติดำเนินชีวิต เพื่อประโยชน์ทั้งสองดังต่อไปนี้

คำสอนของศาสนาเพื่อประโยชน์ส่วนบุคคล

พุทธศาสนาสอนปัญญาทั้งสองทาง คือทั้งทางโลกและทางธรรม

ก. ในทางโลก

พุทธศาสนาสอนให้คนเรารู้จักแสวงหาประโยชน์สุขส่วนตัว (ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์) ๔ ประการคือ

๑. อุฏฐานสัมปทา ให้ถึงพร้อมด้วยความขยันขันแข็งประกอบกิจการงานโดยเหมาะสม

๒. อารักขสัมปทา ให้ถึงพร้อมด้วยการรักษาคือรักษาทรัพย์และกิจการงานมิให้เป็นอันตราย

๓. กัลยาณมิตตตา ให้รู้จักสมาคมคบแต่เพื่อนที่เป็นคนดี

๔. สมชีวิตา ให้รู้จักใช้ทรัพย์เลี้ยงชีพแสวงหาความสุขตามสมควรแก่อัตภาพ

สอนให้เว้นจากอบายมุข ๖ ประการ อันเป็นทางแห่งความเสื่อมเสียทรัพย์สินและเกียรติยศชื่อเสียง คือให้เว้นจาก

๑. การดื่มน้ำเมา

๒. การติดเที่ยวกลางคืน

๓. การติดเที่ยวดูการเล่น

๔. การติดเล่นพนัน

๕. การคบคนชั่วเป็นมิตร

๖. เกียจคร้าน[๑]

สอนให้รู้จักแสวงหาความสุขในทางโลก คือ

๑. สุขเกิดแต่การมีทรัพย์

๒. สุขเกิดแต่การใช้ทรัพย์แสวงหาความสุขตามสมควรแก่อัตภาพ

๓. สุขเกิดแต่การไม่เป็นหนี้

๔. สุขเกิดแต่การประกอบอาชีพสุจริต[๒]

---

๑. สิงคาลกสูตร ปาฏิกวรรค ทีฆนิกาย

๒. จตุกกนิบาต อังคุตรนิกาย

สอนให้รู้จักหน้าที่ปฏิบัติต่อกันในครอบครัว

เช่น หน้าที่บิดามารดาต่อบุตร หน้าที่บุตรต่อบิดามารดา หน้าที่สามีต่อภรรยา ภรรยาต่อสามี หน้าที่นายต่อคนใช้ คนใช้ต่อนาย ตลอดถึงหน้าที่ครูต่อศิษย์ ศิษย์ต่อครู ความละเอียดในเรื่องเหล่านี้ อยู่ในสิงคาลกสูตร ปาฏิกวรรค ทีฆนิกาย

สอนให้รู้จักวิธีผูกไมตรีกับเพื่อนบ้าน และบุคคลทั่วไปด้วยสังคหวัตถุเครื่องผูกไมตรี ๔ ประการคือ

๑. ทาน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปัน

๒. ปิยวาจา กล่าววาจา อ่อนหวาน สุภาพเรียบร้อย

๓. อัตถจริยา ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น

๔. สมานัตตตา ความเป็นผู้มีตนเสมอไม่ถือตัว[๑]

สอนมารยาทและการวางตัวในสังคม

เช่น มัชชปานา จ สัญญโม—ให้รู้จักสำรวมในการดื่ม คารโว—มีสัมมาคารวะต่อผู้อื่น นิวาโต—ไม่เบ่ง สันตุฏฐิ—สันโดษ คือความพอใจในส่วนของตน ไม่โลภปรารถนาอยากจะได้ของคนอื่น ขันติ—ความอดทน และโสวจัสสตา—การรู้จักรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น ฯลฯ[๑]

สอนให้รู้จักธรรมของฆราวาส ๔ ประการ คือ

๑. สัจจะ มีความซื่อสัตว์

๒. ทมะ ความรู้จักข่มใจ (รู้จักรักษามารยาท)

๓. ขันติ ความอดทน

๔. จาคะ รู้สึกเสียสละเพื่อคนอื่น และส่วนรวม[๒]

พุทธศาสนาสอนแม้แต่กระทั่งวิธีใช้ทรัพย์ ซึ่งแม้จะเป็นคำสอนเมื่อสองพันกว่าปีมาแล้ว แต่ก็ยังทันสมัยอยู่เสมอ คือ วิธีใช้ทรัพย์ ๔ ข้อได้แก่

๑. ใช้เลี้ยงตัว บิดามารดา บุตรภรรยา บ่าวไพร่ให้เป็นสุข

๒. เลี้ยงเพื่อนฝูงให้เป็นสุข

๓. บำบัดอันตรายอันเกิดแต่เหตุต่าง ๆ

---

๑. มงคลสูตร ขุททกปาฐ ขุททกนิกาย

๒. สคาถวรรค สังยุตตนิกาย

๔. ทำพลี ๕ อย่าง คือ

ก. ญาติพลี สงเคราะห์ญาติ

ข. อติถิพลี ต้อนรับแขก

ค. ปุพพเปตพลี ทำบุญอุทิศให้คนตาย

ง. ราชพลี ถวายหลวง (เสียภาษีอากร)

จ. เทวตาพลี ทำบุญอุทิศให้เทวดา

๕. บริจาคทานในสมณชีพราหมณ์ผู้ประพฤติชอบ

(การบริจาคทรัพย์บำรุงสถาบัน ที่ทำประโยชน์แก่สังคมนั้น เป็นการบำเพ็ญกุศลโดยแท้ โดยเฉพาะสถาบันสงฆ์นั้นเป็นสถาบันศูนย์กลางแห่งการบำเพ็ญกรณียกิจ เพื่อประโยชน์ส่วนรวมครั้งแรก ตั้งแต่สมัยพุทธกาลตลอดมาจนบัดนี้ นับเป็นบุญเขต หรือนาบุญ อันเลิศอย่างหนึ่ง)

ฯลฯ ฯลฯ ฯลฯ

ข. ในทางธรรม

๑. พุทธศาสนา สอนให้รู้จักวิธีทำจิตให้ให้สงบด้วยกระบวนการศึกษาทางจิต ซึ่งศัพท์เฉพาะทางพุทธศาสนาเรียกว่า **อธิจิตตสิกขา** การศึกษาทางจิต หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **สมถกรรมฐาน** แปลว่าการกระทำจิตให้สงบ เมื่อจิตสงบแล้วจะรู้สึกเป็นสุข มีจิตตานุภาพและเกิดปัญญาขึ้น เหมือนน้ำเมื่อบริสุทธิ์สะอาดปราศจากตะกอนแล้วย่อมใสสะอาดฉะนั้น

๒. พุทธศาสนาสอนภาคปัญญา ซึ่งศัพท์เฉพาะทางศาสนาเรียกว่า **อธิปัญญาสิกขา** การศึกษาให้เกิดปัญญา หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **วิปัสสนากรรมฐาน** แปลว่า การกระทำให้เห็นแจ้ง คือสอนให้รู้จักธรรมชาติของชีวิตตามความเป็นจริง อย่างที่พระพุทธองค์ตรัสแก่พระภิกษุปัญจวัคคีย์ ในอนัตตลักขณสูตรว่า

เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพํ

ข้อนี้ ท่านพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบ ตามสภาพแห่งความเป็นจริงอย่างไรนั้น เถิด

ทุกวันนี้เป็นที่รู้กันว่าการศึกษาเป็นของจำเป็นสำหรับชีวิต ถ้าจะตั้งปัญหาถามว่าศึกษาไปทำไม ? ก็อาจจะได้รับคำตอบว่า— *ศึกษาเพื่อให้รู้จักสิ่งแวดล้อม* (Environmint) *คือธรรมชาติต่าง ๆ และสังคมมนุษย์ จะได้นำความรู้มาปรับปรุงตัวเอง ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม สามารถดำเนินชีวิตไปโดยราบรื่นเป็นสุขได้*

คำตอบข้างต้นนี้ก็น่าฟัง แต่ก็ขาดสาระอย่างสำคัญไปข้อหนึ่ง เพราะเหตุนี้เอง เราจึงเห็นได้จากประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติว่า ตลอดระยะเวลาหนึ่งหมื่นสองพันปีที่ล่วงมานี้ (ยุค

ประวัติศาสตร์และก่อนประวัติศาสตร์) *การศึกษาดังกล่าว* ทำให้มนุษย์รู้จักสิ่งแวดล้อมดีขึ้น และทำให้มนุษย์มีความเจริญขึ้นเป็นอันมาก มีการอยู่ดี กินดี ฯลฯ ข้อนี้จริงไม่มีใครปฏิเสธ แต่ในขณะเดียวกัน เราก็ไม่อาจปฏิเสธได้เช่นเดียวกันว่า *ความสามารถของมนุษย์ในการพิฆาตประหัตประหารกันก็เจริญขึ้นด้วย*

ข้อนี้เป็นเพราะเหตุใด

คำตอบก็คือ *การศึกษาดังกล่าวทำให้มนุษย์รู้จักแต่สิ่งแวดล้อม แต่หาได้สอนให้มนุษย์รู้จักตัวเองไม่ เมื่อมนุษย์ไม่รู้จักตัวเอง แล้วจะปรับปรุงตัวเองได้อย่างไร*

ที่ศาสนาให้คำตอบเช่นนี้ ก็เพราะมีศาสตร์เดียวเท่านั้นในโลกที่สอนให้มนุษย์รู้จักตัวเอง ศาสตร์นั้นก็คือ ศาสนา นี่เอง ดังนั้น การศึกษาศาสนา ซึ่งเป็นวิทยาศาสตร์ที่สอนให้มนุษย์รู้จักตัวเอง ก็คงจะไม่ใช่สิ่งที่คร่ำครึนัก

ในกระบวนการศึกษาภาคปัญญาดังกล่าวนี้ *มีการวิเคราะห์* (Analyse) *อินทรีย์* (Organism) ของมนุษย์ทั้งในทางกาย (สรีรศาสตร์) และทางจิต (จิตวิทยา) โดยละเอียด เพื่อจะพบคำตอบปัญหาอันยิ่งใหญ่สามประการ ซึ่งมนุษย์ได้ขบคิดกันมานานนักหนาแล้ว นั่นคือ :—

๑. เราคือใคร

๒. เรามาจากไหน และ

๓. เราจะไปไหน

คำตอบปัญหาอันยิ่งใหญ่สามประการนี้ พระพุทธองค์ผู้ทรงเป็นอัครบุรุษของโลกได้ทรงพยายามขบคิด เพื่อจะเอาคำตอบนี้ไปแก้ปัญหาชีวิต และความทุกข์ของชาวโลก และในที่สุดพระองค์ได้ทรงค้นพบแล้ว กล่าวคือ

๑. ด้วยกระบวนความรู้ที่เรียกว่า ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ซึ่งเป็นความรู้ที่กล่าวถึงมูลกำเนิดแห่งชีวิต ฯลฯ จะตอบปัญหาสองข้อแรกได้ว่า **เราคือใคร มาจากไหน**

๒. ด้วยกระบวนความรู้ที่เรียกว่า จุตูปปาตญาณ ซึ่งแปลว่า ความรู้เรื่องการจุติและการอุบัติของสัตว์ จะตอบปัญหาข้อที่สามได้ว่า เราจะไปไหน

๓. พุทธศาสนายังไปไกลกว่านี้อีกคือ เนื่องจากการหมุนเวียนแห่งชีวิตที่เรียกว่าสังสารวัฏ นี้ เป็นสิ่งที่หาที่สุดมิได้ จึงเกิดมีปัญหาว่า ไม่ต้องหมุนเวียนไปจะได้หรือไม่ พุทธศาสนาได้ค้นพบคำตอบปัญหานี้แล้วว่า ได้ ทั้งนี้ ก็เพราะพระพุทธองค์ทรงค้นพบ **เหตุ** ที่ทำให้

ชีวิตต้องมีอันเป็นหมุนเวียนเปลี่ยนไป และพระองค์ได้ทรงค้นพบ วิธีดับเหตุ นั้นอีกด้วย ดังที่พระอัสสชิเถระได้บอกความข้อนี้แก่อุปติสมาณพพึงว่า

เตสญฺจ โย นิโรโธ จ เอวํวาที มหาสมโณ.

แลพระองค์ ตรัสถึงความดับเหตุแห่งธรรมเหล่านั้นด้วย พระมหาสมณเจ้าพระองค์นั้นย่อมมีปรกติตรัสเช่นนี้

กระบวนความรู้ดังกล่าวนี้ ในพุทธศาสนาเรียกว่า อาสวักขยญาณ

ในที่สุดแห่งยอดของปัญญา ก็คือการค้นพบวิธีดับทุกข์ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงแสดงไว้เรียกว่า อริยสัจ ๔ ประการ คือ

๑. ทุกข์ ความรู้ว่า อะไรคือความทุกข์

๒. สมุทัย ความรู้ว่า อะไรคือเหตุแห่งทุกข์

๓. นิโรธ ความรู้ว่า อะไรคือเครื่องดับทุกข์

๔. มรรค ความรู้ว่า อะไรเป็นมรรควิธีปฏิบัติให้บรรลุถึงซึ่งความดับทุกข์

ใน ๔ ข้อนี้ กล่าวถึงสภาพแห่งทุกข์, เหตุให้เกิดทุกข์, ความดับทุกข์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสมบูรณ์ของพุทธศาสนา ทั้งในภาคทฤษฎีและทั้งในภาคปฏิบัติ เมื่อทุกข์ดับความสุขก็เกิดขึ้นเองโดยไม่ต้องไปแสวงหาที่ไหน เหมือนนาเมื่อทำให้ความขุ่นหายไป ความใสก็ปรากฏขึ้นเอง ฉะนั้น

ศึกษาไม่ดีเห็นพุทธศาสนาเป็นทุนิยม

เคยมีชาวตะวันตกและหรือชาวตะวันออกที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตก ซึ่งยังไม่เข้าใจพุทธศาสนาดี เห็นว่าพุทธศาสนาเป็น ทุนิยม (Pessimism) สอนให้บุคคลเบื่อหน่ายไร้ความหวังและทอดทิ้งชีวิต ข้อนี้ เป็นการเข้าใจผิดถนัด พุทธศาสนาไม่เคยสอนให้บุคคลทอดทิ้งชีวิต แต่สอนให้บุคคลเผชิญกับความจริง แม้ว่าความจริงนั้นจะเป็นสิ่งที่ขมขื่นสักเพียงใดก็ตาม ไม่ว่าจะเป็น อนิจจัง ความไม่เที่ยง, ทุกขัง ความสุดจะทน หรือ อนัตตา ความหาแก่นสารอะไรมิได้ พุทธศาสนาก็บอกตรง ๆ และสอนให้เผชิญกับความจริง (อันขมขื่น) เหล่านี้อย่างอาจหาญ พุทธศาสนา *สอนให้ต่อสู้เพื่อชีวิต* ข้อนี้เห็นได้ง่าย ๆ จากการที่พุทธศาสนาใช้คำว่า ทุกข์ กับ ดับทุกข์ ไม่ใช่ ทุกข์ แล้ว หนีทุกข์ คำว่า ดับไฟ กับ หนีไฟ ต่างกันอย่างไร คำว่า ดับทุกข์ ก็ต่างกับคำว่า หนีทุกข์ อย่างนั้น

สาระสำคัญของมนุษย์ ๓ ประการ

เพื่อให้รู้จักการต่อสู้เพื่อชีวิต พระพุทธองค์จึงได้ทรงวางรากฐานการศึกษาอบรมไว้ให้แก่มนุษย์ พระองค์ได้ทรงค้นพบว่า ชีวิตและอัตภาพของมนุษย์ประกอบด้วยสาระ ๓ ประการ คือ

๑. รูป (หรือกาย)

๒. จิต

๓. เจตสิก

รากฐานการศึกษาอบรม ๓ ประการ

ดังนั้นพระองค์จึงได้วางรากฐานการศึกษาอบรม ๓ ประการ ที่เรียกว่า ไตรสิกขา คือ

๑. ภาคอบรมกาย เรียกว่า อธิสีลสิกขา คือให้มีความประพฤติและอาชีวะบริสุทธิ์

๒. ภาคอบรมจิต เรียกว่า อธิจิตตสิกขา ให้มีจิตอันบริสุทธิ์สะอาด

๓. ภาคอบรมเจ่ตสิกเรียกว่า อธิปัญญาสิกขา ให้มีปัญญาเจตสิกคมกล้า สามารถรู้ธรรมชาติของชีวิตและโลกตามความเป็นจริง

เมื่อใด บุคคลใดผ่านการศึกษาอบรมทั้ง ๓ ประการนี้ในสภาวะอันสูงสุด เมื่อนั้นบุคคลนั้นย่อมบรรลุถึงสภาวะอันสูงสุดที่มนุษย์จะสามารถพึงมีพึงเป็นได้ จิตของผู้นั้นย่อมดำรงอยู่ในสภาวะอันสูงสุด พ้นจากอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์ทั้งปวง เป็นจิตที่สงบ, ตั้งมั่นไม่หวั่นไหวไม่ว่าจะประสบกับเหตุการณ์แห่งชีวิตอย่างไรก็ตาม แมความตาย (มฤตยู) ก็ทำอะไรไม่ได้ สำนวนทางศาสนาเรียกคนผู้มีจิตเช่นนี้ว่า ผู้ไม่แพ้พ่ายในทิศทั้งปวง ย่อมลุถึงความเป็นสุขในที่ทุกสถานชั่วชีวิตของมนุษย์เรา สิ่งที่เป็นยอดปรารถนาก็มีเพียงเท่านี้[๑]

---

๑. วิธีการศึกษาอบรมตามรากฐาน ๓ ประการ โดยพิศดารดูในหนังสือพุทธวิปัสสนา ซึ่งแต่งโดยนายเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์.

๒. วาเสฏฐสูตร พราหมณวรรค มัชฌิมปัณณาสก์ มัชฌิมนิกาย

๒. คำสอนของศาสนาเพื่อประโยชน์สุขแก่สังคม

ก. สิทธิมนุษยชน

พุทธศาสนาเกิดขึ้นในประเทศ และในสมัยที่เต็มไปด้วยการถือชั้นวรรณะ แต่สิ่งที่พุทธศาสนาเสนอแก่ประชาชาติทั้งหลายนั้นคือ **หลักแห่งความเสมอภาค** และ **สิทธิของมนุษยชน** พุทธศาสนาประกาศสัจธรรมออกมาว่า

บุคคลจะเป็นคนเลวเพราะชาติกำเนิดก็หาไม่ จะเป็นพราหมณ์เพราะชาติกำเนิดก็หาไม่ บุคคลจะเป็นคนเลวก็เพราะกรรม บุคคลจะเป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม[๒]

คำประกาศสิทธิมนุษยชนข้างต้นนี้ อาจจะเป็นเรื่องธรรมดาสำหรับสมัยนี้ แต่เมื่อสองพันกว่าปีมาแล้วเรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องธรรมดาเลย ผู้กล้าหาญและบูชาความจริงที่สุดเท่านั้นที่จะกล้ากล่าวคำเช่นนี้ออกมาได้

ข. ความผาสุกของสังคม

พุทธศาสนามีความห่วงใยต่อสังคมตลอดเวลา เมื่อพระพุทธองค์ตรัสสอนเรื่องประโยชน์ส่วนบุคคล (ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์) พระองค์ก็จะทรงสอนเรื่องประโยชน์สังคม หรือประโยชน์ส่วนรวม (สัมปรายิกัตถประโยชน์) ไปในขณะเดียวกันเสมอ

ธรรมข้อปฏิบัติเพื่อประโยชน์ส่วนรวม (สัมปรายิกัตถประโยชน์) มี ๔ ประการ คือ:—

๑. ศรัทธา ความเชื่อมั่นในกฎแห่งกรรม ซึ่งทำให้คนเรามีความหวังและความกล้ากระทำในสิ่งที่เป็นความดีงาม

๒. ศีล คือระเบียบวินัย (รวมถึงกฎหมายบ้านเมือง) อันเป็นข้อบัญญัติให้ปฏิบัติเพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม (Social discipline)

๓. จาคะ ความรู้จักเสียสละ (เพื่อประโยชน์ส่วนรวม)

๔. ปัญญา ความรอบรู้ (เห็นกาลไกล)

ประโยชน์ส่วนบุคคล หรือ ประโยชน์ส่วนตน พุทธศาสนาใช้คำง่าย ๆ ว่า ประโยชน์ตน (อตฺตทตฺถํ) หรือประโยชน์โลกนี้ (ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์) ประโยชน์สังคม หรือประโยชน์ส่วนรวม พุทธศาสนาใช้คำง่าย ๆ ว่าประโยชน์ผู้อื่น (ปรทตฺถํ) หรือ ประโยชน์โลกหน้า (สัมปรายิกัตถประโยชน์)

ประโยชน์ส่วนบุคคล (Private Property) เป็นเรื่องที่สืบเนื่องมาจากความเคารพในเสรีภาพแห่งปัจเจกชน (Individual Freedom) อันเป็นรากฐานของลัทธิประชาธิปไตยในปัจจุบัน

มีข้อที่น่าสังเกตและแสดงให้เห็นถึงปัญญา ความเห็นกาลไกลของพุทธศาสนาอีกข้อหนึ่งก็คือ ความเห็นในเรื่องอธิปไตย ด้วยว่าบัดนี้ ปัญหาเหล่านี้ได้กลายเป็นความขัดแย้งกันอย่างรุนแรง ระหว่างประชาชาติในยุคปัจจุบัน ประหนึ่งพุทธศาสนา จะมองเห็นเหตุการณ์เหล่านี้ล่วงหน้าตั้งสองพันกว่าปี

พุทธศาสนาสอนว่า อธิปไตย มี ๓ แบบ คือ

๑. อัตตาธิปไตย

๒. โลกาธิปไตย

๓. ธัมมาธิปไตย[๑]

การที่บุคคลคนเดียว หรือบุคคลกลุ่มน้อยกุมอำนาจในทางการปกครอง, ทางการเมือง หรือการเศรษฐกิจไว้ในมือแต่ผู้เดียว การกระทำต่าง ๆ ถือเอาประโยชน์ หรือความคิดเห็นของคนกลุ่มน้อย หรือคน ๆ เดียวเป็นประมาณเช่นนี้ เรียกว่า อัตตาธิปไตย ในปัจจุบันลัทธิทางการเมืองและทางเศรษฐกิจที่มีลักษณะดังว่านี้ ได้แก่ ลัทธิปัจเจกนิยม (Individualism) ทั้งปวง เช่นลัทธิเผด็จการ (ทางการเมือง) และลัทธิแคปิตะลิสม์ (ทางเศรษฐกิจสังคม) เป็นต้น

เมื่อมีปลายสุดข้างหนึ่ง ก็ต้องมีปลายสุดอีกข้างหนึ่งเพราะทฤษฎีหรือลัทธิอัตตาธิปไตยดังกล่าวข้างต้น จึงทำให้เกิดทฤษฎีหรือลัทธิซึ่งเป็นปลายสุดอีกข้างหนึ่ง เป็นปฏิปักษ์ต่อกันขึ้น ทฤษฎีหรือลัทธิอันหลังนี้ ถือเอาโลก (คือประชาคม หรือรัฐ) เป็นใหญ่อย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึงเสรีภาพแห่งปัจเจกชน (Individual Freedom) และโดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนบุคคล (Private Property) ทฤษฎีหรือลัทธิดังกล่าวนี้ พุทธศาสนาเรียกว่า โลกาธิปไตย ได้แก่ลัทธิปราชาคมนิยมทั้งปวงในปัจจุบันนี้

ทั้งสองหลักนี้ เป็นหลักตรงกันข้ามและมีปฏิกิริยาต่อกันอย่างรุนแรง ทำให้โลกปั่นป่วนหาความสงบมิใคร่จะได้ จำเป็นต้องใช้หลักที่สามเข้าช่วย

หลักที่สาม คือ **ธัมมาธิปไตย** เป็นหลักแห่งความสมัครสมาน กล่าวคือ หลักนี้เคารพต่อเสรีภาพของบุคคล, คำนึงถึงประโยชน์ส่วนบุคคล แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ทำลาย

---

๑ ติกนิบาต อังคุตตรนิกาย

เสรีภาพของผู้อื่น หรือประโยชน์ของผู้อื่น หรือของส่วนรวม เสรีภาพแห่งปัจเจกชน (Individual Freedom) และประโยชน์ส่วนบุคคล (Private Property) ได้รับความนับถือรับรอง แต่ในขณะเดียวกัน ก็ต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม (Common Welfare) กับความสงบเรียบร้อย และศีลธรรมของประชาชน (Public Policy) ด้วย พุทธศาสนาใช้คำสอนง่าย ๆ ว่า:—

อุภินฺนมตฺถํ จรติ อตฺตโน จ ปรสฺส จ.

บัณฑิตย่อมประพฤติ เพื่อประโยชน์ทั้งสองฝ่ายคือตนเองและผู้อื่น

จะเห็นได้ว่าพุทธศาสนาถือหลัก **ธัมมาธิปไตย** เป็นหลักแห่งความสมัครสมานระหว่างหลักปลายสุดทั้งสองซึ่งขัดแย้งกันอย่างตรงกันข้าม เป็นการเดินมาพบกันครึ่งทางระหว่าง **อัตตาธิปไตย** กับ **โลกาธิปไตย** หลักนี้เองคือหลักที่เรียกขานกันทุกวันนี้ว่า **หลักประชาธิปไตย** อันเป็นหลักเพื่อประโยชน์สุขของชนหมู่มาก โดยไม่ทำลายเสรีภาพของบุคคลใด แต่อาศัยหลักถ้อยทีถ้อยปฏิบัติต่อกันบนรากฐานแห่งความยุติธรรม พุทธศาสนารู้จักหลักนี้ และใช้หลักนี้เป็นแนวทางสั่งสอนให้บุคคลเป็น ประชาธิปไตย มาเป็นเวลาสองพันกว่าปีมาแล้ว หากแต่ถูกมองข้ามไปไม่มีใครยกขึ้นมากล่าวขวัญถึงเท่านั้น

หลักแห่งความสมัครสมานและยุติธรรม โดยคำนึงถึงประโยชน์ตน และประโยชน์ผู้อื่น หรือส่วนรวมดังกล่าวนี้พระพุทธองค์ทรงย้ำอยู่เสมอ แม้ในวาระสุดท้ายแห่งพระชนมชีพของพระองค์ ก็ยังทรงสั่งเสียเป็นครั้งสุดท้ายว่า

ท่านทั้งหลายจงยังประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด

พุทธศาสนิกทุกคน จะต้องรู้สึกดื่มด่ำต่อปัจฉิมวาทะนี้ ซึ่งเปรียบเสมือนพินัยกรรมที่พระศาสดาได้ทำไว้ เมื่อนึกถึงประโยชน์ตน จะต้องคำนึงถึงประโยชน์ผู้อื่นหรือของสังคมตลอดไป และการที่บุคคลจะปฏิบัติเช่นนี้ได้ ก็ต้องได้รับการศึกษาอบรมในหลักธรรม (สัมปรายิกัตถประโยชน์ ๔ ประการ คือ

๑. **ต้องมีศรัทธา** คือความเข้าใจและเชื่อมั่นในกฎแห่งกรรม ว่าทำดีจะต้องได้ดี ทำชั่วจะต้องได้ชั่วเป็นต้น ข้อนี้จะทำให้คนเรามีความหวัง, กล้าเสียสละกระทำในสิ่งที่เป็นความดีความงาม

๒. ความเคารพในศีล คือระเบียบวินัยของสังคม (Social discipline) เช่น เคารพต่อกฎหมายบ้านเมืองเป็นต้น

๓. มีจาคะ คือความรู้จักเสียสละ เพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม ไม่เพ่งแต่ประโยชน์ของตนฝ่ายเดียว ด้วยว่าวิสัยผู้ที่รักและบูชาเสรีภาพที่แท้จริงนั้น ย่อมจะต้องมีความสำนึกและความเคารพต่อเสรีภาพของผู้อื่นอย่างเคร่งครัด เช่นกัน

๔. มีปัญญา คือความรอบรู้ มีทัศนะอันกว้างขวางเห็นกาลไกล ไม่เพ่งจะเอาแต่ประโยชน์ของตนอันเป็นประโยชน์เฉพาะหน้าฝ่ายเดียว รู้จักคำนึงถึงความผาสุกของสังคม และรู้จักดำเนินกุศโลบายเพื่อสำเร็จประโยชน์ทั้งสองนั้น

ค. ภราดรภาพและความยุติธรรม

เมื่อพระพุทธศาสนาสอนให้รู้จักเคารพต่อสิทธิของมนุษยชน, ประโยชน์ส่วนบุคคล, และประโยชน์แห่งความผาสุขของสังคมแล้ว พุทธศาสนาก็สอนให้มนุษย์ปฏิบัติต่อกันด้วยธรรมแห่งภราดรภาพ ซึ่งศัพท์ทางพุทธศาสนาเรียกว่า พรหมวิหาร มี ๔ ประการ คือ

๑. เมตตา ๒. กรุณา ๓. มุทิตา ๔. อุเบกขา

เมตตา คือความปรารถนาดี ต่อเพื่อนมนุษย์ทั้งหลาย ปรารถนาให้เขามีความสุขปราศจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน, แต่ถ้าเขาได้รับทุกข์ โดยไม่เป็นธรรมเพียงแต่ความปรารถนาดีหรือการแสดงความเห็นอกเห็นใจอย่างเดียวไม่พอ จะต้องมีการปฏิบัติ (the need of action) คือมีส่วนรวมในการช่วยเหลือมนุษย์ผู้เคราะห์ร้ายนั้นให้พ้นทุกข์ด้วย ธรรมนี้เรียกว่า กรุณา

บางคนมี เมตตา, กรุณาดี แต่ไม่อยากเห็นใครมาแข่งความดีกับตน ดังนั้นพุทธศาสนาจึงได้สอนหลักธรรม **มุทิตา** คือความไม่อิสสาริษยาใคร เห็นเขาได้ดีก็ยินดีด้วยเห็นเขาสูญเสียก็เสียใจด้วย ไม่ซ้ำเติม

โลกนี้จะเต็มไปด้วยความสุขเพียงไร ถ้าหากทุกคนจะปฏิบัติต่อกันด้วยความเมตตา, กรุณา และมุทิตา แต่ในชีวิตประจำวันในสังคมจริง ๆ แล้ว หาเป็นเช่นนั้นไม่เพราะมีมนุษย์

จำพวกหนึ่ง ซึ่งเห็นแต่ประโยชน์ตนฝ่ายเดียวซึ่งศาสนาเรียกว่า เมนุสฺสเปโต กับมนุษย์อีกจำพวกหนึ่งปราศจากปัญญารู้เหตุผล ไม่รู้จักทั้งประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น ซึ่งศาสนาเรียกว่า มนุสฺสติรจฺฉาโน ประพฤติตนเป็นคนหนักแผ่นดิน เบียดเบียนเพื่อนมนุษย์ให้เดือดร้อนและก่อกวนความสงบเรียบร้อยของสังคมอยู่เนือง ๆ ในกรณีเช่นนี้ พุทธศาสนามิได้สอนให้พุทธศาสนิกชนยอมแพ้พวกเสนามารเหล่านี้ แต่สอนให้กระทำต่อบุคคลเหล่านี้ด้วยความยุติธรรมซึ่งศัพท์ทางพุทธศาสนาเรียกว่า อุเบกขา แปลว่า ความวางเฉย คือวางจิตเป็นกลางว่า เพื่อรักษาความยุติธรรมไว้ในโลก ผู้ใดกระทำกรรมอย่างไร ต้องได้รับผลกรรมอย่างนั้น พพฺเพ สตฺตา กมฺมสฺสกา กมฺมทายาทา ฯลฯ

ธรรม ๔ ประการนี้ เป็นเครื่องจรรโลงความผาสุกและความสงบเรียบร้อยของสังคม ซึ่งจะขาดอย่างหนึ่งอย่างใดเสียมิได้

ง. ปัญหาอนุชน

จากคำสอนในเรื่องกฎแห่งกรรม พุทธศาสนาชี้ให้เห็นว่าบาปกรรมอันใด หรือกุศลกรรมอันใดที่บรรพบุรุษได้ทำไว้ บาปกรรมอันนั้น หรือ กุศลกรรมอันนั้นย่อมส่งผลสะท้อนตกทอดมาถึงลูกหลานด้วย เพราะเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า *มนุษย์ทุกคนมีกรรมติดตัวมาตั้งแต่เกิด* ซึ่งศัพท์ทางศาสนาเรียกว่า กมฺมโยนิ หรือ โยนิวเสน และกรรมนั้นที่มีกำลังแรงกล้ายังอาจส่งผลไปยังลูกหลาน ซึ่งเป็นอนุชนรุ่นหลัง ๆ ต่อไปได้ ซึ่งศัพท์ทางศาสนาเรียกว่า กมฺมพนฺธุ หรือ กุลวเสน ข้อนี้ตรงกับหลักวิทยาศาสตร์ทาง *มานุษวิทยา* ส่วนหนึ่งที่เรียกว่า (Social Herebity)

เพราะเหตุนี้เอง พุทธศาสนาจึงมีความห่วงใยต่อปัญหา *อนุชน* เป็นอย่างยิ่ง ข้อนี้จะเห็นได้จาก ครั้งหนึ่งมีเทวดาองค์หนึ่งทูลถามพระองค์ว่า *มนุษย์นี้มีอะไรเป็นที่ตั้ง?* พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า

ปุตฺตา วตฺถุ มนุสฺสานํ.
มนุษย์ทั้งหลาย มีบุตรเป็นที่ตั้ง

กล่าวคืออารยธรรมของมวลมนุษยชาติจะเจริญหรือเสื่อมนั้น ก็ขึ้นอยู่กับอนุชนผู้ที่จะสืบสายไปภายหน้า เพราะอนุชนมีความสำคัญต่อสังคมมนุษยชาติดังนี้ พระองค์จึงได้ทรงวางราก

ฐานให้แก่อนุชนเหล่านี้ไว้ว่า จะต้องได้รับการศึกษา ดังที่ปรากฏจากดำรัสของพระองค์ ตอบเทวดาในมงคลสุตรว่า

พาหุสจฺจญฺจ สิปฺปญฺจ.

พาหุสัจจะ หมายถึงการศึกษาหาความรู้ทั่ว ๆ ไป ตรงกับความหมายของคำว่า สามัญศึกษา ในสมัยปัจจุบันนี้

สิปปะ หมายถึงศิลปศาสตร์ มีความหมายตรงกับคำว่า อาชีวศึกษา ในสมัยนี้ ซึ่งหมายถึงวิชาอาชีพต่าง ๆ ได้แก่วิชาช่างต่าง ๆ การฝีมือและความรู้ในด้านเทคนิคต่าง ๆ

แต่การให้การศึกษาอย่างเดียว ไม่อาจอำนวยผลให้เป็นคุณประโยชน์ได้ หากอนุชนทั้งหลาย ขาดการอบรมในเรื่องระเบียบวินัย ดังนั้น พระพุทธองค์จึงตรัสว่า

วินโย จ สุสิกฺขิโต.

การได้รับการศึกษาอบรมในระเบียบวินัยมาเป็นอย่างดี ครบลักษณะดังกล่าวนี้ จึงจะเป็นมงคลอย่างยิ่ง

เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ

ดังได้กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า คำสอนของพุทธศาสนานั้นไม่ได้ล้าสมัยเลย ยังคงเป็น อกาลิโก ความจริงที่ไม่จำกัดด้วยกาลเวลาอยู่เสมอ และจะเห็นได้ว่าคำสอนของศาสนามิใช่คำสอนแต่เฉพาะชาววัดเท่านั้น แต่เป็นคำสอนสำหรับชาวบ้าน และเป็นคำสอนสำหรับทุกคนทุกชาติ, ทุกชั้น, ทุกเพศและทุกวัย สามารถจะนำมาแก้ปัญหาสังคมต่าง ๆ และความทุกข์ภายในจิตของมนุษย์ได้ทุกยุคทุกสมัย ขอแต่เพียงให้เราเข้าใจให้ถูกต้อง และนำไปปฏิบัติตามสมควรแก่ตนเท่านั้น

ยังมีหลักฐานต่าง ๆ อีกมากมายหลายประการ สุดที่จะนำมาแสดงให้ครบถ้วนกระบวนความ ณ ที่นี้ได้ แต่เพียงแค่นี้ ท่านผู้อ่านก็คงจะเห็นแล้วว่า **พุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์สังคมอย่างหนึ่ง** มีค่าควรแก่การศึกษาและมีความสำคัญไม่น้อยกว่าวิทยาศาสตร์สังคมอื่น ๆ เช่น *เศรษฐศาสตร์, รัฐศาสตร์, นิติศาสตร์* และ *จิตวิทยา* ฯลฯ อีกทั้ง *ชีวประวัติ, อัจฉริยภาพ, ปรีชาญาณ* และ *ดวงจิตอันประเสริฐ* ของพระองค์ผู้เป็น **พระศาสดา** นั้นเล่า ก็เป็นเรื่องอัครบุรุษของโลกในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ มีค่าควรแก่การสนใจศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ทุกวันนี้โลกเจริญขึ้น นักวิทยาศาสตร์ทั้งหลาย ได้รับเกียรติจากประชาชนทั่วไปแต่ในสมัยโบราณกาลโน้น

บรรดานักวิทยาศาสตร์โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ค้นพบความจริงอะไรใหม่ ๆ มักจะได้รับความดูหมิ่นเหยียดหยามจงเกลียดจงชัง ถูกหาว่าเป็นคน มิจฉาทิฏฐิ เช่นในสมัยโบราณ คนทั้งแผ่นดินเขาเชื่อกันว่าโลกแบนทั้งนั้น หากใครไปบอกว่าโลกกลม คนนั้นอาจถูกหาว่าเป็นบ้าหรือเป็นมิจฉาทิฏฐิ ไม่แต่เพียงเท่านั้นอาจถูกลงโทษถึงตายได้ ดังเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในทวีปยุโรปเมื่อประมาณสี่ห้าร้อยปีมานี้ ยิ่งเป็นเวลาเมื่อสองพันกว่าปีมาแล้ว โลกนี้ยังมืดมนธ์ด้วยอวิชชา คือความเขลา พระพุทธองค์เป็นอัครบุรุษ เป็นนักวิทยาศาสตร์ผู้ยิ่งใหญ่ ซึ่งควรจะอุบัติในยุคนี้ แต่พระองค์ทรงอุบัติในยุคนั้น ท่ามกลางหมู่ชนที่เต็มไปด้วยความโง่เขลางมงาย มากไปด้วยความเห็นผิดต่าง ๆ แต่กระนั้นพระองค์ก็ทรงใช้พระปัญญาสามารถ ประกอบด้วยขันติคุณอันแรงกล้าต่อสู้กับบุคคลที่เห็นผิดต่าง ๆ ชักจูงสั่งสอนประชาชนให้พบความสว่างแห่งชีวิต นับเป็นการต่อสู้และการเสียสละอย่างใหญ่หลวง พระองค์ได้ทรงสละพระชายา, พระโอรส ตลอดทั้งราไชศวรรย์และสมบัติจักรพรรดิ์ อันเป็นความสุขส่วนพระองค์ทั้งหมดเพื่อสังคมมนุษย์ ทรงต่อสู้อย่างโดดเดี่ยวและเสี่ยงต่อภยันตรายนานัปการ เพื่อบุกเบิกอารยธรรมและวัฒนธรรมให้แก่มนุษยชาติ การที่พระองค์ทรงกล้าเสียสละอย่างนี้ก็ด้วยพลังอำนาจอย่างเดียว คือความกรุณาของพระองค์ที่มีต่อสัตวโลก พระมหากรุณาคุณข้อนี้จึงดูดดื่มซาบซึ้งประทับใจของมนุษยชาติสุดที่จะประมาณได้ เพราะเหตุนี้ จึงไม่เป็นของแปลกประหลาดอย่างใดเลย ที่เราจะเห็นอนุสาวรีย์ของพระองค์ประดิษฐานอยู่ในดินแดนต่าง ๆ ทั่วโลก และพวกเราทั้งหลาย ไม่จำกัดชาติ, ภาษาและเพศวัยต่างกราบไหว้บูชาระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณอันนี้ จนตราบชั่วกัลปาวสาน.

ท่านดร. ดักลาส เอม เบินส์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ "Buddhism, Science—Atheism" ว่า ในแง่ธรรมะของพระพุทธองค์ที่สอดคล้องกับวิทยาศาสตร์นั้น ดร. อัลเบิร์ต ไอสไตล์ นักวิทยาศาสตร์ผู้ยิ่งใหญ่ของโลก ซึ่งท่านเป็นผู้ค้นคิดสูตรปรมาณู เคยพูดไว้ว่า "ศาสนาในอนาคตจะเป็นศาสนาที่มีหลักเกณฑ์ความจริงครอบงำไปได้ทั่วสากลจักรวาล ศาสนานี้จะมีแนวคิดข้ามพ้นความเห็นเรื่องพระเจ้าที่มีลักษณะมีตัวตนเป็นบุคคล และนอกนั้นยังมีข้อความที่บังคับให้เชื่อและหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวกับเทพเจ้า ศาสนานี้จะมีคำสอนครอบงำทั้งฝ่ายธรรมชาติ (คือวัตถุ) และฝ่ายจิตใจอีกด้วย ศาสนานี้จะต้องมีคำสอนซึ่งแม้จะมีเนื้อความเป็นทำนองศาสนาก็ตาม แต่ก็ต้องมีรากฐานมาจากการมีประสพการณ์ในทุก ๆ สิ่งทั้งที่เป็นฝ่ายวัตถุและจิตใจ โดยถือว่าสิ่งทั้งปวงนั้นมีความหมายและมีเอกภาพด้วย (คือทุก ๆ สิ่งแม้จะแตกต่างกันก็มีภาวะอันเป็นมูลฐานเหมือนกัน)

พระพุทธศาสนามีลักษณะดังกล่าวมานี้ทั้งหมด" หากจะมีศาสนาใดที่สามารถสนองความต้องการของวิทยาศาสตร์ ในสมัยปัจจุบันได้แล้ว ศาสนานั้นก็คือพระพุทธศาสนานั่นเอง

ข้อความตอนนี้เป็นคำพูดของนักวิทยาศาสตร์ผู้ยิ่งใหญ่ของโลกปัจจุบัน ซึ่งเป็นการรับรองอยู่อย่างเต็มที่แล้ว เราควรจะรับรองกันได้เสียทีว่าพระพุทธศาสนาของเรานี้เป็นวิทยาศาสตร์แน่นอน เพราะเป็นเรื่องของพระศาสดาที่รู้จริงเห็นจริงและสอนแต่เรื่องจริงทั้งนั้นเนื่องด้วยระยะเวลามันเหินห่างกันถึงสองพันกว่าปี หรือนักวิทยาศาสตร์ทางวิญญาณของโลกเกิดเร็วไป ความคลาดเคลื่อนต่าง ๆ ที่ถ่ายทอดกันมาก็อาจจะมีการต่อเติมหรือหดสั้นไปบ้าง ดังที่พระพุทธองค์เองก็เคยทำนายไว้ว่า เปรียบเสมือนกลองศึกในสมัยหนึ่ง ได้ใช้ตีกันมาช้านาน เกิดชำรุดเสื่อมโทรมก็เอาไม้ใหม่มาอุดกันเข้าไป อุดกันไปนานเข้านานเข้า เนื้อเก่าก็ไม่มี มีแต่เนื้อไม้ใหม่เข้าไปอุดแทนที่ทั้งนั้น หรืออีกตอนหนึ่งพระองค์ทรงตรัสว่า หากพระองค์ปรินิพพานไปแล้วคำสอนของพระองค์ในส่วนที่ลึกซึ้ง ละเอียด เรื่องไม่ให้ยึดมั่นถือมั่นอะไรต่าง ๆ มันจะกลายเป็นเรื่องน่าเบื่อระอา ต่างจะพากันไปนิยมชมชอบในคำสอนที่เพราะ ๆ เสนาะหู เป็นบทเป็นกลอนที่ไม่มีสาระสำคัญเสีย ไปสนใจต่อเรื่องอภินิหาริย์ เรื่องพระบูชา พระเครื่องห้อยคอประกวดประชันกัน แล้วก็เอาไปเป็นเรื่องคุ้มครองในทางที่ผิด สร้างความเดือดร้อนทั่วไป จนโลกที่เราอาศัยอยู่นี้จะเป็นนรกอยู่แล้ว ส่วนผู้ที่จะเอาธรรมะของพระองค์เข้ามาคุ้มครอง ให้สงบเย็นเสียบ้างมีน้อยเหลือเกิน จะไม่ให้เรียกว่าโง่ ก็ไม่ทราบจะเอาอะไรมาเรียกให้ถูกต้องได้

นายแพทย์พูน กาญนโรจน์ ได้พูดเรื่องวิทยาศาสตร์กับพุทธศาสนาไว้ดังนี้ "โลกที่เราอยู่นี้ ตลอดจนทุกสิ่งในจักรวาลไม่มีการหยุดนิ่งคงที่เลย มีการเปลี่ยนแปลงสภาพและเกิดพลังงานตลอดเวลา และเมื่อเกิดสภาพอันสมดุลย์ขึ้นก็กลายเป็นสิ่งอื่น ๆ เรื่อยไป เช่นดวงจันทร์ที่มนุษย์สำรวจแล้ว ประกอบด้วย Inorganic Matters ล้วน ๆ โลกที่เราอยู่นี้ประกอบด้วยทั้ง Inorgamic และ Dnoganic Matters. ซึ่งได้เปลี่ยนแปลงสภาพอยู่เรื่อย จนเกิดมีพืชชั้นต่ำ แล้วเจริญเปลี่ยนแปลงเรื่อยมาจนเป็นต้นไม้ และอีกสายหนึ่งเป็นสัตว์ชั้นต่ำ คือสัตว์เซลล์เดียว ต่อมาก็มีวิวัฒนาการเรื่อย ๆ มาจนเป็นมนุษย์ คือ มีสมองส่วนบนเจริญจนเกิดมีปัญญาและเป็นบ่อเกิดของพลังงานแห่งหนึ่ง

ที่เราเรียนวิทยาศาสตร์ก็เพื่อจะรู้ถึงธรรมชาติ และเมื่อเรียนรู้สูงขึ้นไปก็สามารถเอาธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ได้ตามต้องการ แต่อย่างไรก็ดีพลังงานจะเกิดจากแหล่งใดก็ตาม ล้วน

แต่ทำให้สภาพของจักรวาล โดยเฉพาะโลกที่เราอาศัยอยู่นี้เปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งมนุษย์จะต้องค้นคว้าอยู่เรื่อย ๆ

ส่วนพระพุทธเจ้าทรงค้นคว้าโดยถูกทาง จะเรียกว่าเรียนลัดก็ได้ โดยศึกษาประโยชน์ของสมองมนุษย์ จิตหรือวิญญาณ ได้ทรงบัญญัติศัพท์เรียกว่า อวิชชา เพื่ออธิบายถึงธรรมชาติที่เกิดขึ้นจากผลการกระทำของมนุษย์ แสดงให้เห็นได้ชัดโดยภาพสังสารจักร และบรรลุถึงสุดยอดของการบังคับจิต โดยวิธีวิปัสสนากรรมฐาน จนเกิดปัญญาล่วงรู้ถึง และเข้าใจธรรมชาติอันแท้จริง แล้วยังนำเอามาใช้ให้เป็นประโยชน์หรือสาธิตโดยวิธีสมถกรรมฐาน เปลี่ยนสภาพพลังงานของสมอง จิตหรือวิญญาณให้เป็นอะไร ๆ ก็ได้ตามต้องการ ที่เรียกว่า ได้อภิญญาซึ่งคนเราสมัยนี้ไม่เชื่อ เพราะรู้ไม่ถึงหรือยังโง่นั่นเอง แต่ก็อาจศึกษาและเห็นจริงได้เมื่อสนใจและปฏิบัติให้ถูกต้อง ถ้าจะเปรียบเทียบกับวิทยาศาสตร์สมัยนี้ซึ่งเจริญมากในทางวัตถุ ส่วนทางด้านสมองของมนุษย์หรือจิตก็ได้เพียงแต่สกดจิต ซึ่งเป็นชั้นต่ำของการใช้พลังงานทางจิตให้เป็นประโยชน์เท่านั้น

นายแพทย์พูน กาญจนโรจน์ได้ให้ทัศนะของท่านเองเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาว่า "การศึกษาพุทธศาสนาก็คือการศึกษาให้รู้ถึงทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ ทางดับทุกข์ และปฏิบัติตนให้พ้นจากทุกข์ ได้ผลคือนิพพาน และในที่สุดก็ตรัสรู้ แสดงได้โดยสังสารจักร

นิพพานเป็นปรากฏการณ์ที่มนุษย์สามารถบังคับจิตของตนให้อยู่ในสภาพสงบจริง ๆ จะได้ประสบและรู้สึกได้ด้วยตนเอง ปรากฏการณ์นี้อาจจะเกิดขึ้นชั่วระยะเวลาหนึ่งหรือตลอดไปก็ได้ แล้วแต่จิตของผู้นั้นจะสงบได้แค่ไหน บางคนอาจจะเกิดกิเลสขึ้น โดยเกิดการพอใจในปรากฏการณ์นั้น นี่ก็เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้นั้นพ้นจากนิพพาน แต่เมื่อปฏิบัติใหม่ก็จะพบนิพพานได้อีก นิพพานไม่ใช่จะมีได้แต่ในพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติศีลโดยเคร่งครัด แม้แต่ฆราวาสก็อาจจะพบได้เช่นกัน ผู้ที่ได้นิพพานคือผู้พ้นจากทุกข์ขณะที่ยังมีชีวิตอยู่

กรรมไม่ว่าจะดีหรือเลวที่ผู้ใดได้กระทำไว้ ย่อมตอบสนองตนเองในชาตินี้เท่านั้น แม้ไม่แสดงออกให้ผู้อื่นรู้เห็น ตนเองก็ย่อมรู้อยู่เต็มอก คนเราเมื่อใกล้จะตาย ย่อมระลึกถึงกรรมที่ตนเองได้ก่อไว้เป็นสำคัญ ไม่ว่ากรรมนั้นจะดีหรือเลว ทำให้แสดงออกถึงผลแห่งกรรมนั้น ๆ อธิบายได้โดยคนที่เจ็บป่วย ธรรมดาเมื่อใกล้จะตายย่อมกินอาหารไม่ลง น้ำตาลในเลือดก็ลดลงเรื่อย ๆ จนถึงจุดหนึ่ง ความดันของเลือดก็จะลดต่ำลงด้วย ประกอบกับสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมใน

ขณะนั้น ทำให้จิตสงบเป็นผลให้เกิดปัญญาได้คิด เมื่อคิดถึงกรรมที่ดีที่ตนเคยทำไว้ก็ตายด้วยความสงบ แต่ถ้าตนเคยประกอบกรรมทำชั่วไว้ ก็จะตายด้วยอาการทุกข์ทรมาน หรือถ้าในขณะนั้นได้รับคำแนะนำหรือสั่งสอนทำใจให้ถูกต้อง ผู้นั้นก็อาจจะบรรลุนิพพานเหมือนกัน โดยไม่ต้องเสียเวลาปฏิบัตินานก็ได้

ส่วนผลแห่งกรรมไม่ใช่จะตกแก่ตนเองเท่านั้น ยังตกไปยังลูกและส่วนรวมอีกด้วย (กรุณาสนใจคำว่าส่วนรวม) กล่าวคือเมื่อชายหญิงร่วมสมรสกัน ตัวอสุจิก็ผสมกับไข่แล้วเจริญแบ่งตัวเติบโตในมดลูกของแม่ มีชีวิตใหม่เกิดขึ้น นี่แหละเป็นการตั้งต้นของเด็กที่เกิดมาจากแม่และพ่อผู้สร้างกรรม ยังผลให้มีวิบากสืบต่อเนื่องกัน อย่างที่แพทย์แผนปัจจุบันเรียกว่า กามพันธุ์ คือยีนในโครโมโซมของไข่และตัวอสุจิร่วมกัน มีทั้งส่วนดีและเลวของแม่และพ่อมาปะปนระคนกันเข้า เกิดเป็นลักษณะของลูก ซึ่งแต่ละคนมีความแตกต่างไม่เหมือนกันเลย จากดีที่สุดลงมาถึงเลวที่สุด แต่โดยมากอยู่ระหว่างกลาง ๆ เช่นเจ้าชายสิทธัตถะ (พระพุทธเจ้า) ทรงสืบสายโลหิตมาจากพี่น้องท้องเดียวกันจากวงศ์ศากยะที่ถูกเนรเทศไปอยู่เชิงเขาหิมาลัย พระองค์เป็นตัวอย่างของเด็กที่ดีที่สุดในโลก เป็นต้นระหว่างที่เด็กเติบโตอยู่ในมดลูก ก็ยังได้รับกรรมจากการเจ็บป่วยของมารดา ระหว่างนี้จิตของเด็กยังไม่เกิด เพราะยังไม่เป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ ต่อเมื่อคลอดจากครรภ์แม่แล้ว หรือที่เสียงร้องครั้งแรกนั่นเองจึงจะถือว่าเป็นมนุษย์ ถึงกระนั้นจิตก็ยังไม่เกิดมีแต่วิญญาณ เพราะสมองยังทำงานเช่นเดียวกับสัตว์อื่น ๆ อยู่ หลังจากนั้นสมองส่วนบนจะเจริญขึ้นเรื่อย ๆ โดยรับผลกรรมจากพ่อและแม่หรือคนเลี้ยงในระหว่างที่เลี้ยงดูเด็กอยู่ เมื่อเด็กอายุหนึ่งขวบ เด็กจะดีหรือเลวระยะนี้สำคัญที่สุด

ที่กล่าวว่าชาติหน้าไม่มีนั้นคือดังนี้ สมองส่วนบนของมนุษย์เป็นบ่อเกิดแห่งพลังงานทำให้มีความคิด ปัญญา วิญญาน หรือจิต เมื่อคนตายหัวใจและปอดหยุดทำงาน สมองส่วนบนก็ไม่ได้รับเลือดและอ๊อกซิเจนมาเลี้ยง ก็ต้องหยุดทำงานไปด้วยเหมือนกัน พลังงานจากสมองก็ค่อยๆ หมดไปด้วย จิตก็ไม่เกิด เปรียบเหมือนรถยนต์ที่หมดน้ำมัน เครื่องยนต์ก็หยุดเดิน กระแสไฟหรือพลังงานต่าง ๆ ก็พลอยหมดไปด้วย

ตามที่เข้าใจกันเวลานอนหลับ สลบไป หรือถูกวางยาสลบ จิตออกจากร่างไปสู่แดนสวรรค์บ้าง นรกบ้าง หรือเป็นความฝันเรื่องอะไรก็ตาม ก็เป็นเรื่องไร้สาระทั้งสิ้น ขออธิบายว่าเวลานอนหลับส่วนต่าง ๆ ของร่างกายเกือบหยุดทำงานหมด เหลือแต่อวัยวะสำคัญ ๆ ต่อร่างกาย

ยังทำงานอยู่ แต่ทำงานน้อยลงมาก ก็เหมือนได้พักผ่อน เมื่อหัวใจและปอดทำงานน้อยลง เลือดและอ๊อกซิเจนก็ไปเลี้ยงสมองน้อยลง พลังจิตก็อ่อนลงจนไม่มีสติที่จะควบคุมจิตไว้ได้ ตอนนี้แหละความรู้สึกจากจิตใต้สำนึก คือเรื่องที่สมองเก็บ ๆ เอาไว้จากประสบการณ์ของอายตนะทั้งหกเมื่อยังตื่นอยู่ จะเป็นเรื่องที่น่าสนใจหรือไม่ก็ตาม จะแสดงออกมา เกิดเป็นความฝันฟุ้งซ่านเป็นเรื่องเป็นราวขึ้น ซ้ำจิตของเราได้รับอิทธิพลความเชื่อมั่นในเรื่องสวรรค์นรกอยู่แล้ว ก็กลายเป็นไปเที่ยวสวรรค์นรกพบใครต่อใครที่ตายไปแล้วด้วย

จะเปรียบได้คือหัวใจส่งเลือด และอ๊อกซิเจนไปเลี้ยงสมอง ทำให้เกิดพลังงานขึ้นคือจิต เหมือนเครื่องยนต์ส่งพลังงานไปปั่นเครื่องกำเหนิดไฟฟ้า เมื่อเครื่องยนต์เดินเบาลงก็เหมือนกับหัวใจมนุษย์ที่ขณะนอนหลับ เครื่องกำเหนิดไฟฟ้าก็ให้กำลังน้อยลง จาก 220 โวลเหลือเพียง 100 โวล ไฟฟ้าก็จะแดงไม่สว่าง จิตก็เหมือนกันยังเกิดอยู่ตลอดเวลา แต่มีพลังงานน้อยมาก จิตก็ยังคงอยู่กับสมองนั่นเองไม่ได้ไปไหนเลย

นรกสวรรค์จริง ๆ ตามที่เข้าใจกันก็ไม่มี ที่กล่าวว่าเมื่อตายแล้วชาติหน้าทำกรรมดีก็จะขึ้นสวรรค์ หรือทำชั่วจะไปนรกนั้น ความจริงเรื่องนี้ควรจะพบแล้วในชาตินี้ เพราะมีการเกิดการตายแก่ตัวเราอยู่ตลอดเวลา แต่ไม่ได้คิดกันเองเท่านั้น แล้วก็มีการขึ้นสวรรค์ลงนรกกันอยู่เสมอ ๆ ถ้าจะให้ซึ้งจริง ๆ ก็ต้องศึกษาสังสารจักรโดยละเอียด หรือไปเที่ยวประเทศอินเดียซึ่งแบ่งออกเป็นรัฐต่าง ๆ มากมาย แต่ละรัฐมีแคว้นและเมืองขึ้นอีกแยะ ขนาดพระพุทธเจ้าซึ่งทรงสืบจากวงศ์ศากยะ อันเป็นเมืองขึ้นเล็ก ๆ ของแคว้นโกศลอยู่เชิงเขาหิมาลัย พระบิดายังทรงสร้างปราสาทให้อยู่ถึง 3 หลัง แต่ละหลังมีหญิงบำเรอและมีดนตรีขับร้องกล่อมอยู่ตลอดเวลา อาหารการกินก็บริบูรณ์ยิ่ง โดยจัดสรรหามาจากทุกทิศ อย่างนี้จะไม่เรียกว่าสวรรค์ตามความเข้าใจแล้ว เราจะเรียกว่าอะไร ? ส่วนนรกนั้นก็พบได้ในบางรัฐ เวลาฤดูร้อนก็ร้อนเสียจนผู้คนตายเป็นหมื่นทุกปี บางแห่งมีภัยธรรมชาติและโรคระบาดเป็นประจำ อย่างนี้ก็ต้องเรียกว่านรกจริง ๆ ส่วนพวกเปรตนั้นมีอยู่มากมาย โดยทั่วไปเพราะไม่มีอาหารจะรับประทานกัน ซ้ำเป็นโรคขาดอาหารอีกด้วย พุงป่อง หัวโต แขนขาลีบเหมือนเปรตที่เขียนกันไว้ดูนั่นเอง ตามที่พระโมคคัลลานะชอบไปโปรดสัตว์ที่สวรรค์นรกแล้วกลับมาเล่าให้ฟังนั้น ก็ไปโปรดตามเมืองและแคว้นต่างๆนี่เอง พระพุทธเจ้าจึงทรงสั่งให้เขียนภูมิทั้ง 5 ขึ้นไว้ในสังสารจักร เพื่อให้รู้กันทั่วยิ่งขึ้น แสดงว่าสวรรค์นรกมันก็อยู่ในโลกมนุษย์นี่เอง

ตามที่ผู้ได้สมาธิว่าได้เห็นนรกสวรรค์นั้นจะไม่เถียงละ ขอให้เข้าใจว่าสิ่งนั้นเกิดจากนิมิตที่ตนรู้สึก มันเกิดจากพลังงานสมองเปลี่ยนเป็นมโนภาพ จะเห็นจางหรือชัด ก็แล้วแต่ลึกดีแค่ไหน แต่ถ้าจะยืนยันว่าเป็นจริง ก็แปลว่าท่านผู้นั้นเดินทางผิดแล้ว พระพุทธองค์ทรงสอนว่า อย่าเชื่อหรือยึดมั่นในสิ่งใด ๆ ทั้งสิ้นแม้แต่พระองค์เอง ต้องไตร่ตรองใคร่ครวญให้รู้ได้ด้วยตนเอง โดยทำจิตให้สงบจริง ๆ จึงจะเกิดปัญญา และในที่สุดก็จะรู้ได้เอง แต่ไปติดตันอยู่ตรงนิมิตแล้วก็หมดทาง เพราะเดินผิดทาง ไปไม่ตลอดแน่นอน

นักวิทยาศาสตร์กล่าวไว้ว่า สสารต่าง ๆ จะไม่ศูนย์หายไปจากโลกได้ ในทำนองเดียวกันกับเรื่องกรรมหรือการกระทำต่าง ๆ ตามความคิดเห็นของข้าพเจ้าเข้าใจว่ากรรม หรือการกระทำนั้น ๆ ก็ไม่หายไปจากโลกเช่นเดียวกัน ยิ่งกว่านั้นยังก่อให้เกิดการกระทบกระเทือนไปหมดไม่ว่าตนเองและผู้อื่น คนใดในบ้านหรือในตำบลหมู่คณะทำกรรมชั่ว หรือในประเทศใดมีคนชั่วมาก ก็จะพากันเดือดร้อนไปหมด หาความสุขไม่ได้ แม้แต่ล่องรอยของการกระทำนั้นก็เช่นเดียวกัน มันจะยังมีปรากฏการณ์อยู่แน่ ข้าพเจ้าเคยจำได้ว่ามีนักวิทยาศาสตร์ถ่ายภาพในที่มืดซึ่งมีคนนั่งอยู่ได้ทั้ง ๆ ที่คนผู้นั้นได้เดินออกจากที่นั้นไปแล้ว ยังเห็นเป็นเงาลาง ๆ ทิ้งอยู่ในลักษณะของคนผู้นั้น นี่ก็เป็นเรื่องที่จะสนับสนุนได้อีกทางหนึ่งว่าการกระทำทุกอย่างไม่ศูนย์หายไปจากโลก ข้าพเจ้ายังคิดไปอีกว่า การเคลื่อนไหวของวัตถุหรือมนุษย์หรือวิญญาณ ซึ่งเป็นนามธรรมก็คงจะทิ้งร่องรอยไว้เช่นเดียวกัน แต่ที่เราไม่สามารถจะเห็นได้ก็เพราะไม่มีเครื่องมือชนิดเดียวกันหรือที่เหมาะสมกันมาพิสูจน์ต่างหาก และถ้ามนุษย์มีความต้องการในสิ่งนี้อยู่ และการวิวัฒนาการของมนุษย์มีอยู่เรื่อย ๆ ไปแล้ว ก็คงจะมีวันหนึ่งที่มนุษย์สามารถจะได้เห็นสิ่งเหล่านี้ ถ้าจะเปรียบกับเท็ปบันทึกเสียง ยิ่งกว่านั้นเท็ปในทุกวันนี้ยังบันทึกภาพได้ด้วย ด้วยนัยน์ตาของเราหรือหูของเราจะไม่ทราบได้เลยว่ามันมีภาพและมีเสียง ต่อเมื่อเราได้เครื่องมือที่เหมาะสมคือเครื่องนั้นเองมาประกอบกับเท็ปเข้า ภาพและเสียงก็จะออกมาอย่างมหัศจรรย์ ฉะนั้นการที่เรายังไม่ได้ยินหรือเห็นอะไรอีกหลาย ๆ อย่างนั้นก็คือเรายังไม่มีเครื่องมือที่เหมาะสมนั่นเอง และการที่มีมนุษย์บางคนมีหูทิพย์ตาทิพย์ก็คงไม่ใช่สิ่งที่จะเหลือวิสัยไปได้ ข้อนี้ข้าพเจ้าขอฝากไว้กับท่านผู้รู้ทั้งหลายโปรดได้ช่วยกันพิจารณาดูต่อไปด้วย

ทำไมข้าพเจ้าจึงเป็นพุทธมามะกะ

WHY I AM A BUDDHIST?

เขียนโดย Anagarka B. govinda

1. พระพุทธองค์ไม่ทรงอ้างว่าพระองค์เป็นพระผู้เป็นเจ้า หรือทรงได้รับเทวโองการมาในฐานะเป็นศาสดาพยากรณ์ ดังนั้นทุกคนสามารถที่จะปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ได้ โดยปราศจากการถูกบังคับให้เชื่อถือในสิ่งที่เข้าใจไม่ได้ หรือขัดกับกฎของธรรมชาติ พระองค์ไม่ได้ทรงเป็นบุคคลที่ลึกลับ อยู่เหนือไปจากความเข้าใจใด ๆ แต่พระองค์เป็นมนุษย์ธรรมดาสามัญที่ไม่มีอะไรลึกลับแอบแฝงอยู่

2. พระพุทธองค์ไม่ได้ทรงล่อด้วยความสุขอันเลอเลิศในทรวงสวรรค์หรือทรงให้คำมั่นสัญญาที่จะหยิบยื่นนิพพานให้แก่ผู้ที่มีศรัทธาในพระองค์อย่างงมงาย ศาสนาไม่ใช่การต่อรองตกลงราคาเช่นการซื้อขายแต่เป็นทางเพื่อความรู้แจ้งเห็นจริงตามความเป็นจริง พระองค์หาทรงมีพระประสงค์ที่จะให้ศาสนิกของพระองค์ มีความเชื่อถือใด ๆ อย่างมืดบอดแต่ประการใดไม่ ตรงกันข้าม พระองค์ทรงประสงค์ให้เป็นศาสนิกที่ใช้ปัญญาหาเหตุผล.

3. พระพุทธองค์ทรงเปิดโอกาสให้มีการวิจารณ์ (Criticism) คำสอนของพระองค์ได้อย่างเต็มที่ ทั้งยังยอมให้ตุลยพินิจของศาสนิกเองอีกด้วย และนั่นบ่งว่าเป็นลักษณะพิเศษของพระพุทธศาสนา ในระหว่างศาสนาทั้งหลายในโลก ดังนั้นจึงเห็นว่าพระพุทธศาสนามุ่งส่งเสริมให้บุคคลมีความเคารพตนเอง ซึ่งเป็นรากฐานอันสำคัญในการพัฒนา และอิสรภาพทางวิญญาณ

4. นอกจากสอนเรื่องความเคารพตนเองแล้ว ก็ยังทรงสอนถึงความเคารพต่อผู้อื่นอีกด้วย กล่าวคือทรงสอนถึง ขันติธรรม (Tolerance) และเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาเน้นเรื่องขันติธรรมมาแล้วแต่เบื้องต้น อันนี้ก็ไม่ใช่เพราะว่ามีความอ่อนแอหรือมีความเฉยเมยใด ๆ แต่เพราะมีหลักการอันมีเหตุผลสอดคล้องกับอิสรภาพทางวิญญาณโดยเฉพาะ ยอมรับกันว่าความอดกลั้น หรือขันติธรรมมีสองอย่าง คือ อย่างลบ และอย่างบวก อย่างลบนั้น เกิดขึ้นเพราะความอ่อนแอ หรือความเบื่อหน่าย (เช่นอาจกล่าวว่า "ช่างเถอะ ! ปล่อยให้มันเป็นไปตามเรื่องตามราวเถอะเป็นเรื่องที่ช่วยเหลืออะไรไม่ได้) และเหยียดหยามผู้อื่นว่าเป็นคนมีบาปหรือเป็นคน

นอกศาสนา (Heathens) ไป ส่วนด้านบวกนั้น เนื่องจากมีความเข้าใจชัด ถึงธรรมชาติของจิตมนุษย์ และมีความปรารถนาที่จะเข้าใจผู้อื่นเป็นประการสำคัญ

5. คำสอนของพระพุทธองค์ ไม่หยุดเพียงแต่มนุษย์เท่านั้น แต่ว่าได้ขยายขอบเขตถึงสรรพสัตว์ทั้งหลายด้วย อันนี้เป็นที่ยอมรับกันสำหรับอารยชนทั้งหลาย ศาสดาจารย์ ฮันซ์ ไดรเอช (Hans Driesch) นักปรัชญาเยอรมันปัจจุบัน กล่าวว่า *พระพุทธศาสนาในทัศนะของข้าพเจ้าแล้วเป็นระบบปรัชญามากที่สุด – ข้าพเจ้าอาจกล่าวได้ว่า ความเชื่อมั่นทางอภิปรัชญาของข้าพเจ้าเองมีส่วนสัมพันธ์กัน อย่างใกล้ชิดกับคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเกี่ยวกับหลักความเป็นเอกภาพของสรรพสัตว์ทั้งมวล กล่าวคือ ทุกชีวิตเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สัตว์ทุกประเภทและ พืชพรรณ โดยแก่นแท้แล้วเป็นเช่นเดียวกับคนเราแตกต่างกันก็เพียงรูปร่างลักษณะเท่านั้น เพราะฉนั้น ความสำนึกทางศีลธรรมไม่ควรจะจำกัดอยู่เพียงแค่มนุษย์เท่านั้น แต่ว่าควรจะรวมถึงสรรพสัตว์ทั้งมวล"*

ศาสนาคริสเตียน กับพระพุทธศาสนามีหลายสิ่งหลายอย่างที่คล้ายคลึงกัน และก็ไม่มีเหตุผลอันใดที่จะก่อให้เกิดความเข้าใจกันไม่ได้ แต่ว่า หลักความเป็นเอกภาพของสรรพสัตว์ปรากฏชัดยิ่งในพระพุทธศาสนา เป็นที่หวังว่าปรัชญาธรรมทางพระพุทธศาสนาจะเข้ามาสู่พวกเราชาวตะวันตก เราต้องการทำลายความทุกข์ยากในชีวิต เราต้องการสันติสุข และเอกภาพของจิตใจพูดให้สั้นก็คือว่า เราต้องการพระพุทธศาสนานั้นเอง

6. ความเป็นสากลของธรรมไม่ใช่เกี่ยวข้องกับเรื่องของศีลธรรม หรือจริยศาสตร์เท่านั้น แต่ว่าเกี่ยวข้องกับกฎของธรรมชาติด้วย ไม่ได้มีกฎพิเศษหรือสิทธิพิเศษทางวิญญาณใด ๆ สำหรับกลุ่มชนบางชั้น และทั้งไม่เปิดโอกาสให้มีอำนาจตามอำเภอใจ หรือต้องอาศัย "พระกรุณา" ของพระองค์ผู้สร้างแต่ประการใด ธรรมเป็นหลักของจักรวาล ซึ่งใช้กับมนุษย์และสากลจักรวาลได้เช่นเดียวกัน ดังนั้นจึงเป็นการผูกพันปัจเจกภาพกับบูรณภาพเข้าด้วยกัน

7. ลักษณะอันเป็นสากลของพระพุทธศาสนา สามารถป้องกันการคลั่งคัมภีร์ (Dogmatism) และจิตใจอันคับแคบเสียได้ ไม่ได้มีหลักเกณฑ์ทางศีลธรรมอันสูงสุด ที่แบ่งโลกออกเป็น "ความดี" และ "ความชั่ว" หรือที่จะบอกท่านถึงสิ่งที่ต้องทำและสิ่งที่ไม่อนุญาตให้ท่านทำหลักศีลธรรรมทางพระพุทธศาสนาขึ้นอยู่กับ อิสรภาพกล่าวคือ ความพัฒนาการของแต่ละคน ดังนั้น จึงเป็นเรื่องของสมมติสัจ ความจริงแล้วหลักเกณฑ์ทางศีลธรรมหรือจริยศาสตร์ไม่

สามารถเกิดมีขึ้นได้ ถ้ายังมีการบังคับ หรือ การกำหนดกฎเกณฑ์มาจากตัวการ ภายนอกตัวของเราอยู่ เพราะฉะนั้น หลักเกี่ยวกับพระผู้เป็นเจ้าผู้สร้างโลก ผู้ควบคุมโลกนี้ จึงไม่เกี่ยวกับรากฐานทางศีลธรรม และจริยธรรมอย่างแท้จริงแต่ประการใด เพราะว่าเราจะสามารถรับผิดชอบต่อความชั่วของเราได้อย่างไร ถ้าเราได้ถูกสร้างมาพร้อมกับความชั่วเหล่านั้นอย่างน้อยที่สุดเราก็ไม่สามารถต่อสู้กับความชั่วได้เลย

8. เมื่อได้เข้าใจถึงกฎของความสัมพันธ์ทางศีลธรรม พุทธศาสนามิได้พูดว่า ทุกคนมีบาป แต่มีวิบากจากผลการกระทำของคน* และเหตุนี้จึงไม่มีผู้ใดเลวอย่างแท้จริงเลย มีแต่สิ่งที่เรียกว่า อวิชชา ทุก ๆ คนดำเนินไปตามขั้นของความพัฒนาการของเขาเอง สิ่งที่ปรากฏแก่คนหนึ่ง อาจเป็นสิ่งที่เลวแก่อีกคนหนึ่งก็ได้ คนเรายิ่งพัฒนาสูงขึ้นเพียงใด เขาก็มีหน้าที่ ซึ่งไม่ใช่สิทธิพิเศษ มากขึ้นเพียงนั้น (แต่ว่า หน้าที่อาจจะเห็นว่าเป็นสิทธิพิเศษก็ได้) ดังนั้นชาวพุทธจึงไม่ได้มุ่งสนใจผู้อื่น แต่ว่าพิจารณาถึงความสำเร็จของหน้าที่ของตนมากกว่า ชาวพุทธจึงพยายามที่จะเข้าใจผู้อื่นมากกว่า ที่จะบังคับให้ผู้อื่นยอมรับหลักศีลธรรมของตน

9. เพราะว่า ความคิดเกี่ยวกับบาปดั้งเดิม เป็นเรื่องไม่เคยมีมาก่อน ชาวพุทธจึงไม่เชื่อในเรื่อง การลงโทษชั่วนิรันดร นรกและสวรรค์อยู่ภายในตัวเราเอง และการเข้าถึงนิพพานเป็นสิ่งที่เป็นไปได้สำหรับสรรพสัตว์ทั้งมวล

10. พระพุทธศาสนา ไม่ได้สร้างความหวังอันเพ้อฝันเกี่ยวกับสวรรค์ในโลกหน้า แต่ได้ชี้ถึงอิสรภาพที่สามารถเข้าถึงได้ในโลกนี้ และสามารถลิ้มรสได้จากการปฏิบัติกัมมัฏฐาน

11. ระบบกัมมัฏฐานทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นระบบที่เกี่ยวกับความรู้ทางจิตวิทยาอย่างลึกซึ้ง ไม่ใช่เพียงวัตถุประสงค์เท่านั้น แต่ว่าเป็นทางปฏิบัติเพื่อความรู้แจ้งโดยตรง

12. หลักการของกรรมได้รวมเอาความยุติธรรมและการกำหนดโชคชะตาตัวเองเข้าไว้ด้วยกัน อันจะให้ความหมายที่ลึกซึ้งต่อชีวิตของแต่ละคน ที่เกี่ยวพันถึงชีวิตในอดีต และอนาคต และนี้ต้องถือว่าเป็นเกียรติภูมิของมนุษย์ชาติเอง ที่ช่วยให้พ้นจากอาการฝันร้ายจากอำนาจภายนอก

13. พระพุทธศาสนา ไม่มีสิ่งที่จะต้องกลัวต่อความรู้ทางวิทยาศาสตร์เหมือนศาสนาอื่น ตรงกันข้ามพระพุทธศาสนา กลับกระตุ้นให้มีการค้นคว้าทางเหตุผล โดยปราศจากความหวาดกลัวผลลัพธ์ที่จะพึงเกิดขึ้น เพราะว่าพระพุทธศาสนามุ่งความจริงเป็นประการสำคัญ และ

* เข้าใจว่าผู้เขียนหมายถึง Original Sin ตามคติทางพุทธศาสนา

ความจริงนี้จะเป็นอาวุธที่แข็งที่สุด ซึ่งจะพิชิตโลก หลังจากอาการคลั่งคัมภีร์ได้สาปสูญไปแล้ว

เหตุผลเหล่านี้เป็นเรื่องสำคัญมาก ปรากฏแก่ข้าพเจ้าเมื่อได้ศึกษาพระพุทธศาสนา และข้าพเจ้าก็เชื่อว่า เป็นข้อเท็จจริงต่อผู้ที่มีจิตใจไม่อคติโดยแท้ อย่างไรก็ตาม เพื่อความแจ่มแจ้งถึงสภาพการณ์ที่ผู้ซึ่งไม่ใช่ชาวพุทธประสบอยู่ เราจะต้องพิจารณาถึงความยุ่งยากเหล่านั้นตามสมควร

ในโลกซีกตะวันตกนั้น มีทิฐิอยู่สองอย่างคือ ความเห็นว่าเที่ยงและความเห็นว่าสูญ อีกนัยหนึ่งชาวตะวันตกมีความเอนเอียงที่เป็นทั้งจิตนิยม และวัตถุนิยม ผู้ที่เชื่อความเป็นอมฤตภาพของวิญญาณก็ไม่เห็นด้วยกับหลักอนัตตาของพระพุทธศาสนา และในขณะเดียวกัน ผู้ที่เห็นด้วยกับลัทธิอนัตตา ก็ไม่สามารถมองเห็นหลักการเกิดใหม่ หรือการสืบของวิญญาณเพราะว่าพวกนี้ถือว่า เมื่อปฏิเสธตัววิญญาณ ก็หมายถึง เป็นพวกวัตถุนิยมไปเลยทีเดียว แต่พระพุทธศาสนาไม่ได้เป็นทั้งจิตนิยม หรือวัตถุนิยม: พระพุทธศาสนามีลักษณะพิเศษออกไป กล่าวคือไม่เชื่อในความเที่ยงของวิญญาณ และ ในขณะเดียวกันไม่ได้ปฏิเสธความไม่มีวิญญาณ ดังนั้นเพื่อความเข้าใจเรื่องนี้ ควรที่จะทิ้งความคิดเก่า ๆ และเริ่มคิดใหม่ทันที

พระพุทธองค์ไม่ได้ตรัสว่า "ไม่มีวิญญาณ" แต่ตรัสว่า "ไม่มีตัววิญญานอันเที่ยงแท้ ไม่เปลี่ยนแปลง" คนเราส่วนมาก เมื่อพูดถึงวิญญาณก็หมายถึงคุณสมบัติทางจิตใจของมนุษย์ ถ้าเขาได้ทราบถึงลัทธิปฏิเสธวิญญาณก็จะทึกทักว่าเป็นลัทธิวัตถุนิยมไปทันที ความจริงแล้วพระพุทธศาสนาสอนเรื่องวิญญาณเป็นอันมาก ศัพท์ภาษากรีกว่า "Psyche" มีลักษณะใกล้เคียงกับคำว่าวิญญาณในพระพุทธศาสนา สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงปฏิเสธก็คือลัทธิ "อาตมัน" ซึ่งสอนว่า มีตัววิญญาณอันเที่ยงแท้ถาวรเที่ยวไปมาจากร่างหนึ่งไปสู่อีกร่างหนึ่ง จนกระทั่งมันได้สลัดตัวมันเองออกจากสังสารวัฏได้สิ้นเชิง ลัทธินี้ทำให้ศาสนาเป็นเรื่องของความเห็นแก่ตัว เพราะว่าแต่ละคนก็มุ่งแต่ความหลุดพ้นของตน นอกจากนี้แล้วลัทธินี้ก็ไม่มีเหตุผลทางปรัชญาอีกด้วย

ดังนั้นเมื่อพระพุทธองค์ตรัสถึงวิญญาณว่า "อนัตตา" พระองค์หมายถึงความหมายทางปรัชญาที่ใช้กันอยู่ในสมัยของพระองค์ และไม่เกี่ยวกับความว่า "วิญญาณ" ที่เข้าใจกันทั่วไป ซึ่งพระองค์เองก็ทรงใช้ตามโอกาส อนึ่ง ควรสังเกตว่า พระเวทโดยเฉพาะเวทานตะก็ไม่ใช่ระบบทางปรัชญาที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งหมด แต่เป็นการรวบรวมเอาหลักความคิด

ทางปรัชญาและศาสนาทั้งหลายเข้าไว้ด้วยกัน เหตุนั้นคำว่าอาตมันจึงถูกใช้แตกต่างกันออกไป ถึงแม้ในวรรณคดี และคัมภีร์พราหมณ์ดั้งเดิมเอง

ในบรรดาผู้สถาปนาศาสนาขึ้นมาในโลก พระพุทธองค์ผู้เดียวเท่านั้นที่ทรงส่งเสริมให้มีการพินิจพิจารณา และเตือนศาสนิกไม่ให้ยอมรับคำสอนของพระองค์อย่างงมงาย เพราะฉะนั้นจึงไม่เป็นการเกินไปเลยที่จะกล่าวว่า *พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาเดียวที่สามารถเรียกได้ว่าทันสมัย หรือ เหมาะกับสมัยใหม่* ที่ข้าพเจ้าพูดอย่างนี้ข้าพเจ้าไม่ได้กำลังคาดหวังว่าทั่วโลกจะหันมานับถือพระพุทธศาสนา เพราะสิ่งนี้เป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ เหมือนกับว่าต้องการให้ประชาชนทั่วโลกกลายเป็นนักคณิตศาสตร์ไป ในฐานะที่ศาสตร์นี้ทันสมัย และเหมาะสมกับสมัยฉะนั้น อย่างไรก็ตาม คณิตศาสตร์จะคงอยู่ในฐานะเป็นเครื่องมือที่สำคัญตลอดไป ในชีวิตของปัญญาชนฉันใด พระพุทธศาสนาก็จะเป็นสิ่งที่แยกออกไม่ได้ จากความก้าวหน้าทางจิตใจของมนุษยชาติฉันนั้น

ธรรมะยุคปฏิวัติ

เท่าที่ พระพุทธศาสนาเข้ามาเจริญรุ่งเรือง อยู่ในประเทศไทย เป็นเวลานาน นับเป็นพันปีเศษ บ้านเมืองได้เจริญก้าวหน้าและเปลี่ยนแปลงไปอย่างลิบลับ วิชาความรู้ต่าง ๆ ก็เจริญงอกงามไปไกลยิ่งกว่าทุกยุคทุกสมัย แต่ปรากฏว่าการสอนธรรมะของพระพุทธองค์นั้นหาได้มีการเปลี่ยนแปลงวิธีการไม่ พระสงฆ์ยังต้องขึ้นไปนั่งบนธรรมมาส กล่าวคาถาด้วยคำบาลีที่คนส่วนมากไม่ค่อยจะเข้าใจ เนื้อหาต่าง ๆ ก็มีแต่เรื่องนรกสวรรค์ หรือปาฏิหาริย์สิ่งที่มองไม่เห็น การทำบุญกุศลต่าง ๆ ก็คือการบริจาคเงินทองทรัพย์สิน หรือมีของกองใหญ่ ๆ ใส่บาตร์ใส่ขันไว้เพื่อถวายแก่พระสงฆ์ผู้เทศน์ นั้นพร้อมด้วยของใช้ ของฉันที่ไม่ใช่ ของจำเป็นสำหรับสงฆ์ เป็นจำนวนมากมายเมื่อเทศน์จบแล้วก็สาธุขึ้นพร้อมกันโดยไม่ทราบเนื้อความแต่ประการใดเลย บางคนก็นอนหลับไปในที่นั้นเอง ยิ่งการปฏิบัติธรรมะเพื่อให้เกิดความสุขแก่ตนเองนั่นเกือบจะไม่มีเลย มีแต่ความปิติยินดีในการที่ได้บริจาคเงินมาก ๆ แล้วก็ถือว่าได้บุญจะไปสวรรค์กันทั้งนั้น ยิ่งเรื่องนิพพานคืออะไร ไม่มีคนรู้จัก

ปัจจุบันนี้ปาฐกถาธรรมะมีอยู่ทั่วไป การสอนตามแนวใหม่นี้พึ่งจะมีมาไม่นานนี่เอง องค์ปาฐกก็ยืนพูด ผู้ฟังก็นั่งเก้าอี้ฟังกันตามสะดวกสบาย ถ้อยคำที่ใช้กล่าวก็เป็นภาษาพื้น ๆ ที่เราท่านฟังกันได้เข้าใจดีและมีประโยชน์ ข้าพเจ้าจึงถือว่าเป็นการปฏิวัติวิธีการสอนใหม่ให้สอดคล้องกับยุคสมัย และถ้าข้าพเจ้าจะไม่เข้าใจผิดก็คือ ท่านผู้ที่ปฏิวัติการสอนด้วยวิธีใหม่นี้ก็คือท่านพุทธทาสภิกขุ แห่งสวนโมกขพลารามและศานุศิษย์อื่น ๆ นั่นเอง ท่านพุทธทาสภิกขุผู้นี้ได้อุทิศตนเพื่อเป็นทาสของพระพุทธองค์อย่างแท้จริง ทำให้การเข้าใจพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปกว้างขวางอย่างรวดเร็ว มีท่านผู้รู้สูง ๆ ซึ่งเป็นชาวต่างประเทศได้เข้ามาเยี่ยมเยือนไต่ถามสิ่งที่ยังสงสัยในข้อธรรมะมากมายและตลอดเวลา ท่านเป็นปราชญ์ที่รอบรู้ทุกแขนง หากท่านได้ไปเยี่ยมโรงมโหรสพทางวิญญาณของท่านที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งเป็นสถานที่ซึ่งท่านออกแบบเอง และมีเครื่องมือการสอนที่ทันสมัยท่านจะเข้าใจดียิ่งขึ้น ส่วนบทเขียนบทกวีต่าง ๆ แต่ละเรื่องก็เป็นที่น่าสนใจมาก มีผู้จัดพิมพ์ออกเผยแพร่อยู่ตลอดเวลาซึ่งท่านสามารถที่จะหาอ่านได้ทั่วไป ในที่นี้ข้าพเจ้าจะจัดนำมาเสนอไว้ให้พิจารณาสักสองสามเรื่องสั้น ๆ

เรื่องพระพุทธคุณ

เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ท่านพุทธทาสได้เขียนไว้ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๓ ซึ่งเป็นเวลา ๒๐ ปีเศษมาแล้ว เป็นการเขียนเพื่อเป็นที่ระลึกในวาระวันวิสาขบูชา ท่านได้เริ่มด้วยถ้อยคำดังนี้

ในสมัยวิสาขบูชา พุทธบริษัทย่อมระลึกถึงพระพุทธคุณเป็นพิเศษ ในที่นี้จะได้ชักชวนเพื่อนพุทธบริษัท ให้คุ้ยค้นหาพระคุณนั้น ๆ อันเล้นลับอยู่ในประวัติศาสตร์ ซึ่งมีอยู่อย่างน่าอัศจรรย์และไม่น้อย หวังว่าถ้าได้ตั้งใจพิจารณาคงจะพบอีกมากที่จะทำให้มีความเชื่อ ความเลื่อมใสในพระผู้ มีพระภาคมากยิ่งขึ้น และเหมาะสมกับโอกาสในวัน เช่นวันวิสาขบูชานี้

การ จะค้นหา ให้พบรอยแห่งพระพุทธคุณ อันจารึกติดอยู่ในสากล ประวัติศาสตร์นั้น เราจะต้องมองให้พบการปฏิวัติอันเกิดขึ้นแก่โลก เนื่องจากพระองค์เป็นมูลเหตุโดยเฉพาะ ว่ามีอยู่อย่างไรเสียก่อน

พระคุณของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าอันมีอยู่เหนือปวงสัตว์ ในสากลโลกนั้น คือ ความที่พระองค์ทรงประสาสน์ความสวัสดีมิ่งมงคลไว้แก่สัตว์โลก ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ด้วยอำนาจการปฏิวัติที่พระองค์ทรงบันดาลให้เป็นไปในโลก โดยทรงพระเจตนาก็ตาม ไร้เจตนาก็ตาม ความสวัสดีที่เกิดขึ้นโดยตรงนั้น ได้แก่สุขสวัสดิ์ อันเกิดจากการสดับธรรมเทศนาของพระองค์แล้ว ประพฤติตามโดยควรแก่ธรรม และที่เป็นโดยอ้อมนั้น คือผลอย่างอื่นอันเกิดขึ้นสืบต่อมาจากการที่มีผู้ฟังธรรม แล้วประพฤติตนให้เป็นตัวอย่างแก่โลก ดึงดูดให้มีผู้นิยมธรรมอีกต่อหนึ่ง หรือแม้ที่สุดแต่การที่เมื่อบุคคลมากลายเป็นผู้มีความสุขไปเสียมากขึ้น ความชั่วและคนชั่วก็น้อยลงไป คนทั้งโลกก็พลอยสุขเพราะเหตุนั้น และข้อที่ว่าทรงบันดาลให้การปฏิวัติเกิดมีและเป็นไปในโลกนั้น ได้แก่การปฏิวัติของประวัติศาสตร์โลก ทั้งในทางสมาคมและทางศาสนา สำหรับการปฏิวัติของประวัติศาสตร์นั้น เป็นการปฏิวัติที่ไร้เจตนา เพราะพระองค์ทรงทำหน้าที่ของพระองค์ตามธรรมดาพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งเท่านั้น แต่การปฏิวัติก็เกิดขึ้นแก่ประวัติศาสตร์เอง

โดยนัยนี้ เราจะพบว่ามีพระคุณของพระองค์จารึกรอยปรากฏอยู่ในการปฏิวัติทั้งสาม คือ ปฏิวัติของประวัติศาสตร์เอง ประฏิวัติทางสังคม และปฏิวัติทางศาสนา ซึ่งมีการปฏิวัติทั้งทางฝ่ายทฤษฎี และฝ่ายปฏิบัติการ

ก. การปฏิวัติที่เกิดขึ้นแก่ประวัติศาสตร์

โลกหมุนลอยไปตามกระแสของความอยากของตัวเอง และหมุนไปสู่ความแตกดับด้วยอำนาจกิเลสของสัตว์โลกนั่นเอง, ได้ก่อการอันร้ายกาจขึ้นทำลายกันเอง หรือเป็นการทำลายโลก ในเมื่อวอดวายกันหมด, แล้วเกิดขึ้นมาใหม่ สำหรับเป็นเช่นนั้นอีก แต่ธรรมนั้นหยุดหรือไม่ลอยไปตามกระแสหรือเรียกอีกอย่างหนึ่ง ก็คือขวางกระแส กั้นไม่ให้โลกไหลไปตามกระแสของตัวเอง แต่ให้ทวนกระแสไหลไปตามแนวธรรม. ธรรมเป็นเครื่องคุ้มครองโลก หรือกีดกั้นไม่ให้โลกหมุนไปสู่ความแตกดับเร็วเกินไป จึงเป็นเหมือนลูกตุ้มที่ถ่วงโลกไว้ให้มีชีวิตอยู่ยืนนานกว่าที่จะปล่อยให้หมุนจี๋ไปตามอำนาจตัวมันเอง ธรรมนั้น ไม่มีใครตั้งขึ้น เป็นของมีอยู่เอง เป็นแต่มีผู้ค้นพบ, และเป็นความจริงอันเด็ดขาดอยู่ในตัว. สิ่งใดที่ตั้งขึ้น สิ่งนั้นหาใช่ธรรมในที่นี้ไม่ และไม่มีความจริงในตัว เพราะถูกตั้งขึ้นได้ และมีคนตั้งขึ้น. **ธรรมที่แท้จริงใครตั้งไม่ได้ แม้พระพุทธเจ้าก็ทรงตั้งขึ้นไม่ได้ เป็นแต่ทรงค้นพบด้วยอำนาจพระปัญญา แล้วทรงนำมาสอนสัตว์** คนเราเกิดมาในท่ามกลางอวิชชา จึงไม่มีความรู้หรือมีแต่ความรู้ที่ผิด ซึ่งมีผลเท่ากับความไม่รู้ หรือบางอย่างจะให้โทษยิ่งกว่าความไม่รู้ ไปเสียอีก; ธรรมหรือกฎความจริงที่มีอยู่เองแล้ว จึงไม่ปรากฏต่อเรา เราทราบข้อนี้ได้ตรงที่เราทำผิดกฎความจริงของธรรมชาติ, และเราทราบว่าเราทำผิดได้ ตรงที่เรากำลังไม่ได้รับความสุขชนิดที่เรามีความพออกพอใจอยู่เสมอได้, เรายังไม่ได้ความอยู่หรือความมีความเป็นที่ถูกใจตรงความประสงค์ของเราทุก ๆ อย่างและแล้วเราก็ไม่ทราบว่ามันเป็นเพราะเหตุไร นั่นแหละคือข้อที่ว่า แม้ความจริงมีอยู่ เราก็หาทราบไม่ จนกว่าเราจะมีปัญญาเสียก่อน.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงค้นพบความจริงด้วยพระปัญญาของพระองค์เองก่อนแล้วสอนให้เรารู้หรือเข้าใจความจริงอันนั้นตามพระองค์ได้ง่ายขึ้น จนสามารถดำรงค์ใจให้ตั้งอยู่ได้ในสภาพที่ไม่มีความทุกข์อันใดมารบกวนได้ และเรามีความพอใจในชีวิตของเราอย่างชุ่มชื่นเยือกเย็นอยู่เสมอ. โลกกำลังกระหายต่อความพ้นทุกข์อยู่แล้ว ฉะนั้นพอพระองค์ทรงอุบัติขึ้นสั่งสอนธรรมแม้ไม่ต้องร้องเชื้อเชิญ สัตว์ที่มีปัญญาก็ยินดีและพร้อมอยู่เสมอที่จะรับเอาธรรมจากพระองค์ในส่วนหลักวิชา และนำไปประพฤติจนบังเกิดผลในทางใจ สมตามที่ตนหวังคือ สภาพที่ใจไม่มีความทุกข์อีกต่อไป. เมื่อเกิดมีคนที่สามารถรับเอาธรรมชนิดนี้ และเกิดมีมากขึ้นด้วยการสั่งสอนกันสืบมา ธรรมก็เป็นสิ่งที่ปรากฏแก่ดวงใจของสัตว์โลกมากขึ้น ก็มีอิทธิพลในการที่จะจูงสัตว์โลกไปในแนวของธรรมมากขึ้นหรือกล่าวอีกอย่างหนึ่ง ก็คือเป็นลูกตุ้ม ที่ถ่วงโลกให้หมุนไปหาความล่มจมช้า

เข้านั่นเอง, แม้ว่าผู้ที่รู้ธรรมโดยตรงนั้นจะมีความสุขของตนเองอย่างเต็มเปี่ยมไปผู้หนึ่งเป็นส่วนตัวแล้ว ก็ยังมีอิทธิพลที่จะดึงดูดน้ำใจผู้อื่นอีกเป็นจำนวนมากให้ดำเนินตาม จึงเกิดเป็นลูกตุ้มถ่วงขึ้นได้ด้วยอาการอย่างนี้. ธรรมิกบุคคลในโลก เปรียบเหมือนผู้จะออกคะแนนเสียงเป็นฝ่ายค้านอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งออกความคิดอย่างหลับตาปล่อยโลกให้เป็นไปในทางล่มจม และเดือดร้อนโดยไม่รู้สึก. ฉะนั้นถ้าธรรมิกบุคคลยิ่งมีมากขึ้นเมื่อใด ลูกตุ้มที่ถ่วงก็ยิ่งหนัก และถ่วงได้มากขึ้นเพียงนั้น ในบัดนี้ประมาณกันว่ามีพุทธบริษัทในโลกไม่น้อยกว่า **หนึ่งในสาม** ของพลโลกทั้งหมด. จำนวนคนเหล่านี้ย่อมเป็นส่วนที่ถ่วงให้โลกหมุนไปหาการลุกเป็นไฟช้าเข้าตามส่วน. ในระหว่างที่ยังไม่ลุกนี้ เพราะมีความถ่วงให้ช้าอยู่ มีคนอื่นอีกเป็นจำนวนมากหรือทั้งโลก พลอยได้รับความผาสุกไปด้วย จึงกลายเป็นการอำนวยสุขให้แก่โลกทั้งสิ้นไปในตัว ซึ่งควรที่สัตว์ทุกถ้วนหน้าจะพึงรำลึกถึงหิตคุณอันนี้ของพระพุทธเจ้า. และการที่โลกหมุนไปหาความล่มจมช้าเข้านี่เอง ชื่อว่า **เกิดการปฏิวัติขึ้นในตัวประวัติศาสตร์เองโดยไม่รู้สึก** ซึ่งถ้ามิฉะนั้นโลกจะต้องดำเนินหรือมีฉากในทางประวัติศาสตร์เป็นอย่างอื่นไปแล้ว ถ้าเราจะปล่อยให้มันเป็นไปตามอำนาจกิเลสตัณหาของโลกล้วน ๆ โดยไม่มีธรรมเข้าคุ้มครอง หรือแทรกแซง.

ข. การปฏิวัติที่เกิดขึ้นแก่สังคมมนุษย์

อินเดียในสมัยที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอุบัติขึ้นนั้นมี **การถือชั้นวรรณะ** ตามลัทธิพราหมณ์ แบ่งคนออกเป็น ๔ พวกคือ กษัตริย์, พราหมณ์ พลเมืองธรรมดาที่เรียกว่า ไวศยะ, และพวกทาสหรือที่เรียกว่าศูทร รวมทั้งพวกที่ต่ำกว่า เช่นพวกจัณฑาลด้วย. สามพวกแรกเป็นพวกสูง และสูงกว่ากันอยู่ตามลำดับ ส่วนพวกหลังนั้น ตามลัทธินั้นคล้ายกับไม่รับรองว่าเป็นมนุษย์. เขาไม่ยอมให้พวกศูทรเข้าโบสถ์ ไม่ยอมให้ได้เรียนหรือฟังพระเวท ไม่ร่วมบ่อน้ำ ไม่ร่วมหนทาง และถ้าบังเอิญว่า พวกศูทรผ่านมาพบเข้ากับพวกชั้นสูง เขาปรับให้เป็นความผิดของศูทรนั้นเอง และได้รับโทษซึ่งทารุณ. เขาถือว่า พวกกษัตริย์สร้างขึ้นจากแขนของพรหม พวกพราหมณ์สร้างขึ้นจากปาก พวกไวศยะสร้างขึ้นจากกระเพาะ และพวกศูทรถูกสร้างขึ้นจากเท้าของพรหมดังนี้. พวกศูทรจำนวนล้าน ต้องกลายเป็นพวกที่อดหนาระอาใจของผู้อื่น คล้ายกับว่าของเน่าที่ไปปนอยู่ในท่ามกลางกองดอกไม้อันมีกลิ่นหอม. การสมาคมจึงเจือไปด้วยการถือตัว การเกลียดกันและการสบประมาทอย่างรุนแรง มีภาระที่น่าอนาถใจแทรกแซงอยู่ทั่วไป เพราะว่าแม้ว่าพวกวรรณะสูงจะรังเกียจ และเหยียดหยามทำทารุณต่อวรรณะต่ำอยู่เพียงใด ก็ยังต้องติดต่อกับพวกทาสเหล่านั้นอยู่

นั่นเอง ภาพแห่งความทารุณจึงคงมีอยู่ทั่วไปในวงการสมาคม ซึ่งเป็นเหมือนกับสีดำอันป้ายอยู่เป็นแห่ง ๆ ในพื้นที่ขาวหรือเหลือง ฉันใดก็ฉันนั้น ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอุบัติขึ้นพระองค์ท่านสั่งสอนว่าคนเราจะเป็นพราหมณ์ เพราะเหตุสักว่าบิดามารดาเป็นพราหมณ์หาได้ไม่ แต่จะเป็นพราหมณ์ได้ก็ด้วยการประพฤติตนตามแนวธรรมคือประพฤติดี. และในการประพฤติดีนั้นทำได้ทุกคนไม่จำกัดว่าจะเป็นวรรณะไหน. ในการประพฤติธรรม ไม่มีกษัตริย์ ไม่มีพราหมณ์ ไม่มีไวศยะ และไม่มีศูทร, เพราะฉะนั้น คนเราจะเป็นอะไรก็ได้ทั้งนั้น แล้วแต่การประพฤติของเขานั่นเอง. การเป็นกษัตริย์หรือพราหมณ์ด้วยเหตุสืบจากบิดามารดานั้น ไม่ช่วยได้ เพราะว่าแม้จะมีกำเนิดจากบิดามารดาที่เป็นกษัตริย์ พราหมณ์ ไวศยะ หรือศูทร ก็ตาม เมื่อประพฤติผิดธรรมแล้วย่อมจมลงไปในนรกเหมือนกัน โดยไม่แตกต่างกัน และไม่มีข้อยกเว้นให้แก่ใครเป็นพิเศษ ถ้าประพฤติถูกธรรม ก็จะได้ไปสู่สุคติ และเป็นสุขเหมือนกัน โดยทำนองเดียวกัน ดังนี้, ครั้นมีคนนับถือและทำตามคำสั่งสอนของพระองค์มากขึ้น จนกระทั่งถึงพวกราชาและมหาราชา พวกศูทรก็ค่อยมีโอกาสได้หายใจด้วยอากาศที่บริสุทธิ์ สดใสเยือกเย็น ปราศจากลมอันทารุนได้มากขึ้น. ฉากของมนุษย์ในด้านการสมาคมก็เปลี่ยนไปโดยควรแก่เหตุ. ภาพทารุณที่เคยปรากฏในวงการสมาคมระหว่างวรรณะทั้งสี่ ก็ค่อยจางหายไป พื้นสีขาวในดวงใจของมนุษย์เหล่านั้นก็มีสีขาวอันสม่ำเสมอมากขึ้นมีจุดหรือทางดำน้อยลง.

อีกอย่างหนึ่ง **สตรี** ในกาลก่อนเป็นสิ่งที่เคยถือกันว่าเป็นทรัพย์สมบัติชนิดหนึ่ง ในตอนแรกก็เป็นทรัพย์ของบิดามารดา ที่เลี้ยงไว้สำหรับขายให้แก่บุรุษในตระกูลที่จะมาขอซื้อเอาไป ครั้นผู้ที่เป็นสามีซื้อเอาไปแล้ว ก็ถือเสมือนหนึ่งทรัพย์หรือสัตว์เลี้ยงชนิดหนึ่ง ปราศจากสิทธิและเสียงใด ๆ เพราะเชื่อกันว่าสตรีเป็นมนุษย์ที่ไม่มีอะไร ๆ สมบูรณ์แบบผู้ชาย จึงไม่ให้การศึกษาแก่สตรี สตรีก็มีอันที่จะเป็นไปในทางเสื่อมเสียมากขึ้น จึงกลายเป็นธรรมเนียมถือกันว่า สตรีไม่ควรถูกยกขึ้นมาเทียมบุรุษทุก ๆ อย่างให้อยู่ในอำนาจของฝ่ายชายฝ่ายเดียว. จุดดำได้เกิดขึ้นแก่เพศที่เป็นมารดาของโลกอย่างเปื้อนไปหมด ทั้งที่บุรุษผู้ถือลัทธินั้น ก็ต้องเกิดมาจากสตรีนั่นเอง ครั้นพระองค์ทรงอุบัติขึ้น ทรงรับรองข้อที่ว่าสตรีสามารถบรรลุมรรคผลเช่นเดียวกับบุรุษ โดยไม่มีข้อแตกต่าง และตรัสข้อปฏิบัติสำหรับสตรี เพื่อ "เอาชนะ"[๑] ได้ทั้งโลกนี้และโลกหน้า คือความมีหน้ามีตา ในทางสมาคมหรือวงสังคมและการไปสู่สุคติสวรรค์โดยเท่าเทียมกับผู้ชาย; ให้รู้จัก

---

๑. ดูบาลี พลวรรค มาตุคามสังยุตต์ สูตรที่ ๕ ไตร. ล. ๑๘ น. ๓๐๖. และบาลีอุโปสถวรรคอัฏฐ. ก. ไตร. ล. ๒๓ น. ๒๗๕, และอื่น ๆ.

หน้าที่ของตัวที่จะพึงปฏิบัติต่อสามี สามีก็มีหน้าที่อีกอย่างหนึ่งอันจะพึงปฏิบัติต่อภรรยา และให้ทั้งสองฝ่ายถือเสมือนที่จะพึงกระทำต่อกัน โดยเท่าเทียมกัน. การยกสถานะสตรีเช่นนี้ ปรากฏในตระกูลวงศ์ของพระองค์คือพวกศากยะมาก่อนแล้ว โดยที่ถือว่าสตรีเป็นเพศที่ควรยกย่อง ไม่ยอมให้ไปกับพวกที่มีเชื้อชาติต่ำกว่า แม้จะมีอำนาจ, และสตรีควรมีสิทธิ์ที่จะปฏิเสธ หรือไม่ถูกยกให้แก่บุรุษที่ไม่มีคุณสมบัติทันเทียมกัน, หรือกล่าวอย่างสั้น ๆ ก็คือว่าเกียรติยศของสตรี เป็นสิ่งที่จะต้องพิจารณาอยู่อย่างรอบคอบ สุขุม ข้อนี้ ทำให้สตรีพวกศากยะก้าวออกจากประตูเรือน บวชในสำนักภิกษุณีได้ โดยปราศจากการขัดขวางของฝ่ายชาย. และธรรมของพระองค์ ซึ่งมีผู้รับถือกันมากขึ้นสืบมาในตอนหลัง ได้ช่วยยกสถานะของสตรีให้สูงขึ้นอย่างประจักษ์ มีสิทธิและโอกาสที่จะทำการกุศลและการศึกษาตามประสงค์ของตนมากขึ้นทั่ว ๆ ไปในประเทศที่รับนับถือพุทธศาสนา.

อีกอย่างหนึ่ง อินเดียในสมัยโบราณมีธรรมเนียม **บูชายัญญ์** ด้วยเนื้อและเลือดทั้งของสัตว์และมนุษย์ โบสถ์ส่วนมากคือโรงฆ่าสัตว์ ที่แดงไปด้วยเลือดและไฟที่ส่งควันตลบ. ผู้มีทรัพย์และอำนาจ จัดให้พวกนักบวชประกอบการบูชายัญญ์ เพื่อไถ่ถอนบาปของตน และช่วยให้ตนมีความเจริญยิ่งขึ้นไปตามลัทธิที่เชื่อกันอยู่, พวกนักบวชเหล่านั้นช่วยทำพิธี ให้บาปของผู้เป็นเจ้าของยัญญ์นั้น ตกมารวมกันอยู่ที่ศีรษะของสัตว์ที่จะฆ่า แล้วฟันมันเสีย โดยไม่มีขณะที่มันอาจสำนึกถึงรสของความเจ็บและความตาย เอาโลหิตรองใส่ถาดมาเผาไฟสมณาคุณพระเป็นเจ้าในเบื้องบน. ศัตรูย่อมตอบแทนศัตรูด้วยเลือดและชีวิต. การริษยาอาฆาตจองเวรแก้แค้น ถือกันว่าเป็นเกียรติยศ. ไม่ถือกันว่าการให้อภัยเป็นสิ่งที่ควรนิยม. ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอุบัติขึ้น พระองค์ทรงสอนว่า *ความบริสุทธิ์และไม่บริสุทธิ์เป็นของเฉพาะตัว คนอื่นจะช่วยทำคนอื่นให้เศร้าหมองหรือบริสุทธิ์หาได้ไม่. กรรมเป็นสิ่งเด็ดขาดแน่นอนในข้อที่ว่า ทำเช่นไรต้องได้ผลเช่นนั้น และผู้ทำนั่นเองเป็นผู้รับผล ไม่มีการไถ่ถอนสับเปลี่ยนกันได้ด้วยอำนาจหรือด้วยทรัพย์ หรือสิ่งอื่น ๆ เวรย่อมไม่ระงับด้วยเวร แต่จะระงับเพราะความไม่ผูกเวรของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง* **และการให้อภัยเป็นความกล้าหาญของนักปราชญ์** แม้พวกคนพาลจะถือกันว่า เป็นความขลาดหรืออะไรก็ตาม. สัตว์ทุกชนิด รู้จักรักชีวิตเหมือนมนุษย์และเท่ากันกับมนุษย์ และตกอยู่ในภาวะอันหนัก เพราะถูกความแก่ความเจ็บและความตายครอบงำเช่นเดียวกัน ควรที่จะเป็นทุกข์ยากด้วยกัน ดีกว่าที่จะล้างผลาญกัน ซึ่งเป็นการกระทำอย่างหลับตาและน่าละอายยิ่งขึ้น. ครั้นมีผู้นับถือศาสนาของพระองค์

มากขึ้น ธรรมที่ทรงนำมาสั่งสอนนั้น ก็ยิ่งมีอิทธิพลในดวงใจของมนุษย์ที่เคยนิยมการฆ่าและการจองเวรมากขึ้น, ซึ่งช่วยให้เขาบรรเทาความโหดร้ายนั้นลงเสียได้ตามควรแห่งธรรมที่ได้ศึกษา. ครั้นแพร่หลายไปถึงชั้นพระราชา ก็มีกฎหมายบัญญัติห้ามการฆ่าสัตว์ และตั้งโรงพยาบาลขึ้นสำหรับสัตว์เดรัจฉาน ดังที่ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกแทบทั่วไปทั้งอินเดีย หรือชมพูทวีปสมตามที่พระราชาธิราชองค์นี้มีอาณาจักรอันกว้างขวาง เพราะทรงอาศัยอำนาจธรรมเป็นเครื่องปราบและขยายอาณาจักร อันปรากฏตามประวัติศาสตร์ว่าทรงขยายอาณาเขตได้กว้างกว่ากษัตริย์องค์ใดในอินเดีย. การปฏิวัติได้เกิดขึ้นในดวงใจของประชาชน จนถึงกับทำให้โรงฆ่าสัตว์ชนิดที่หุ้มคลุมอยู่ด้วยลักษณะของโบสถ์นั้นลดจำนวนน้อยลงไป และมีโรงพยาบาลสำหรับสัตว์ที่เจ็บป่วยเกิดขึ้นแทนดังกล่าวแล้ว นี่คือรอยแห่งพระพุทธคุณ ที่จารึกติดอยู่ในประวัติศาสตร์ของอินเดีย และประเทศใกล้เคียงเท่าที่ธรรมาณาจักรของพระเจ้าอโศกราชแผ่ไปถึง, และลากรอยของมันสืบต่อมาจนกระทั่งบัดนี้ ได้แผ่ไปในประเทศอื่นโดยกว้างขวาง จนกระทั่งเกิดมีชนหมู่มากที่ถือไม่กินเนื้อสัตว์เพราะอาศัยรัศมีธรรมของพระองค์ก็มี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือพุทธบริษัทที่ปฏิญาณตนไม่เสพเนื้อสัตว์ตลอดชีวิตหรือบางคราว สัตว์ไม่ถูกฆ่า หรือเป็นเหตุให้ถูกฆ่าเพราะชนพวกนี้ หรือในวันที่กำหนดเป็นวันทางศาสนานั้น มีจำนวนมากมายเหลือที่จะนับได้ ซึ่งเป็นเสมือนการปิดเสียซึ่งลำธารของโลหิต อันเคยไหลนองให้หยุดไหล หรือน้อยลงซึ่งย่อมทำให้ฉากแห่งประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลงไปอย่างยากที่จะพิจารณาเห็นได้ง่าย ๆ เพราะปฏิวัติอันนี้มีในสังคม หรือสมาคมส่วนใหญ่ของมนุษย์เป็นมูลฐาน.

เมื่อย้อนมามองดูอีกครั้งหนึ่ง จะพบว่า สังคมใดหนักแน่นในพุทธธรรมแล้ว การเหยียดชั้นวรรณะของกันและกัน จะไม่มีในสมาคมนั้น ๆ, จะมีแต่ความวางตนเสมอ พร้อมเพรียงสามัคคีกันก่อกู้ภาระของประเทศชาติ. การยกสถานะของสตรี และการให้อภัยด้วยความเมตตากรุณา ย่อมหาได้ง่ายในสมาคมนั้น มนุษย์ชาติส่วนใหญ่ จึงได้มีรูปทางประวัติศาสตร์ แปลกไปกว่าตามที่จะปล่อยให้มันหมุนไปเอง โดยปราศจากหลักธรรมของพระองค์เข้าเกี่ยวข้อง ด้วยประการฉะนี้

ค. การปฏิวัติทางศาสนา

จากประวัติศาสตร์ของปรัชญาทั้งหมด บรรดามีในโลกนี้ เราจะพบหลักสำคัญได้อันหนึ่งว่า **พุทธศาสนาได้สอนสิ่งที่ใหม่ และแปลกจนถึงกับตรงกันข้ามกับหลักปรัชญานั้น ๆ ให้แก่โลก.** ซึ่งจะได้ยกมาวินิจฉัยโดยย่อ ๆ เป็นลำดับไป:—

ทฤษฎีทางปรัชญา ที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงเผยให้แก่โลก ชนิดที่ไม่เคยมีใครสอนมาก่อน ก็คือ **กฎอันว่าด้วยอนัตตา**. ไม่มีสิ่งใดที่เป็นอัตตาคือตัวตน, มติในลัทธิอื่น ย่อมสอนว่ามีอัตตา ที่เป็นตัวเรา ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง ถึงแม้จะได้ปฏิเสธบางส่วน (เช่นร่างกายเป็นต้น) ว่าเป็นอนัตตามิใช่ตัวเราไปแล้วก็ตาม. ในยุคพุทธสมัย มีลัทธิที่สอนอย่างสูงที่สุด ก็คือลัทธิ ที่สอนให้ศึกษาปฏิบัติ จนรู้จักตัวอาตมันหรืออัตตาที่หลุดพ้นแล้วจากโลกิยธรรมอันห่อหุ้มอยู่; อันเป็นสภาพชนิดหนึ่ง ที่ไม่รู้จักตาย หรือแม้แต่แปรผัน, คือเป็นอสังขตะ, นั่นแหละว่าเป็นตัวอาตมัน หรือตัวเราที่แท้จริง, แทนที่จะยึดถือร่างกายหรือจิตตามธรรมดาว่าเป็นตัวเรา. แต่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงประกาศขึ้นว่า สิ่งที่เป็นอสังขตะคือไม่ตายและไม่ผันแปร เพราะไม่มีการเกิดและไม่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งได้นั้น เป็นสิ่งที่มีอยู่จริง แต่มันหาใช่เป็นอาตมันหรือตัวตนของใครไม่, มันเพียง "สิ่งธรรมดา" ล้วน ๆ เช่นเดียวกับสิ่งอื่น ๆ ที่เป็นพวกสังขตะคือรู้จักตายและแปรผัน เพราะมีเหตุปัจจัยปรุงนั้นเหมือนกัน, และข้อสำคัญนั้นมีอยู่ว่า จิตจะได้ลุถึงศานติสุขอันแท้จริง และถึงที่สุดจริง ๆ นั้น ต้องเป็นจิตที่ปราศจากความเข้าใจ และความยึดถือว่ามีอัตตาหรือเป็นอัตตาเท่านั้น ถ้ายังปักว่าเป็นอัตตาเพียงบางอย่าง และยึดถือว่าเป็นอัตตาบางอย่างดังกล่าวมาแล้ว แม้สิ่งนั้นจะสูงสุดเพียงไร ก็ยังหาใช่เป็นการหลุดพ้นที่แท้จริงและถึงที่สุดของจิตไม่. เป็นอันว่าพุทธศาสนาปฏิเสธ อัตตาโดยสิ้นเชิง และประวัติศาสตร์ย่อมแสดงชัดอยู่ในตัวเองทันทีว่า ก่อนหน้านั้นโลกไม่เคยได้ยินคำว่า สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา = "สิ่งทั้งปวงเป็นอนัตตา" เลย. โลกเพิ่งจะมาได้ฟังเมื่อพระพุทธองค์ทรงประกาศขึ้น และได้ลุถึงภูมิธรรมขั้นใหม่ กล่าวคือความปล่อยวางสิ่งทั้งปวงโดยเด็ดขาดได้เช่นนี้, จึงกล่าวได้ว่าทฤษฎีอันนี้ (คือที่ว่าสิ่งทั้งปวงเป็นอนัตตา) มีอันเดียวเฉพาะในพุทธศาสนาเท่านั้น. ลัทธิอื่น ๆ ทั้งหมด มีจุดหมายอยู่ที่หา "อัตตาหรือชีวิตอันแท้จริง" ให้พบ; แต่พุทธศาสนาประกาศขึ้นว่า อัตตา หรือชีวิตอันแท้จริงนั้นไม่มีเลย! แม้ว่าอสังขตธรรมจะเป็นสิ่งไม่ผันแปร และตั้งอยู่ตลอดอนันตกาลเพียงไร มันก็หาใช่เป็นชีวิตหรือเป็นอัตตาไม่.

ตามประวัติศาสตร์แห่งธรรมปฏิบัติ เราอาจพบได้อย่างแจ่มแจ้งว่า ก่อนหน้านี้ มีแต่แนวปฏิบัติเพียงสองสายคือ พวกหนึ่งคล้อยไปตามกระแสโลก ยังเกี่ยวข้องอยู่กับกามคุณ หรือหาความอร่อยทางกายพร้อมกันไปด้วย. อีกพวกหนึ่งก็ถึงกับทรมานกายให้แสบเผ็ด โดยมีหลักว่าทรมานได้เพียงไรก็ยิ่งเป็นการปล่อยวางกาย ไม่เห็นแก่กายและเป็นการหลุดพ้นได้เพียงนั้น ไม่เคยมีใครได้ยินหรือได้ยึดหลักว่า **มัชฌิมาปฏิปทา** อันคลุกเคล้าไปด้วยปัญญาและกว้างขวางเหมาะ

สำหรับคนทั่วไป ดังที่พระองค์ทรงบัญญัติขึ้น. ไม่มีใครเคยได้ยินคำว่า อริยสัจ อันเป็นกฎแห่งเหตุผล และคนเราจะพ้นทุกข์ได้ก็ด้วยการกระทำที่ตรงตามกฎแห่งเหตุผลเท่านั้น. การอ้อนวอน การบูชายัญญ์ไม่เป็นไปตามกฎแห่งเหตุผล.

ก่อนที่พระองค์อุบัติขึ้น ถ้ามีใครถามว่า คนเราตายแล้วเกิดอีกไหม ? ก็จะมีคนตอบต่าง ๆ กัน คือ ๑. ตอบว่า เกิดอีก, ๒. ตอบว่า ไม่เกิดอีก, ๓. ตอบว่า เกิดอีกก็มี ไม่เกิดอีกก็มี. แต่คำตอบทั้ง ๓ ชนิดนี้ ผิดหลักพุทธศาสนา. ถ้ามีใครทูลถามพระองค์เช่นนั้น พระองค์ก็จะตรัสตอบมีหลักว่า **ที่แท้จริง คนเราไม่มี,** มีแต่การควบคุมเข้ากับการแยกออก และการผันแปรไปของธรรมชาติพวกหนึ่ง ซึ่งมีเหตุปัจจัยปรุงแต่งและผลักไสไป. เมื่อขาดเหตุขาดปัจจัยมันก็หยุด หรือดับ. แท้จริงทุกส่วนของสิ่งที่เรียกว่า คนเราหรือตัวเรา ก็เปลี่ยนแปลงเป็นอันอื่นอยู่ทุก ๆ ปรมาณู และทุกขณะจิตอยู่เองแล้ว หาสาระที่จะเรียกว่า คนเรา ตรงไหนหรือเวลาไหนมิได้. หรือแม้จะหมายความเอาว่าคนเราเกิดหรือตายตรงร่างกาย เราก็ยังกล่าวลงไปไม่ได้ว่า บางคนเกิดอีก หรือบางคนไม่เกิดอีก, คงกล่าวได้แต่เพียงว่า ย่อมแล้วแต่เหตุ, ถ้าเหตุเพื่อจะให้เกิดอีกมี มันก็เกิด, ถ้าหมด ก็ไม่เกิด. แต่อย่างไรก็ตามการตอบเช่นนี้ยังไม่ตรงตามความจริง. เพราะตามกฎแห่งวัฏฏสงสารนั้นมีแต่เพียงธรรมชาติสายหนึ่ง ซึ่งไหลเชี่ยวเป็นเกลียวไปด้วยความเปลี่ยนแปลง ไม่หยุดหย่อน จนกว่ามันจะหมดต้นเหตุ โดยที่ต้นเหตุของมันถูกทำลายเสีย. **คำว่า เกิด—แก่—ตาย—หรืออื่น ๆ เป็นเพียง "คำสมมติ" ที่เราจับไปสวมเข้า ที่ระยะหรือตอนใดตอนหนึ่งของ "สายอันยืดยาว" สายนี้เท่านั้น.** เพราะฉะนั้นการกล่าวดิ่งเด็ดขาดตายตัวลงไปว่า เกิดอีกหรือไม่เกิดอีก, บางคนเกิด บางคนไม่เกิด, อย่างใดอย่างหนึ่งนั้น ผิดจากความจริงซึ่งพุทธศาสนาเล็งถึง. สรุปว่า พระพุทธองค์เป็นผู้เปิดเผยหลักอันสบด้วยเหตุผล หรือที่เราเรียกกันในสมัยนี้ว่า สบหลักวิทยาศาสตร์ (Sciencetific) เป็นคนแรก, เป็นบุคคลแรกในโลกที่ประกาศว่า **สิ่งที่เราเรียกกันว่าคนหรือตัวเรานั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่ง ๆ ของเกลียวแห่งความหมุนเวียนของสิ่ง ซึ่งเป็นเหตุผลขณะหนึ่ง ๆ** แท้ที่จริง คนเราไม่มี มีแต่ส่วนย่อย ๆ หลายส่วน จับกลุ่มกันเข้าแล้วหมุนไป ๆ ซึ่งทั้งนี้เป็นด้วยอำนาจแห่งเหตุที่ทำให้ปรากฏดุจว่ามีตัวตนอยู่ได้. แต่ก็ชั่วขณะที่มันหมุน, หยุดหมุนก็ดับ และไม่มีตัวอะไร นอกจากความว่างจากสิ่งเหล่านี้. จึงกล่าวได้ว่า มีแต่โลกิยธรรมที่หมุนไปตามเหตุ, ปรากฏอยู่ชั่วขณะที่ยังมีเหตุ และหมุนไป ๆ จนกว่าจะถึงที่สุดเมื่อสิ้นเหตุ เท่านั้น. ถ้าถามว่า คนตายแล้วเกิดหรือไม่ ? ก็ตอบว่า คนไม่มี, จะเอาอะไรมาตาย หรือเกิด. มีแต่กลุ่มของสิ่งที่หมุนไปตามอำนาจแห่งเหตุจนกว่าจะหมดเหตุ ยังมีเหตุ ก็หมุนไป, หมดเหตุก็หยุดหมุน.

นอกจากนั้น ยังอาจกล่าวได้สืบไปว่าพระพุทธองค์เป็นคนแรกที่ป่าวประกาศ **มิให้มีการเชื่อมั่นตามตำรา,** เชื่อมั่นคำครู เชื่อลัทธิธรรมเนียมประเพณี หรือเชื่อด้วยการตรึกตรองตามเหตุผล ชั่วแล่น ตามหลักที่ปรากฏอยู่ใน **กาลามสูตร** และทรงวางหลักว่าไม่ควรถกเถียงคัดง้างกันด้วยปัญหาทางปรัชญา ที่เป็นปัญหาโลกแตก ดังเช่นเรื่องทิฏฐิสิบ[๑] ที่เป็นปัญหาพื้นเมืองในสมัยพุทธกาล; ทรงสรุปใจความว่า **ชีวิตนี้ มิใช่เป็นปัญหาที่ต้องสะสาง แต่เป็นเพียงสภาพความจริงชนิดหนึ่งที่เราจะต้องเข้าให้ถึงอย่างเดียวเท่านั้น** และก็ด้วยการปฏิบัติอันเป็นภายในอย่างเดียว และอาศัยตนของตนโดยเฉพาะจึงจะเข้าถึงได้ การ**อ้อนวอนพระเจ้าเป็นเพียงความขลาด**

หลักคำสอนดังกล่าวมาทั้งหมดนี้ คือ **ประทีปดวงใหม่** ที่พระพุทธองค์ทรงจุดขึ้นและทรงส่งให้สัตว์โลกก้าวไปสู่ความพ้นทุกข์ โดยอาการที่ผิดแปลกไปจากที่ถ้าหากว่าโลกจะมิได้รับแสงจากประทีปดวงนี้. และโดยเหตุนี้จึงทำให้ทิวทรรศน์แห่งประวัติศาสตร์ในด้านปรัชญาหรือธรรมวิทยา ได้เปลี่ยนรูปไปอย่างมากมาย และความเปลี่ยนแปลงอันนี้ ย่อมเป็นผลเกิดมาจากการปฏิวัติทางศาสนา ซึ่งมีมูลฐานมาจากพระองค์โดยเฉพาะ, เมื่อลัทธิใหม่นี้ มีอิทธิพลเหนือชาวโลกแทนลัทธิเก่า (ดังที่กล่าวแล้วในตอนต้น ๆ มีพระเจ้าอโศกราช เป็นตัวอย่าง) มากขึ้นแล้ว, รอยจารึกแห่งพระพุทธคุณ ที่ฝังลึกอยู่ในสายอันยาวยืดของประวัติศาสตร์โลก ก็ยอมมีปกคลุมอยู่โดยทั่วไป; และเราก็จะพอมองเห็นได้ว่า พระมหากรุณาธิคุณของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น จะยังคงปกคลุมประวัติศาสตร์ของโลกไปตลอดชั่วกัลปาวสาน.

เมื่อเรามองเห็นภาพแห่งการปฏิวัติทั้งที่ตัวประวัติศาสตร์, ที่มนุษยสมาคม, และที่แนวปรัชญาของโลกทั้งมวล อันเป็นมาอย่างไร โดยทั่วถึงดังนี้แล้ว เราก็เห็นได้จากปฏิวัตินั้น ๆ สืบไปว่า พระพุทธองค์ทรงเป็นบ่อเกิดแห่งคุณประโยชน์ของโลกอย่างใหญ่หลวงเพียงไร. ผลที่กระท้อนสืบ ๆ ไปจากพระคุณทั้งปวงนั้น ย่อมทิ้งรอยของมันให้จารึกติดอยู่ในสายอันยาวยืดของประวัติศาสตร์ยิ่งขึ้นทุก ๆ ยุค, พุทธบริษัททั้งหลายควรจะมองค้นดูให้ครบถ้วนทั่วถึงในสมัยอันเป็นอภิลักขิตกาล เช่น วิสาขบูชานี้ ด้วยความเคารพอันหาขอบเขตมิได้จงทุกคนเถิด.

พุทธทาสภิกขุ

วิสาขมาส ๒๔๘๓

---

๑. ดูเรื่องพิศดารจากพระพุทธประวัติจากพระโอษฐ์ ฉบับพิมพ์ครั้งที่สอง หน้า ๑๓๘–๑๘๖.

เรียนพุทธศาสนา
ใน ๑๕ นาที

พุทธทาส เขียน

"...แน่ะเธอ! ในร่างกายที่ยาวประมาณวาหนึ่ง อันมีพร้อมทั้งสัญญาและใจนั่นเอง, ฉันได้บัญญัติโลก เหตุให้เกิดโลก ความดับของโลก และทางให้ถึงความดับของโลกไว้"

(พุทธภาษิต จตุก. อํ. ๒๑/๖๒/๔๔)

นับตั้งแต่กาลที่โลกอันว่างเปล่าเริ่มกลายเป็นมนุษยโลกขึ้น เป็นหลายแสนปีมาแล้ว มนุษย์ได้ใช้มันสมองแสวงหาความสุขใส่ตนเป็นลำดับ ๆ มาทุก ๆ ยุค, จนในที่สุดเกิดมีผู้สั่งสอนลัทธิแห่งความสุขนั้นต่าง ๆ กัน. ตัวผู้สอนเรียกว่าศาสดา, คำที่สอนเรียกว่าศาสนา, ผู้ที่ทำตามคำสอนเรียกว่าศาสนิก, ทุก ๆ อย่างค่อยแปรมาสู่ความดียิ่งขึ้นทุกที. สำหรับคำสอนขั้นโลกิยะหรือจรรยา ย่อมสอนมีหลักตรงกันหมดทุกศาสนา. หลักอันนั้นว่า จงอย่าทำชั่ว จงทำดี ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น, ดังที่ทราบกันได้อยู่ทั่วไปแล้ว; แต่ส่วนคำสอนขั้นสูงสุดที่เกี่ยวกับความสุขทางใจอันยิ่งขึ้นไปนั้น **สอนไว้ต่างกัน** ศาสนาทั้งหลายมีจุดหมายอย่างเดียวกัน เป็นแต่สูงต่ำกว่ากันเท่านั้น.

ทุกองค์ศาสดา เว้นจากพระพุทธเจ้า สอนให้ยึดเอาสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งสาวกไม่มีความรู้พิสูจน์ ว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุด เป็นผู้สร้างโลกและอำนวยสุขแก่สัตว์โลกเป็นที่พึ่งของตน ให้นับถือบูชาสิ่งนั้น โดยแน่นแฟ้นปราศจากการพิสูจน์ทดลองแต่อย่างใด. เริ่มต้นแต่ยุคที่ถือผี ถือไฟ ถือดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และดวงดาวต่าง ๆ มาจนถึงยุคถือพระเป็นเจ้า เช่น พระนารายณ์และพระพรหมของศาสนาฮินดู, พระยโฮวาของศาสนาคริสเตียนและยิวและพระอหล่าของอิสลาม, ต่างสอนให้มอบความเชื่อในพระเจ้าเหล่านั้น แต่ผู้เดียว ว่าเป็นผู้มีอำนาจเหนือสิ่งใดทั้งหมดทั้ง ๆ ที่ไม่ต้องรู้ว่า ตัวพระเจ้านั้นเป็นอะไรกันแน่ และผิดจากหลักธรรมดาโดยประการต่าง ๆ

ต่อมา เมื่อสองพันปีเศษมาแล้ว, ภายหลังแต่พระเจ้า ของศาสนาพราหมณ์ ก่อน

แต่พระคริสต์ และพระโมหมัด ของชาวยุโรป และอาหรับ.[๑] พระพุทธเจ้าได้อุบัติบังเกิดขึ้น ทรงสอนการพึ่งตัวเอง และทรงสอนหลักธรรมทางใจในขั้นสูง ผิดกับศาสนาอื่นทั้งหมด คือ.

หลักกรรม

ทรงสอนเป็นใจความว่า สุขทุกข์เป็นผลเกิดมาจากเหตุของมันเอง ได้แก่การกระทำของผู้นั้น. ผลเกิดจากการกระทำของผู้ใด ผู้นั้นต้องได้รับอย่างแน่นอนและยุติธรรม. ไม่มีใครอาจสับเปลี่ยนตัวผู้ทำกับตัวผู้รับ หรือมีอำนาจเหนือกฎอันนี้ได้. นี่เรียกว่า ลัทธิกรรม. มีเป็นหลักสั้น ๆ ว่า สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน หมุนไปตามอำนาจกรรมเก่าซึ่งในระหว่างนั้นก็ทำกรรมใหม่เพิ่มเข้า อันจะกลายเป็นกรรมเก่าต่อไปตามลำดับ เป็นเหตุและผลของกันและกันไม่รู้จักสิ้นสุด คาบเกี่ยวเนื่องกันเหมือนลูกโซ่ ไม่ขาดสายเราเรียกความเกี่ยวพันอันนี้ก็ว่า สงสารวัฏ หรือ สายกรรม. มันคาบเกี่ยวระหว่างนาทีนี้กับนาทีหน้า หรือชั่วโมงนี้กับชั่วโมงหน้า วันนี้กับวันหน้า เดือนนี้กับเดือนหน้า ปีนี้กับปีหน้า จนถึงชาตินี้กับชาติหน้า สับสนแทรกแซงกันจนรู้ได้ยาก ว่าอันไหนเป็นเหตุของอันไหนแน่ ดูเผิน ๆ จึงคล้ายกับว่ามีใครคอยบันดาล. สายกรรมประจำบุคคลหนึ่ง ๆ ย่อมผิดจากของอีกคนหนึ่ง เพราะฉะนั้น ต่างคนจึงต่างเป็นไปตามแนวกรรมของตน ไม่เหมือนกัน. กรรมเป็นเหตุ สุขและทุกข์เป็นผลเกิดมาแต่กรรมนั้น. ฯ

หลักอนัตตา

ทรงสอนอีกว่า ไม่มีพระเจ้าผู้สร้าง ไม่มีสิ่งอันควรเรียกได้ว่า ตัวตน สรรพสิ่งไม่มีผู้ใดสร้าง เกิดขึ้นแปลก ๆ ก็เพราะปัจจัยตามธรรมชาติที่จะต้องค่อย ๆ แปรไปหมุนไปตามลำดับตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ โดยไม่อยู่ในอำนาจของใคร เรียกว่ามันเป็นอนัตตา. หลักอนัตตานี้จึงมีแต่ในพุทธศาสนา ไม่มีในศาสนาอื่นอันสอนว่าทุกสิ่งพระเจ้าสร้างขึ้นเป็นตัวตน และอยู่ใต้อำนาจพระเจ้า ผู้เป็นเจ้าแห่งตัวตนทั้งหลาย.

ทรงสอนว่า ไม่มีตัวตนซึ่งเที่ยงและยั่งยืน. สิ่งหนึ่งย่อมเกิดเนื่องมา แต่อีกสิ่งหนึ่ง

---

๑. ศาสนาคริสต์และอิสลาม แม้เกิดทีหลังพุทธศาสนา แต่กลับไปมีหลักอย่างเดียวกับศาสนาพราหมณ์ในอินเดีย ซึ่งมีอยู่ก่อนศาสนาพุทธ ก็เพราะมีมูลรากไปจากศาสนานั้น โดยพวกที่ถือพระเจ้าแต่องค์เดียวของพราหมณ์ยุคนั้นแยกพวกจากอินเดียข้ามแดนไปทางตะวันตกคือปาเลศไตน์และอาหรับ, ดูพิสดารในเทศนาเสือป่า.

และสิ่งนั้นก็เกิดทยอยมาแต่สิ่งอื่น แม้สิ่งอื่นนั้น ก็เกิดทยอยมา แต่สิ่งอื่นอีก ตั้งต้นมานาน ซึ่งไม่มีใครกำหนดได้ และจะเกิดสืบต่อกันไปข้างหน้าอีกเท่าไรแน่ก็กำหนดมิได้เหมือนกัน. กฎข้อนี้เป็นไปทำนองเดียวกัน ทั้งสิ่งที่มีวิญญาณและที่หาวิญญาณมิได้. สำหรับสิ่งที่หาวิญญาณมิได้จักยกไว้ เพราะไม่เกี่ยวกับสุขทุกข์. ส่วนสิ่งที่มีวิญญาณเช่นมนุษย์และสัตว์เดรัจฉานทั่วไป เป็นสิ่งควรรู้เพราะเกี่ยวกับสุขทุกข์ในชีวิต มนุษย์เราเกิดจากการรวมพร้อมแห่งรูปธาตุ (Physical Element) และนามธาตุ (Mental Element) อันมีประจำอยู่ตามธรรมดาในโลกนี้ เมื่อสองอย่างนี้ยังประชุมกันเข้าไม่ได้อย่างเหมาะส่วน ก็ยังไม่เกิดเป็นมนุษย์ขึ้นมา, ต่อเมื่อคุมกันเข้าได้เหมาะส่วนก็เป็นมนุษย์ขึ้น เช่นเดียวกับพืชพรรณไม้ที่อาศัยดินฟ้าอากาศ และเชื้อในเมล็ดของมันเอง งอกงามกลายเป็นต้นไม้ใหญ่โตขึ้นได้ รูปธาตุและนามธาตุนั้น แต่ละอย่างก็ล้วนเกิดมาจากการรวมพร้อมของพืชอื่น อีกต่อหนึ่งเกิดสืบต่อกันมาเป็นลำดับ จนกว่าจะเหมาะสมสำหรับกันเข้าในรูปใหม่เมื่อใด. รูปธาตุในกายนี้ เช่นพืชและเนื้อสัตว์ ซึ่งอาศัยสิ่งอื่นเกิดมาแล้วหลายต่อหลายทอด จนมาเป็นเชื้อบำรุงร่างกายนี้ โดยเป็นเชื้อให้เกิดและบำรุงส่วนเล็กที่สุดของร่างกาย (cell) ที่สำหรับจะเป็น เนื้อ หนัง กระดูก ผม ขน เล็บ ฟัน โลหิต และอื่นๆ ในร่างกายเรา. ธาตุลมอันเกิดขึ้นจากธรรมชาติส่วนอื่น ๆ ก็ได้ใช้เป็นลมหายใจเข้าไปบำรุงโลหิตและสิ่งต่าง ๆ โลหิตเป็นเหตุให้เกิดความอบอุ่นและความร้อนขึ้นได้, เท่านี้ก็พอจะมองเห็นได้ว่า มันอาศัยกันเกิดขึ้นเป็นลำดับ ๆ มามากมาย. นี้เป็นการเกิด การผสม การแปร ของธรรมชาติฝ่ายรูปธาตุ.

ส่วนนามธาตุนั้น ยิ่งละเอียดมาก. นามธาตุอาศัยอยู่ได้เฉพาะในรูปธาตุที่ได้ปรับปรุงกันไว้เหมาะเจาะแล้ว และมีหน้าที่บังคับรูปธาตุพร้อมทั้งตนเอง ให้ตั้งอยู่หรือเป็นไปต่าง ๆ ตลอดเวลาที่เข้ามาเนื่องเป็นอันเดียวกัน ควรจะเปรียบเรื่องนี้ด้วยเครื่องไดนาโมไฟฟ้า. ชิ้นโลหะต่าง ๆ กว่าจะมาคุมกันเข้าจนเป็นอย่างนี้ได้นั้น แล้วแต่เกิดจากอุตุนิยมสืบมา ไม่รู้กี่หมื่นกี่แสนปี จนมนุษย์นำมาปรับปรุงให้เป็นรูปต่าง ๆ ก็ยังหามีไฟฟ้าเกิดขึ้นไม่ แต่เมื่อได้ยักย้ายประกอบกันเข้าจนถูกส่วน พร้อมด้วยอาการหมุนมันจึงปรากฏแรงขึ้นได้. ไฟฟ้าบางส่วนนั้นปรากฏขึ้นจากการหมุนของเครื่องกลับได้แรงไฟนั้นเอง มาช่วยสนับสนุนในการหมุนบางส่วนก็มี. ถ้ามีแต่ชิ้นโลหะก็ดี มีแต่อาการหมุนอย่างเดียวก็ดี หรือมีแต่กระแสไฟฟ้าอันเป็นธรรมชาติประจำอยู่ในสิ่งต่าง ๆ ในโลกก็ดี ยังไม่ประชุมกันเข้าได้แล้วและแสไฟฟ้าใหม่จะไม่ปรากฏขึ้นได้เลย; ฉันใดก็ฉันนั้น รูปธาตุหรือร่างกายนี้เปรียบเหมือนกระแสไฟฟ้า ได้อาศัยกันกลับไปกลับมา จึงเป็นไปได้

ทั้งแต่ละอย่าง ๆ ล้วนต้องอาศัยความประจวบพร้อมแห่งเครื่องประกอบ ซึ่งเกิดมาแต่สิ่งอื่นหลายทอดด้วยกัน. นามธาตุก็เกิดสืบมาโดยตรงจากพวกนามธาตุ อิงอาศัยอยู่กับรูปธาตุ. เมื่อรวมกันเข้าแล้วเราสมมติเรียกคนหรือสัตว์ชื่อนั้นชื่อนี้เพื่อสะดวกแก่การพูดจา เช่นเดียวกับสมมติเรียกชิ้นโลหะและวัตถุต่าง ๆ ว่า เครื่องไดนาโมยี่ห้อนั้นยี่ห้อนี้เหมือนกัน. หลักของการที่สิ่งต่าง ๆ เป็นเหตุผลของกัน และให้เกิดสืบสวนกันไปนี้เป็นปัญหาที่ละเอียดลึกซึ้ง ซึ่งพระองค์ได้ทรงตีแตกอย่างทะลุปรุโปร่ง ในตอนหัวค่ำแห่งคืนตรัสรู้ ที่ใต้ต้นมหาโพธิ์ ที่พุทธคยา, เรียกว่าปฏิจจสมุปบาท.

ความรู้อันนี้ ทำให้พระองค์ทรงรู้จักโลกดี พอที่จะตีปัญหาที่สองออกได้สืบไปว่า มนุษย์เราควรทำอย่างไรกันจึงจะเหมาะแก่โลก ซึ่งมีธรรมชาติเป็นอย่างนี้ หรือจะอยู่เป็นสุขในโลกอันมีสภาวะเช่นนี้ได้ ? การตีปัญหาข้อสองออก ได้สำเร็จผลเกิดเป็นหลักธรรมต่างๆ ที่พระองค์ใช้สอนบริษัทในสมัยต่อมานั่นเอง อันรวมใจความได้สั้น ๆ ว่าสิ่งซึ่งเกิดมาจากสิ่งอื่น ซึ่งไม่เที่ยงถาวรและทั้งอาการที่สืบต่อกันมาก็ไม่ถาวรแล้ว สิ่งนั้นจะเที่ยงถาวรอย่างไรได้ ย่อมกระสับกระส่ายโยกโคลงแปรปรวนไปตามกัน สิ่งที่แปรปรวนไม่คงที่ ย่อมก่อให้เกิดภาวะชนิดที่ทนได้ยาก คือทำให้เจ้าของได้รับความไม่พอใจเสียใจและเป็นทุกข์ เมื่อมันแปรปรวนและเป็นทุกข์อยู่อย่างนี้แล้ว มนุษย์จึงไม่ควรฝืนธรรมดาสะเออะเข้าไปรับเอาความทุกข์นั้น โดยเข้าใจอ้างตัวเองเป็นเจ้าของร่างกายนี้และร่างกายอื่น มันไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่กรรมสิทธิ์ของเรา เห็นได้ตรงที่ไม่อยู่ในอำนาจเรา เราไม่ได้ทำมันขึ้น นอกจากอำนาจธรรมชาติแห่งนามและรูปเท่านั้น ผู้ที่เข้าไปผูกใจในสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่เป็นของภายในและภายนอกตนก็ดี ว่าเป็นสิ่งที่จะเป็นไปตามความประสงค์ของตนทุกเมื่อแล้ว จะเกิดเป็นปัญหายุ่งยากขึ้นในใจของผู้นั้น มืดมิดเกินกว่าที่เขาจะสะสางได้ พระองค์จึงทรงสอนให้หน่ายและละวางสิ่งต่าง ๆ ด้วยการไม่ยึดถือทางใจ แม้ว่าตามธรรมดาคนเราจะต้องอิงอาศัยสิ่งนั้น ๆ เพื่อมีชีวิตอยู่ หมายความว่า เราปฏิบัติต่อมันให้ถูกต้องก็แล้วกัน

เมื่อเราไม่เข้าไปผูกใจในสิ่งใด สิ่งนั้น ก็ไม่เป็นนายบังคับใจเราให้อยาก ให้โกรธ ให้เกลียด ให้กลัว ให้เหี่ยวแห้ง หรือให้อาลัยถึงมันได้ เราจะอยู่เป็นสุข เมื่อใจหลุดพ้นแล้ว ก็เป็นอันว่าไม่มีอะไรมาทำให้เรากลับเป็นทุกข์ได้อีกจนตลอดชีวิต การคิดแล้วคิดอีกเพื่อตีปัญหานี้ให้แตก จนใจหลุดพ้นเรียกว่า วิปัสนากัมมฐาน และเมื่อใจเราไม่ค่อยยอมคิดให้จริงจังลึกซึ้ง เพราะอาจฟุ้งซ่านด้วยความรัก ความโกรธ ความกลัว ความขี้เกียจ หรือ

อะไรก็ตาม จะต้องทำการข่มใจให้ปลอดจากอุปสรรคนั้น ๆ เสียก่อน การข่มใจนั้นเราเรียกกันว่า สมถกัมมฐาน ถ้าไม่มีอุปสรรคเหล่านี้สมถกัมมฐานก็ไม่เป็นของจำเป็นนัก นอกจากจะเข้าฌาณเพื่อความสุขของพระอริยเจ้า เช่นเดียวกับการหลับนอน เป็นการพักผ่อนอย่างแสนสุขของพวกเรา ๆ เหมือนกัน คำสั่งสอนส่วนมากของพระองค์ เราจึงพบแต่วิปัสนากัมมฐานเป็นส่วนใหญ่

ความยึดถือ หรือ อุปทาน

เราจะมองเห็นอย่างแจ่มแจ้งได้แล้วว่า สภาพแห่งทุกข์ มีอยู่ในโลกนี้จริง แต่บุคคลผู้จะรับทุกข์นั้นหามีไม่ ถ้าหากเขาจะไม่หลงเข้าไปรับเอาด้วยความเข้าใจผิดว่า สิ่งนั้นเป็นสุข และอยากได้ หรือหวงแหนจนเกิดการยึดมั่น หรือเข้าใจไปว่า ทั้งมัน ทั้งเขา เป็นตัวตนที่จะอยู่ในอำนาจของตนได้ทุกอย่างตามแต่จะปรารถนา คิดดูก็เป็นการน่าขันและน่าสลดใจอย่างไม่มีเปรียบ ที่เราพากันสมมติเอาสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า "ว่างเปล่า" ให้เป็นตัวเป็นตนขึ้นแล้ว ทำใจตัวเองให้ดิ้นรน ก่อความยุ่งยากให้เกิดขึ้นในใจ รักโกรธ เกลียดกลัวไปตามฉากแห่งความแปรปรวนของสิ่งนั้น ๆ ซึ่งที่แท้มันเป็นของ "ว่างเปล่า" อยู่ตลอดเวลาตามที่พระองค์ตรัสไว้นั่นเอง

คำว่า ว่างเปล่า ในที่นี้ คือ ไม่มีแก่นสารตัวตนที่จะมายืนยันรับรองกับเราว่าเอาอย่างนั้นอย่างนี้กันได้ เพราะของทุกอย่าง ล้วนแต่มีสิ่งอื่นปรุงแต่งค้ำจุนกันมาเป็นทอด ๆ จึงตั้งอยู่ได้พร้อมกับการค่อย ๆ แปรไป สิ่งที่สิ่งอื่นปรุงแต่งจึงเป็นของว่างเปล่า ไม่มีน้ำหนัก ไม่มีอิสระแก่ตน ใครจะเอาสัญญามั่นเหมาะกับสิ่งเหล่านั้นอย่างไรได้ ในเมื่อทั้งผู้ถือสัญญาและผู้ให้สัญญาก็ล้วนแต่ไม่มีความเป็นใหญ่แก่ตน หรือมีความเป็นตัวเป็นตน ไปตาม ๆ กันทั้งนั้น ผู้ที่ขืนเข้าไปสัญญาหรือยึดมั่นในสัญญา ก็เท่ากับเอา ความว่างเปล่าไปผูกพันกับความว่าง[๑] จะได้ผลอันพึงใจจากอะไรเล่า ทั้งนี้ก็เพราะการหลงยึดมั่นของว่างขึ้นเป็นตัวตน เราเรียกกันว่าอุปาทาน วัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นนั้น เรียกว่าอุปาทานขันธ์ มีห้าอย่าง คือรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เพราะฉะนั้น จึงตรัสว่าขันธ์ทั้งห้าเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น อันเป็นทุกข์

---

๑. ดูเรื่องใครทุกข์ ใครสุขประกอบ จะได้ความชัดเจน เมื่อสงสัยว่าไม่มีตัวตนแล้ว ใครทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว.

หลักอริยสัจ

เราจะเรียนรู้หลักความจริงเหล่านี้ได้จากโรงเรียน คือร่างกายเรานี้เท่านั้น ของใครก็ของมัน ต้องอาศัยร่างกายเป็นที่ค้นหาความจริง เป็นครูสอนความจริง เพราะในร่างกายนี้ มีลักษณะพร้อมทั้งเหตุและผล พอเพียงที่จะให้เราศึกษาหาความรู้ และทำความมั่นใจให้แก่เราได้ พระองค์จึงตรัสไว้ว่า "......แน่ะเธอ ! ในร่างกายที่ยาววาหนึ่งนี้นั่นเองอันมีพร้อมทั้งสัญญาและใจ ฉันได้บัญญัติโลกสมุทัย (คือเหตุให้เกิดทุกข์) ได้บัญญัติโลกนิโรธ คือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ และได้บัญญัติโลกนิโรธคามินีปฏิปทา (คือการทำเพื่อให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์นั้น) ไว้"

ในที่นี้ ตรัสเรียกสภาพธรรมดาอันเต็มไปด้วยทุกข์ว่าโลก เรียกความอยากทะเยอทะยานของสัตว์โลกเพราะความยึดมั่นเข้าใจผิด ว่าเหตุให้เกิดโลก เรียกการดับความอยากเสียแล้วอยู่สงบเป็นสุขใจเพราะไม่ยึดมั่น และเข้าใจถูกในสิ่งต่าง ๆ ว่าเป็นที่ดับของโลก และทรงเรียกมรรคมีองค์แปดประการว่าเป็นวิธีให้ถึงความดับของโลกนั้น อันเป็นสิ่งที่สัตว์ทุกคนควรกระทำเป็นหน้าที่ประจำชีวิตของตน ๆ ตามนัยนี้เป็นอันว่า หลักใหญ่ของพุทธศาสนาคือการสอนให้ดับทุกข์ภายในใจ ด้วยการศึกษาหาความจริงในกายตน และหยั่งรู้ไปถึงสิ่งและบุคคล ที่แวดล้อมตนอยู่ตามความเป็นจริง ไม่ติดมั่นจนเกิดทุกข์เพราะเห็นกฎแห่งอนัตตา แล้วมีใจปลอดโปร่งสบาย การไม่ยึดมั่นว่าเป็นตัวตน อันจะก่อให้เกิดการเห็นแก่ตนนั้นเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและผู้อื่น หรือแก่โลกทั้งสิ้น : คือตนเองจะเป็นผู้มีความสุขสงบเยือกเย็นแสนจะเย็น ส่วนผู้อื่นนั้น นอกจากไม่ถูกผู้นั้นมาเบียดเบียนแล้ว ยังอาจประพฤติตามเขา จนได้รับความสุขอย่างเดียวกัน ไฟทุกข์ของโลกจะดับสนิท หลักธรรมทั้งหลายแม้จะมีชื่อเรียกต่าง ๆ กันหมดนี้รวมลงได้ในหลัก คือความดับทุกข์ทั้งสิ้น ความรู้ชนิดนี้ย่อมนำให้เกิดความเมตตาสงสารเพื่อน ที่กำลังอยู่ในทะเลแห่งสังสารวัฏด้วยกันอย่างแรงกล้า เพราะฉะนั้นเป็นอันไม่ต้องกล่าวก็ได้ว่า เมตตา เป็นหลักอันสำคัญในพุทธศาสนานี้ด้วย อีกประการหนึ่ง

หลักโลกิยะ และ โลกุตตระ

ผู้สำคัญในสิ่งว่างเปล่าว่าเป็นแก่นสาร ก็คือผู้หลงหรือเรียกตรง ๆ อีกอย่างหนึ่งว่าผู้ปลูกสร้างฉางบรรจุความทุกข์ไว้สำหรับตน และนั่นคือปกติหรือธรรมดาของมนุษย์ทั้งโลก ที่เรียกว่ายังอยู่ในวิสัยโลกิยะ ไม่ใช่โลกุตตระ คือผู้พ้นจากโลกด้วยน้ำใจ บางสมัยหรือบางเรื่อง

ผู้แสวงหาทุกข์มาใส่ตนได้มาก กลับได้รับความยกย่องนับถือ ทั้งนี้เพราะพากันหลงในสิ่งที่ยังไม่รู้จักมันดีและนับถือโลกิยะ คนยากจนซึ่งมีอยู่เป็นส่วนมากทะเยอทะยานเงินทองของมหาเศรษฐีอย่างแรงกล้า แต่มหาเศรษฐีนั้นไม่ได้ทะเยอทะยาน หรือรู้สึกอะไรก็มากน้อยในเงินทองของตนเลย เป็นแต่ทะเยอทะยานต่อส่วนที่มากขึ้นไปกว่านั้นอีก ส่วนความหนักใจความหวั่นใจ เมื่อคิดเทียบส่วนแล้ว ย่อมมีเสมอกันไปหมด มันมีส่วนมากน้อยเท่ากับที่ตน **สมมติเอาความว่างเปล่าขึ้นเป็นตัวเป็นตน** ตามมากและน้อยเพียงไร ใครสมมติขึ้นมาก ก็ต้องแบกไว้มากและหนักกว่า! พระพุทธเจ้าเอง ก็เคยทรงแบกก้อนหินอันหนักนี้ แต่แล้วกลับทรงสลัดทิ้งเสีย !! เพราะพระองค์ทรงค้นพบว่ามันคือความทุกข์ทรมานของผู้เข้าใจผิด หลงเข้าไปยึดถือเป็นของน่าสะอิดสะเอียน และตรงกันข้ามกลับเป็นของเบาสบายสำหรับผู้ไม่หลงยึดถือ หรือสลัดทิ้งเสียได้แล้ว นี่เรียกว่า ทรงค้นพบ **โลกุตตรธรรม** เพราะฉะนั้นพุทธศาสนาก็คือคำสอนให้สลัดความทุกข์ออกทิ้งเสีย ให้พ้นจากความทุกข์ อันเป็นของมีประจำอยู่ในโลกแต่อย่างเดียว ไม่หลงประกอบทุกข์ขึ้นแบกไว้ **ไม่ใช่ให้อ่อนแอร้องขอแต่ความสุขทั้ง** ที่ไม่รู้จักทุกข์ และสลัดมันออกไปเสีย โดยรู้ว่าภาวะที่หมดทุกข์นั่นแล เป็นความสุข ที่แท้ มันเป็นการทำชีวิตให้กลับกลายมาเป็นอิสระจากสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติอันยั่วยวนใจในโลก ภายหลังจากที่เราเองได้ยอมตนเข้าไปเป็นทาสด้วยความโง่อย่างยิ่งของเรามาแล้ว ตลอดสงสารวัฏอันยาวยืด ซ้ำซากไม่มีที่สิ้นสุดลงได้ จนกว่าเราจะรู้เท่าทันมัน ดวงใจอันข้ามขึ้นอยู่เหนือโลกเช่นนี้เรียกว่า โลกุตตรจิต, ภาวะที่เป็นเช่นนั้น เรียก โลกุตตรธรรม, โลกุตตรวิสัย, หรือ โลกุตตรภูมิ

ในวงแห่งศาสนาอื่น ๆ เมื่อศาสนิกใกล้จะตายย่อมร้องว่า "สวรรค์! พระเจ้า!" แต่สำหรับพุทธศาสนิกที่แท้จริง จะร้องว่า **"ความดับสนิทอย่างไม่มีเหลือเป็นเชื้ออีกต่อไป !"** นี่แสดงว่าเขาเหล่าโน้น ยังอยากอยู่ในโลก–โลกสวรรค์ หรือโลกพระเจ้า ส่วนพุทธศาสนิกมีจุดปลายทางคือ ความดับไม่มีเหลือ **โลกุตตระจึงมีแต่ในพุทธศาสนาเท่านั้น !**

เมื่อมนุษย์ยังเป็นป่าเถื่อน รู้จัก และปรารถนาความสุขอย่างสูงสุดเพียงการได้กินได้เสพย์ของอร่อย ๆ พออิ่มไปขณะหนึ่ง ๆ เท่านั้น แต่ความคิดของมนุษย์ในอันแสวงหาความสุขที่ยิ่งขึ้นไปไม่ได้หยุดเฉยอยู่ นานเข้าค่อยมีความเห็นแปรไปสู่ภาวะที่สูงขึ้น จนรู้จักและปรารถนา ทรัพย์สมบัติ แว่นแคว้น ปรารถนากามสุขจนถึงสวรรค์อันเป็นที่สุดยอดของกาม นานต่อมามีพวกหัวคิดสูงเห็นว่า สุขในกามก็ยังเป็นของเลียด

แทงหัวใจเท่า ๆ กับความหวานอร่อยของมัน เลยนึกหาความสุขอันสูงขึ้นไป และได้ยึดเอาว่าความมีความเป็นแห่งชีวิตที่ปราศจากกามเป็นยอดสุด คือความเป็นพรหมนั่นเอง และบัญญัติขึ้นในยุคนั้นว่าความเป็นพรหมนั่นแหละเป็นนิพพาน คำว่า นิพพาน ที่แปลตามศัพท์ ว่า ปราศจากการเสียดแทง ได้เกิดมีขึ้นแต่ครั้งนั้น

ต่อมาอีกนาน พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นและทรงค้นพบว่า ภาวะแห่งพรหมก็ยังไม่เที่ยง แปรปรวนและแตกดับเช่นเดียวกับสิ่งที่ต่ำกว่าอื่น ๆ จะเรียกว่านิพพาน หาได้ไม่ยังเสียดแทงอยู่อย่างละเอียด, เพราะยังมีความสำคัญว่าตัวตนอยู่ จะต้องเสียดแทงใจในเมื่อมันแตกดับ เพราะยังมีความอยากความปรารถนาในทางที่แม้ไม่ใช่กาม ก็จริงตัณหายังมีอยู่, จึงทรงบัญญัติความดับไม่มีอะไรเหลือเป็นตัวตนสำหรับยึดถืออีกต่อไปว่าเป็นตัวนิพพานอันแท้จริง อันจะไม่มีใครมาบัญญัติความสุขให้สูงกว่านี้ขึ้นไปได้อีก โลกุตตรธรรมหรือนิพพานที่แท้จริง จะมีแต่ในพุทธศาสนา นอกนั้นยังอยู่ในวิสัยทั้งสิ้นต่างกันสักว่าชื่อ เป็นมนุษยโลกบ้าง เทวดาโลกบ้าง พรหมโลกบ้าง.

พุทธศาสนา กับวิทยาศาสตร์

หลักแห่งพุทธศาสนา แปลกจากศาสนาอื่นทั้งหลายโดยเป็นศาสนาแห่งวิชาความรู้ที่ทนต่อการพิสูจน์ของใคร ๆ ได้ทั้งสิ้น ดังที่ตรัสไว้ว่า ธรรมในพุทธศาสนา ย่อมทนต่อการพิสูจน์ได้[๑] คือท้าให้ใครพิสูจน์ได้ทุกอย่าง จนผู้พิสูจน์พ่ายแพ้ภัยตัวเอง หมดมานะกลับใจยอมนับถือพุทธศาสนา คำที่กล่าวกันว่า พุทธศาสนาเหมือนกันหรือเข้ากันได้กับวิทยาศาสตร์นั้น มีผู้ตีความกันว่า เพราะพุทธศาสนาแยกสังขารร่างกาย ออกวิเคราะห์หาความจริงเช่นเดียวกับวิทยาศาสตร์แผนปัจจุบัน แยกธาตุต่าง ๆ ออกหาคุณสมบัติชั้นละเอียด ข้าพเจ้าเห็นว่า คำกล่าวนั้นยังไม่เพียงพอกับคุณค่าอันสูงสุดแท้จริงของพุทธศาสนา เพราะถ้ากล่าวเช่นนั้นแล้ว วิชาสรีศาสตร์หรือแพทยศาสตร์ อันเกี่ยวกับการแยกตรวจร่างกาย ก็จะกลายเป็นพุทธศาสนาไปส่วนหนึ่งด้วย ที่แท้ควรกล่าวว่า เหมือนกันโดยที่หลักวิทยาศาสตร์ ก็ทนต่อการพิสูจน์ อาจทำการพิสูจน์ให้ดูเองหรือยอมให้ใครพิสูจน์ได้ทุกท่าทุกทาง จนเขาหมดท่าจะพิสูจน์เพื่อโต้แย้งอีกต่อไป และหมดความสงสัย เช่นเดียวกับพุทธศาสนา ยอมให้ใครเพ่งพิสูจน์ซักไซ้อย่างไรก็ได้ย่อมทนอยู่ได้จนเขาหมดวิธีพิสูจน์และต้องเชื่อ สัจจะย่อมไม่ตาย! คำว่าวิทยาศาสตร์ในที่นี้ หมายถึงวิชา (Science) ที่แท้จริงทุก ๆ อย่าง ไม่เฉพาะแต่การแยกธาตุ (Chemistry) เท่านั้น แม้คณิตศาสตร์ (Mathematic) ก็เป็นวิทยาศาสตร์ในที่นี้ด้วย ถ้าท่านสงสัยว่าวิชาเลข

หรือคณิตศาสตร์จะทนต่อพิสูจน์ได้เหมือนพุทธศาสนาอย่างไร ก็จงลองคิดดูอย่างง่าย ๆ ที่สุดว่า ๒+๓ = ๕ เป็นต้นนี้ มันเป็นความจริงเพียงไร มีใครบ้างที่อาจพิสูจน์ให้เห็นได้ว่า ๒ บวกกับ ๓ ได้ผลเป็นอย่างอื่น นอกจาก ๕ ใครจะพิสูจน์โดยวิธีไรกี่ร้อยกี่พันเท่าก็ตาม มันยังคงเป็น "๒+๓ = ๕" อยู่เสมอเป็นหลักที่แข็งแรงยิ่งกว่าภูเขาหินแท่งทึบ อันอาจหวั่นไหวได้ โดยธรรมชาติหรืออุตุนิยมแปรปรวน หลักความจริงแห่งวิทยาศาสตร์เหล่านี้ มั่นคงมีอุปมาฉันใด พุทธศาสนาก็มีหลักแห่งความจริงหนักแน่นมั่นคงฉันนั้น แม้จะขนเอาการแยกธาตุและตรวจค้นพิสูจน์อย่างที่เรียกว่า วิทยาศาสตร์แผนใหม่ทั้งหมดมาเป็นเครื่องมือพิสูจน์ ก็ไม่อาจพิสูจน์พุทธศาสนาให้เศร้าหมองไปได้ แม้แต่นิดเดียว ขอแต่อย่าให้ไปหยิบให้ถูกกะพี้ของพุทธศาสนา เช่น พิธีต่าง ๆ เป็นต้น มาพิสูจน์ในนามว่า พุทธศาสนาก็แล้วกัน ความจริงหรือพุทธศาสนาจะยังคงอยู่ชั่วโลก ไม่มีสมัยหรือขีดขั้นกำหนดเวลาอายุ เพราะเป็นการเรียนรู้ธรรมชาติ เพื่อชำนะธรรมชาติด้วยความจริง เช่นนี้ยังมิเป็นเครื่องชี้อันเด่นชัดว่าพุทธศาสนาเข้ากันได้กับวิทยาศาสตร์ ซึ่งโลกปัจจุบัน ย่อมบูชาอย่างสนิททั่วหน้า โดยลักษณาการอย่างไรเจียวหรือ? และข้อสำคัญที่สุดก็คือ เมื่อมีแต่ พุทธศาสนาเท่านั้น ที่เข้ากันได้กับวิทยาศาสตร์ของโลกแล้ว จะยังมีศาสนาไหนอีกเล่า ที่จะเป็นศาสนาแห่งสากลโลก นอกจากพุทธศาสนา? [๑]

โมกขพลาราม.

๑ กรกฎ. ๗๗

๑. **หมายเหตุส่วนตัว**:— ที่จริงศาสนาทั้งหลายมีจุดมุ่งอย่างเดียวกัน คือความสุข ถ้าจะปรับกันเข้าให้สนิท ก็จะลงกันได้เป็นศาสนาเดียวกัน! ใครมีคุณสมบัติแค่ไหน ย่อมอยู่ในระดับแค่นั้นเหมือนพี่น้องหรือผู้มีคุณวุฒิยิ่งหย่อนกว่ากันยืนเรียงแถวกันตามลำดับวุฒิ ก็จะมีแต่ศาสนาเดียวในโลก! ขอแต่อย่าถือเราถือเขาถึงกับพยายามทำลายเพื่อนศาสนาอื่นเพื่อประโยชน์ตน ด้วย "การรุกเงียบ ๆ" อย่างใดอย่างหนึ่งก็แล้วกัน หลักศาสนาอื่นทั้งหลาย มีเพียงโลกิยะ ไม่พ้นไปได้ ส่วนพุทธศาสนายังมีสูงขึ้นไปถึงโลกุตตระด้วย มีทั้งสองอย่าง ใครจะเลือกเอาอย่างไหนก็ได้ หลักโลกุตตระหรือที่เกี่ยวกับโลกุตตระเท่านั้น ที่พระพุทธศาสนามีอยู่อย่างที่ศาสนาอื่นไม่มีเสียเลย จึง "**อม**" ศาสนาอื่น ๆ ไว้ได้ทั้งหมด—พุทธทาส.

---

๑. ตรัสว่า "......เมื่อเขาใคร่ครวญต่อเนื้อความแห่งธรรมอยู่ธรรมทั้งหลายย่อมทนต่อการพิสูจน์ได้ เมื่อธรรมทั้งหลายทนต่อการพิสูจน์ได้ เขาย่อมเกิดความพอใจและความขยันขันแข็ง......" จังกีสูตร ม.ม. ไตร ล. ๑๓ น. ๖๐๕ บ. ๖๕๘.

มาใช้ธรรมะแก้ปัญหาสังคมกันเถิด

โดย

พุทธทาส ภิกขุ

เกี่ยวกับปัญหาสังคมของโลกในสมัยปัจจุบันนี้ถ้าจะแจงโดยรายละเอียดแล้ว ก็มีมากเกินไปจนเหลือที่จะแจกแจงไหว แต่ถ้าจะสรุปเอาแต่ใจความที่สำคัญและที่เราอาจจะแก้ไขได้โดยอาศัยบารมีของธรรมนั้น อยากจะระบุพอเป็นตัวอย่างสักสามประการเท่านั้น ก็จะเป็นการเพียงพอสำหรับการเข้าใจในปัญหาทั้งหมดได้ด้วยที่ว่ามีเพียงสามประการเท่านั้นก็คือ *"เราขาดคนมีธรรมสำหรับปฏิบัติงานของสังคมนี้อย่างหนึ่ง เราทำการสังคมกันด้วยจิตวิทยามากเกินไปแทนที่จะสังคมกันด้วยธรรมนี้อย่างหนึ่ง เรานำหมู่คณะไปด้วยจิตวิทยามากเกินไป แทนที่จะนำหมู่คณะไปด้วยธรรมนี้อีกอย่างหนึ่ง" รวมเป็นสามอย่าง*

สำหรับปัญหาข้อที่ว่า *"เราขาดคนดีสำหรับปฏิบัติงาน"* นั้น หมายความว่าโลกเราสมัยนี้เจริญด้วยวิชาความรู้ มีการศึกษาค้นคว้าที่ก้าวหน้ารวดเร็วอย่างกับลมพัด เราค้นพบแผนการหรือโครงการที่ดีเป็นอันมากในการที่จะจัดโลกให้ประสบสันติสุข หรือแม้แต่จะจัดบ้านเมืองให้มีสันติสุข หรือมีแผนการที่จะดำเนินกิจการสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ ที่ล้วนแต่นับว่าดีหรือวิเศษด้วยกันทั้งนั้น แต่แล้วการปฏิบัติไปตามแผนการนั้นเป็นสิ่งที่ทำไม่ได้ หรือทำได้อย่างครึ่ง ๆ กลาง ๆ เป็นอย่างมาก และโดยทั่วไปนั้นเป็นเรื่องหน้าไหว้หลังหลอกไปเสียแทบทั้งนั้น ยิ่งถ้าเป็นเรื่องที่ต้องรับมอบหมายเป็นช่วง ๆ กันเป็นลำดับไปด้วยแล้ว ก็ยิ่งประสบความล้มเหลวมากยิ่งขึ้นตามส่วน หรือมีอาการที่เรียกว่าหน้าไหว้หลังหลอกมากขึ้นตามส่วน ต่างคนต่างก็ทำพอสักว่าให้แล้ว ๆ ไป ต่างคนต่างก็ปกปิดความบกพร่องของตนเสีย แล้วก็ส่งมอบให้ผู้อื่นเป็นทอด ๆ ไป ทุกคนล้วนแต่เป็นคนทำดีทำชอบไปทั้งนั้น แต่งานที่แท้จริงนั้นไม่ได้เป็นไปตามที่ต้องการ ความเดือดร้อนหรือความเสียหายที่เกิดขึ้นก็ไม่ต้องมีใครรับผิดชอบ เพราะทุกคนล้วนแต่ตกอยู่ในสถานะอย่างเดียวกัน และทุกคนมีข้อแก้ตัว หรือคำแถลงการณ์อย่างเพียบพร้อมด้วยกันทั้งนั้นงานที่ทำตกอยู่ในสภาพที่น่าเวทนา แล้วยังเปิดโอกาสให้มีการทำทุจริตนานาประการ อย่างที่เรียกว่า *"มือใครยาวก็สาวเอา เรื่องดี เรื่องชั่ว เรื่องผิด เรื่องถูก เรื่องบุญ เรื่องบาป เป็นต้น*

นั้น ไม่ต้องคำนึงถึง" แม้ที่สุดแต่เกียรติยศของสุภาพบุรุษที่แท้จริงก็ไม่ต้องคำนึงถึง สังคมนี้จึงกลายเป็นสังคมมืด คือล้วนแต่มีอะไร ๆ ที่ต้องปกปิด เปิดเผยไม่ได้ ไม่กล้าท้าให้เทวดาฟ้าดินพิสูจน์หรือสอบสวน ทั้งนี้มีมูลมาจากสิ่งเพียงสิ่งเดียว คือ สังคมของเราขาดคนดีที่จะปฏิบัติหน้าที่การงานจึงเป็นสังคมที่ร่ำรวยแต่ด้วยโครงการหรือแผนการ กับผลที่เกิดขึ้นเป็นการเอาเปรียบกันหรือคดโกงกัน ผลงานที่แท้จริงลุ่ม ๆ ดอน ๆ หรืออยู่ในสภาพที่น่าเวทนาสงสารดังกล่าวแล้ว ถ้าหากว่าคนเราตั้งอยู่ในธรรมซึ่งมีความหมายถึงการเคารพตัวเอง ซื่อตรงต่อเกียรติยศของตัวเองหรือของมนุษย์แล้ว การปฏิบัติงานในหน้าที่ต่าง ๆ ทุกระบอบทุกสาขากลับมีผลเป็นที่น่าชื่นใจยิ่งกว่านี้อีกมากมายหลายเท่านัก จะเป็นในหมู่บ้านก็ตาม ในจังหวัดก็ตาม ในประเทศหรือทั่วทั้งโลกก็ตาม ย่อมตกอยู่ในสภาพเช่นเดียวกัน หากแต่ว่าบางแห่งหรือบางคราวเป็นมากหรือเป็นน้อยเท่านั้น ต่อเมื่อสรุปความแล้วอาจจะกล่าวได้ว่า สังคมมนุษย์กำลังพิการในทางฝ่ายจิตใจ ทำให้หาคนที่ดีปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างสุจริตและสมบูรณ์ได้โดยยากด้วยกันทั้งนั้น ทั้งนี้ก็เพราะขาดสิ่งที่เรียกว่าธรรมเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ถ้าหากว่าจะมีสมัยไหนหรือถิ่นไหนที่มีการปฏิบัติหน้าที่ของตนเรียบร้อยกันดี เราก็จะค้นพบทันทีว่า ในที่นั้นมีสิ่งที่เรียกว่า *"ธรรม"* นี้หาได้โดยง่าย เดี๋ยวนี้เรายังค้นไม่พบว่า ใครเป็นเจ้าของโลกนี้หรือจะเป็นผู้รับผิดชอบต่อความเจริญหรือความเสื่อมของโลกนี้ หรือของมุมโลกส่วนหนึ่ง ๆ หรือแม้แต่ของประเทศหนึ่ง ๆ ก็ตามที่เป็นการถาวร และรับผิดชอบกันจริง ๆ ดังนั้นเราจึงไม่รู้จะไปโทษใครที่ไหน เพราะทุกคนล้วนแต่มีข้อแก้ตัวด้วยกันทั้งนั้น ในการที่จะต้องรับผิดชอบอะไร ๆ แม้ที่อยู่ในความรับผิดชอบของตนจริง ๆ ต่างคนจึงต่างปฏิบัติงานไปโดยไม่ต้องรับ ผิดชอบ เป็นเหตุให้ไม่มีใคร อยากจะเป็น คนดีแล้วยังก่อให้เกิดความนิยม *"เป็นคนเอาแต่ได้กันยิ่งขึ้นทุกที"* สังคมโลกจึงกลายเป็นสังคมที่เอาแต่ได้กันไปหมดทั่วทุกหัวระแหง แล้วในที่สุดก็ต้องรับบาปร่วมกัน ไม่มีใครปลีกตัวออกไปได้ในข้อที่จะไม่ต้องรับความลำบากร่วมกันแม้ว่าผู้นั้นหรือฝ่ายนั้น จะเป็นฝ่ายที่กอบโกยเอาไว้ได้มากที่สุดในผลประโยชน์ต่าง ๆ ของสังคมเดี๋ยวนี้ สิ่งที่น่าสงสารที่สุด ก็คือการที่มนุษย์ร่ำรวยด้วยแผนการและโครงการ แต่ยิ่งขาดคนดีที่จะประพฤติปฏิบัติงานนั้น ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ยิ่งขึ้นทุกที ๆ เราจะต้องรอคอยไปจนกว่าเมื่อไรธรรมจะกลับมาสู่ความนิยมของสังคมมนุษย์อีกเท่านั้นเอง

สำหรับปัญหาที่ว่าบัดนี้เรามีการสังคมกันด้วยจิตวิทยามากเกินไป โดยไม่อาศัยธรรมนั้น หมายความว่า เรากำลังนิยมวิชาจิตวิทยาชนิดที่จะแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ไปคราวหนึ่ง ๆ

มากยิ่งขึ้นทุกที เพื่อให้ทันกันกับความต้องการอันร้อนรนของคนเราในสมัยนี้ โดยที่ลืมไปว่าจิตวิทยาชนิดนี้เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นมาจากความต้องการของกิเลสตัณหา ไม่ใช่เกิดมาจากความรู้สึกผิดชอบชั่วดีโดยบริสุทธิ์ เมื่อโลกถูกกิเลสตัณหาครอบงำมากขึ้น ๆ โดยนัยหรือโดยลักษณะดังที่กล่าวมาแล้วคนก็ต้องการจิตวิทยาชนิดนี้กันมากขึ้น มีการค้นคว้าการเรียนกันมากขึ้นอย่างไม่มีขีดที่สุด โดยหวังว่าใครใช้จิตวิทยาเก่งคนนั้นก็จักได้เปรียบผู้อื่นหรือปฏิบัติหน้าที่ของตนสำเร็จแต่ส่วนที่มันจะไปเกิดความเสียหายขึ้นแก่ใครอีกทางหนึ่งนั้น ไม่ต้องรับผิดชอบเพราะทุกคนมัวเมาในเรื่อง *"เอาแต่ได้"* เข้าว่า หรือ *"ขอให้ได้"* ไปทีก่อนก็แล้วกันด้วยกันทั้งนั้น ดังนั้นการคบหาสมาคมของคนเหล่านั้น ซึ่งมีต่อกันและกันคือ *"การหลอกลวงซึ่งกันและกัน"* ชนิดหนึ่งนั่นเอง ไม่มีส่วนใดเป็นธรรมหรือเจือด้วยธรรม มีแต่เรื่องของกิเลสตัณหาไปทั้งหมดนี่แหละคือผลของการที่คบกันอยู่ด้วยกัน หรือเข้ากันได้โดยอำนาจของจิต จิตวิทยา แต่ไม่ประกอบด้วยธรรมเสียเลย ถ้าเปรียบเทียบกันดูกับความหลอกลวงของภูตผีปีศาจแล้ว ความหลอกลวงของมนุษย์ด้วยกันในลักษณะที่กล่าวนี้น่ากลัวกว่าเป็นไหน ๆ แต่เราก็ยังหลงบูชาจิตวิทยาชนิดนี้อยู่นั่นเอง เพราะเรากำลังตกเป็นทาสของกิเลสตัณหาอย่างไม่มีสร่าง มนุษย์จึงมีความพิการในทางสังคม คือมีชีวิตอยู่ด้วยกันในท่ามกลางแห่งความหลอกลวงทางจิตวิทยา โดยไม่หันหน้าเข้าหาธรรมหรือพึ่งธรรมเลย แม้ว่าจะมองให้แคบเข้ามาถึงกรณีของความรักเป็นส่วนตัวบุคคลที่จะพึงมีต่อกันและกัน มันก็ยังมีลักษณะที่คล้ายกัน คือมีการใช้จิตวิทยาเป็นเครื่องมือเสาะหาความรักแทนที่จะใช้ธรรมเป็นเครื่องมือ ดังนั้นมันจึงมีอาการเหมือนกับการใช้เวทมนต์คาถาไปเสียทั้งหมดคือ การหลอกลวงกันเล่นชั่วครู่ชั่วคราวเท่านั้นเอง จิตใจของมนุษย์จึงได้ระส่ำระสายรวนเรไม่มีหลักเกณฑ์อะไรที่แน่นอน ที่จะทำความอุ่นใจหรือแน่ใจแก่ตัวเองได้ กำลังหวังพึ่งแต่สิ่งที่เป็นเพียงมายาไปเสียทั้งนั้น เป็นจิตวิทยาที่เลื่อนลอย ไม่มีใครเป็นที่พึ่งแก่ใครอย่างแท้จริงได้ เพราะอำนาจที่ได้ใช้จิตวิทยาชนิดนั้นมากเกินไป จนกระทั่งกลายเป็นยาเสพติดไปเสียแล้ว ดังนั้น **ขอให้กลับตัวเสียใหม่ มีความรู้สึกกันเสียใหม่ให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ** ว่าเราสมาคมกันรักใคร่กัน หรือเข้ากันได้ด้วยธรรมดีกว่าด้วยจิตวิทยา แม้ว่าธรรมะในบางแง่จะเป็นจิตวิทยาอยู่ในตัวมันเอง แต่เป็นจิตวิทยาอีกประเภทหนึ่ง คือ เป็นจิตวิทยาที่ไม่จริง อาศัยกิเลสตัณหาแต่ต้องธรรม **มุ่งที่จะให้** มากกว่า **มุ่งที่จะรับ** มัน **มุ่งที่จะสละให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นมากกว่าที่จะกอบโกย** เอามาเป็นประโยชน์ของตัว มันแตกต่างอย่างตรงกันข้ามดังนี้ไปเสียทั้งนั้น ดังนั้นเราควรจะถือหลักว่า **"สังคมกันด้วยธรรมดีกว่าสังคมกันด้วยจิตวิทยา"**

ส่วนปัญหาที่ว่า บัดนี้เรานำหมู่คณะไปด้วยจิตวิทยามากเกินไปกว่าที่จะนำกันไปด้วยธรรม ก็มีความหมายคล้าย ๆ กันกับความหมายของปัญหาที่กล่าวมาแล้วข้างต้น การอยู่กันเป็นหมู่มากก็ย่อมมีผู้นำหมู่เป็นธรรมดาของธรรมชาติ การเป็นผู้นำของหมู่นั้นมีทางมาได้เป็นสองสถาน คือ ถูกสมมติหรือถูกรับเลือกขึ้นมาด้วยความสมัครใจของคนทั้งปวงนี้อย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งก็ใช้อำนาจบังคับเอาให้ยอมรับเอาเป็นหัวหน้าหมู่ และกำลังมีอยู่ในโลกนี้ด้วยกันทั้งสองอย่าง และทั้งสองพวกนั้นต่างก็ได้ใช้จิตวิทยากันมากเกินไป ไม่อิงอาศัยธรรมเพราะแทบจะไม่รู้จักธรรมเอาเสียเลย เพราะอำนาจความเพลิดเพลินหรือมัวเมาในประโยชน์ที่พึงจะได้จากการเป็นหัวหน้าหมู่ การนำหมู่นำคณะของโลกปัจจุบัน จึงคล้ายกับเป็นการหลอกลวงอีกชนิดหนึ่งของบุคคลผู้หวังจะได้ประโยชน์อะไร จากการเป็นหัวหน้าทีม หรือหัวหน้าหมู่นั่นเอง ไม่เหมือนกับการที่พ่อแม่นำลูกนำหลานหรือพระศาสดานำสู่สาวก ซึ่งเป็นการกระทำด้วยอำนาจความรู้สึกเมตตา กรุณา ที่บริสุทธิ์หรือเป็นไปทางธรรม ไม่ใช่เป็นการพร้อมเพรียงกันเพื่อประกอบการงานสักอย่างหนึ่งเพื่อดึงดูดเอาประโยชน์ของพวกอื่น หรือฝ่ายอื่นมาเป็นของตัว ซึ่งไม่มีทางที่จะประกอบด้วยธรรมได้แต่อย่างใดทั้งหมด นี้ล้วนแต่เป็นเรื่องของกิเลสตัณหามากเกินไป เราเว้นเสียไม่ต้องพิจารณากันก็ได้ ทีนี้เราลองมาพิจารณากันดูถึงการนำหมู่ที่ตั้งใจกระทำด้วยเจตนาดี เราก็ยังเห็นว่า ยังมีทางที่จะเผลอตัวไปหลงพึ่งอำนาจของจิตวิทยามากกว่าที่จะอาศัยบารมีของธรรมอยู่มากเหมือนกัน ดังนั้นเราจะต้องไม่ประมาท หรือต้องระมัดระวังให้มากขึ้นอีกส่วนหนึ่งที่จะไม่ตกไปเป็นเหยื่อของจิตวิทยา ซึ่งเปิดโอกาสให้แก่กิเลสตัณหาพร้อมอยู่เสมอยากที่จะระวังได้ แต่ถึงอย่างไรก็ดี มิใช่ว่าเราจะไม่อาศัยจิตวิทยาเสียเลย หากแต่ว่าต้องอาศัยจิตวิทยาที่เป็นธรรม ที่อิงธรรม มีรากฐานอยู่ที่ธรรม ซึ่งที่แท้หาควรจะเรียกว่าจิตวิทยาไม่ ในเมื่อนำมาเทียบกันกับความหมายของคำว่าจิตวิทยาแห่งยุคนี้ ซึ่งเหมาะสมที่จะเติมคำว่า มิจฉา เข้าไปข้างหน้า ให้กลายเป็นมิจฉาจิตวิทยาไปดูจะเหมาะกว่า เพราะเพ่งเล็งแต่ประโยชน์ทางวัตถุเป็นอานิสงส์ไปเสียทั้งนั้น ถ้าจะจัดจิตวิทยาชนิดนี้เป็นสติปัญญา ก็เป็นสติปัญญาชนิดที่เรียกในภาษาบาลีว่า “**เฉโก**” มากกว่าที่จะเรียกว่า “**ญาณ**” หรือว่า “**ปัญญา**” หรือเป็น สติสัมปชัญญะที่สมบูรณ์และถูกต้อง เป็นที่พึ่งแก่มนุษย์ได้จริง ๆ ไม่หลอกลวง ดังนั้นเราควรจะถือเป็นหลักกันเสียใหม่ว่า “นำหมู่คณะไปด้วยธรรมดีกว่านำไปด้วยจิตวิทยา” โดยทำนองเดียวกันกับเรื่องที่กล่าวมาแล้วข้างต้น และไม่ควรทำโลกนี้ให้กลายเป็นโลกของจิตวิทยา แต่จงช่วยกันทำให้เป็นโลกของธรรมชาติที่บริสุทธิ์เสียก่อน แล้วจิตวิทยาก็จะเข้ามารับใช้เป็นบ่าวที่ซื่อสัตย์ได้เองในภายหลังเท่าที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ควรจะจับใจ

ความให้ได้ว่า สังคมของเราไม่มีคนดีปฏิบัติการงานตามแผนการที่วางไว้ก็ดี เราคบกันและจูงนำกันด้วยจิตวิทยามากเกินไปก็ดี ล้วนแต่เป็นโทษที่เกิดมาจากการขาดธรรม ไม่สนใจในธรรม เพราะไปหลงผลที่ได้สด ๆ ร้อน ๆ จากอำนาจของจิตวิทยานั่นเอง ไม่ยึดเอาสิ่งที่แท้จริงและถาวรเป็นที่พึ่ง แต่ไปยึดเอาสิ่งที่กิเลสตัณหาใช้เป็นเครื่องมือแก้ปัญหาเฉพาะหน้ามาเป็นที่พึ่ง และได้แต่จิตวิทยาชนิดที่กิเลสตัณหาลูบคลำมาแทนที่ของจิตวิทยาที่เกิดมาจากสติปัญญาอันบริสุทธิ์ ดังนั้นเราจึงตกเป็นสมุนของกิเลสตัณหา เป็นสังคมที่มีกิเลสตัณหาเป็นผู้ปกครอง และมีแต่จะใช้จิตวิทยาเป็นอุบายสำหรับการปกครองแต่อย่างเดียวเท่านั้น ดังนั้น จึงถือว่าเป็นสังคมที่พิการแล้วในทางจิตใจโดยสมบูรณ์ ในเมื่อกล่าวโดยการถือเอาธรรมะเป็นหลัก เท่าที่พุทธบริษัทเราจะยอมรับได้ **เราควรจะรีบช่วยกันทำการปฏิบัติในข้อนี้ ให้สังคมนี้กลายเป็นสังคมที่มีธรรมะปกครอง หรือมีธรรมะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวเสียโดยเร็วเถิด !**

ธรรมะจะแก้ปัญหาทางสังคมแห่งยุคปัจจุบันได้โดยแน่นอน

เพราะ

ผู้ใหญ่ไม่ประพฤติธรรมเป็นเหตุให้เกิดวิบัติต่าง ๆ ๑๔

ยสฺมึ ภิกฺขเว สมเย ราชาโน อธมฺมิกา โหนฺติ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในสมัยใด ราชา (ผู้เป็นใหญ่) ทั้งหลายประพฤติไม่เป็นธรรม ฯ

๑. ราชยุตฺตาปิ ตสฺมึ สมเย อธมฺมิกา โหนฺติ

ในสมัยนั้น แม้ข้าราชการทั้งหลายก็พลอยประพฤติไม่เป็นธรรม

๒. ราชยุตฺเตสุ ภิกฺขเว อธมฺมิเกสุ พฺราหฺมณ คหปติ กาปิ ตสฺมึ สมเย โหนฺติ

เมื่อข้าราชการประพฤติไม่เป็นธรรม พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ก็ประพฤติไม่เป็นธรรมบ้าง

๓. พฺราหฺมณคหปติเกสุ อธมฺมิเกสุ เนคมชนปทาปิ ฯตสฺมึ สมเย อธมฺมิกา โหนฺติ

เมื่อพราหมณ์และคหบดีทั้งหลายไม่ประพฤติธรรม ชาวบ้านชาวเมืองก็ประพฤติไม่เป็นธรรมไปตามกัน

๔. เนคมชานปเทสุ อธมฺมิเกสุ วิสมํ จนฺทิมสุริยา ปริวตฺตนฺติ

เมื่อชาวบ้านชาวเมืองประพฤติไม่เป็นธรรม พระจันทร์พระอาทิตย์ ก็โคจรไม่สม่ำเสมอ

๕. วิสมํ จนฺทิมสุริเยสุ ปริวตฺตนฺเตสุ วิสมํ นกฺขตฺตานิ ตารกรูปานิ ปริวตฺตนฺติ

เมื่อพระจันทร์ พระอาทิตย์ โคจรไม่สม่ำเสมอ ดาวนักษัตร์ทั้งหลาย ก็เดินไม่เที่ยงตรง

๖. วิสมํ นกฺขตฺเตสุ ตารกรูเปสุ ปริวตฺตนฺเตสุ วิสมํ รตฺตินฺทิวา ปริวตฺตนฺติ

เมื่อดาวนักษัตร์ทั้งหลายเดินไม่เที่ยงตรง คืนและวันก็เคลื่อนคลาดไป

๗. วิสมํ รตฺตินฺทิเวสุ ปริวตฺตนฺ เตสุ วิสมํ อฑฺฒมาสา ปริวตฺตนฺติ

เมื่อคืนและวันเคลื่อนคลาดไป เดือนและปักษ์ ก็พลอยเคลื่อนคลาดไปด้วย

๘. วิสมํ อฑฺฒมาเสสุ ปริวตฺตนฺเตสุ วิสมํ อุตุสํวจฺฉรา ปริวตฺตนฺติ

เมื่อเดือนและปักษ์เคลื่อนคลาดไป ฤดูและปีก็เคลื่อนคลาดไป

๙. วิสมํ อุตุสํวจฺฉเรสุ ปริวตฺตนฺเตสุ วิสมํ วาตา วายนฺติ

เมื่อฤดูและปีเคลื่อนไป ลมก็พัดผันแปรไป

๑๐. วิสมํ วาเตสุ วายนฺเตสุ วิสมา อปญฺชสา ปริวตฺตนฺติ

เมื่อลมพัดผันแปรไป ก็บังเกิดพายุวิปริตพัดผิดทาง

๑๑. วิสเมสุ อปญฺชเสสุ ปริวตฺตนฺเตสุ เทวตา ปริกุปิตา ภวนฺติ

เมื่อเกิดพายุวิปริตพัดผิดทาง เทวดาทั้งหลายก็ปั่นป่วน

๑๒. เทวตาสุ ปริกุปิตาสุ เทโว น สมฺมา ธารํ อนุปฺปเวจฺฉติ

เมื่อเทวดาทั้งหลายปั่นป่วน ฝนก็ไม่ตกถูกต้องตามฤดูกาล

๑๓. เทเว น สมฺมา ธารํ อนุปฺปเวจฺฉนฺเต วิสมปากีนิ สสฺสานิ ภวนฺติ

เมื่อฝนไม่ตกถูกต้องตามฤดูกาล ข้าวกล้าทั้งหลายก็สุกไม่ดี

๑๔. วิสมปากานิ ภิกฺขเว สสฺสานิ มนุสฺสา ปริภุญฺชนฺตา อุปฺปายุกา จ โหนฺติ ทุพฺพณฺณา จ ทุพฺพลา จ พหฺวา พาธา จ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย มนุษย์ทั้งหลายบริโภคข้าวที่สุกไม่ดี ย่อมอายุสั้น ผิวพรรณก็ไม่งาม กำลังก็ลดถอย และมีอาพาธมาก ฯ

ต่อจากนี้ ทรงแสดงฝ่ายดี ไม่ได้เขียนไว้ พึงทราบโดยนัยที่ตรงกันข้ามเถิด ฯ

ความตายไม่มี ?

พุทธทาสภิกขุ

ความตาย เป็นภัยใหญ่หลวงที่คุกคามคนธรรมดาสามัญทุกคน. ความตายทั้งทางกายและทางวิญญาณ เป็นจุดรวมของความกลัวทุกชนิด กลัวเสือ กลัวงู กลัวผี กลัวโรค กลัวเจ็บ กลัวถูกออกจากงาน กลัวถูกตัดเงินเดือน กลัวเสียชื่อเสียง กลัวความลำบากยากจน ตลอดถึงความกลัวอย่างอื่น ย่อมรวมอยู่ที่กลัวตายตามธรรมดา หรือตายอย่างไม่มีเกียรติเป็นที่น่าเอน็จอนาถ ซึ่งเป็นการตายในแง่ทางศีลธรรมหรือทางวิญญาณ. ถ้าเกิดไม่กลัวตายเสียอย่างเดียวเท่านั้น คนเราก็แทบจะไม่กลัวอะไรเอาเสียทีเดียวและจะเป็นอยู่ด้วยจิตใจที่สงบเย็นแสนที่จะเย็น. เพราะฉะนั้น การชำระสะสางปัญหายุ่งยากอันเกี่ยวกับความตาย หรือการทำให้ความตายกลายเป็นสิ่งที่ไม่มีความหมายไปเสียก็ตาม ย่อมเป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่ง. ถ้าใครทำได้ถึงที่สุด ก็จะทำให้ชีวิตนี้ มีแต่กำไร ไม่มีทางขาดทุนเลย ผู้ที่รู้สึกว่า "**ความตายไม่มี**" นั้น นับว่าเป็นคนมีบุญอย่างสูงสุด. เราจะทำอย่างไรกันเล่า ความตายจึงจะไม่มี หรือมีค่าเท่ากับไม่มีสำหรับเรา ?

ความรู้สึกว่า "**ความตายไม่มี**" นั้นอาจมีได้หลายลักษณะด้วยกัน หรือมีทางเกิดมาจากเหตุต่าง ๆ กัน แต่ก็ล้วนแต่ทำให้ไม่มีทุกข์ได้ด้วยกันทั้งนั้น ตามมากตามน้อย ตื้นลึกหนาบางกว่ากัน; ทั้งนี้ย่อมแล้วแต่ว่า มูลเหตุที่ทำให้เกิดความรู้สึกอันนั้นมีอะไรเป็นมูลฐานที่แท้จริง คือ มาจากสัมมาทิฏฐิ หรือมิจฉาทิฏฐิ และแม้ว่าจะมีมูลมาจากสัมมาทิฏฐิแล้วก็ตาม ก็ยังมีความตื้นลึกหนาบางสูงต่ำกว่ากันเป็นระดับ ๆ ไปอยู่นั่นเอง.

โจรใจฉกาจ หรือสัตว์ที่กำลังเมามันด้วยโทสะหรือราคะก็ตาม ย่อมไม่รู้สึกในความตาย ไม่กลัวตาย และตายลงไปได้อย่างไม่มีความทุกข์. ข้อนี้เอง เป็นการง่ายที่แม่ทัพหรือขุนพลอาจจะปลุกกำลังใจทหารหนุ่มของตน ไม่ให้กลัวตายได้โดยง่ายดายที่สุด: ปลุกด้วยราคะหรือโลภะ ในการที่จะปล้นเอาสตรีมาเป็นของตน, หรือด้วยความเห็นแก่ประโยชน์ของประเทศชาติบรรพบุรุษหรือเกียรติของตนเองก็ตาม, ปลุกด้วยโทสะ คือจี้ให้ความโกรธแค้นอาฆาตพลุ่งขึ้นมาจนถึงจุดเดือดก็ตาม ปลุกด้วยโมหะโดยให้มัวเมาในทฤษฎีบางอย่าง เช่นความตายไม่มี เพราะอาตมันเป็นสิ่งไม่ตาย หรืออาตมันไม่อาจถูกผ่าแล่ง หรือทำให้เปลี่ยนแปลงก็ตาม, ทั้งหมดนี้ล้วน

แต่ทำให้รู้สึกไม่กลัวตาย หรือความตายไม่มีด้วยกันทั้งนั้น, หากแต่ว่าความรู้สึกเช่นนี้ยังหนาไปด้วยกิเลส หรือมิจฉาทิฏฐิตามมากตามน้อยอยู่นั่นเอง. เราควรจะพิจารณากันถึง "**ไม่มีความตาย**" ที่ละเอียดประณีตสุขุมยิ่งขึ้นกว่านี้ เพื่อความตายที่ไม่ตายที่เยือกเย็น ไม่เป็นของร้อนเลยกันต่อไป.

โดยอาศัยสัมมาทิฏฐิ แม้ที่ยังเป็นโลกียะ คือความเชื่อกรรม ว่าบุญมี บาปมี ชั่วมี ดีมี นรกมี สวรรค์มี ดังนี้เป็นต้น ก็สามารถทำให้เกิดความแน่ใจในการที่จะเป็นผู้ที่มีความรู้สึกว่าตนเป็นคนที่ได้ทำสิ่งต่าง ๆ ไว้ดีแล้ว สำหรับต่อสู้กับความตาย หรือการไปสู่ปรโลก. ความตายเป็นเพียง "**การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นกว่าเดิม**" สืบไปเท่านั้น ไม่มีอะไรที่น่ากลัว, ย่อมจะเป็นการดีกว่าที่จะทนทรมานอยู่ในร่างอันคร่ำคร่า หรือเจ็บป่วยน่าทุเรศนี้เป็นไหน ๆ ตลอดเวลาที่ผลกรรมหรือบุญบาปยังมีอยู่ เราก็ยังต้องเวียนว่ายไปไม่มีที่สิ้นสุด. เรามีโอกาสที่จะทำให้ดีหรือสูงยิ่งขึ้นไป โดยอาศัยร่างกายใหม่ที่ดีกว่าเก่า การตายจึงเป็นเพียงการเลื่อนชั้นให้สูงขึ้นไปของผู้ที่มีความดีอันตนได้กระทำไว้แล้วจริง ๆ

เมื่อบุคคลนั้น มีความรู้สึกอยู่แต่ความดี ความงาม ความถูกต้อง หรือความยุติธรรมเป็นต้นของตน อย่างโชติช่วงอยู่ในภายในใจแล้ว เขาก็ลืมร่างกาย ลืมความตายเสียโดยสิ้นเชิง ยังคงเด่นอยู่ในใจแต่ธรรม ที่ตนยึดถือเอาเป็นตัวตน แล้วเกิดความรู้สึกว่าตนไม่มีความตายเอาเสียจริง ๆ ร่างกายกลายเป็นสิ่งที่เล็กน้อยเกินไป หรือถึงกับเป็นสิ่งที่มิได้มีอยู่ มีอยู่แต่จิตใจที่ประกอบด้วยธรรมอันไม่รู้จักตาย จึงไม่มีความกลัวตาย หรือมีปัญหาใด ๆ อันเกี่ยวกับความตายทั้งหมดทั้งสิ้น. โรคภัยไข้เจ็บก็เกิดกลายเป็นของไม่มีความหมายไปตาม ในที่สุดภรรยา ก็กลายเป็นสิ่งที่ไม่ต้องห่วงใย หรือมีน้ำหนักกดทับจิตใจ แม้ในขณะที่จะต้องแตกดับจากกัน, เพราะความตายก็ "**ไม่มี**" สำหรับเขาเหล่านั้นด้วย. ความรู้สึกเช่นนี้ อาจเกิดมีได้ทั้งในกรณีที่เกี่ยวกับลัทธิศาสนา และไม่เกี่ยวกับลัทธิศาสนา. แต่เมื่อเกิดเป็นผลดี และมีคนนิยมทำตามมากขึ้นก็ย่อมจะกลายเป็นลัทธิศาสนา หรือลัทธิใดลัทธิหนึ่งขึ้นมาเอง,

เนื่องจากจิตเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตน มันจึงเปลี่ยนไปตามสิ่งที่แวดล้อม. สิ่งแวดล้อมที่กล่าวนั้น ก็ไม่มีอะไรมากไปกว่าความคิด ความรู้และความเชื่อที่ได้รับเพิ่มมากขึ้นทุกวันจนกว่าจะแตกดับ สิ่งแวดล้อมเหล่านี้เองที่นำจิตไปสู่ความเป็นมิจฉาทิฏฐิ หรือสัมมาทิฏฐิในระดับต่าง ๆ กัน สัมมาทิฏฐิแต่ละระดับ ก็เป็นอุบายทำจิตให้ประสบความราบรื่นได้ โดยควรแก่ระดับของ

ตน ๆ ในเมื่อมิจฉาทิฏฐิทำให้เกิดได้แต่ความบ้าหลังระส่ำระสายหรือบ้าบิ่นเป็นอย่างสูง. เมื่อจิตได้รับอุบายที่ดีในทางความเชื่อ หรือทางสติปัญญาก็ตาม ก็สามารถทำให้เอาชนะการคุกคามของความตายได้โดยไม่ต้องสงสัยเลย

อุบายเป็นเครื่องเรื่องปัญญา ที่สามารถทำจิตให้อยู่เหนือ ความตายโดย เด็ดขาดจริง ๆ นั้น ต้องเป็นเรื่องสัจจธรรมหรือปรมัตถธรรมโดยตรงและถึงที่สุดด้วย. ฉะนั้นจึงตกเป็นหน้าที่ของสัมมาทิฏฐิชั้นที่เป็นโลกุตตรปัญญาที่สามารถมองเห็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ สุญญตาอยู่โดยประจักษ์. การเห็นความเป็นอนัตตาของนามรูป ได้ทำให้เห็นความไม่มีตัวตนของจิตเอง มีแต่นามธรรม ซึ่งสักว่าเป็นธรรมชาติธรรมดาตั้งอยู่คู่กับรูปธรรม ซึ่งก็ไม่มีตัวตนอันแท้จริงยิ่งขึ้นไปกว่านั้นอีก. ความเกิดดับเป็นเพียงกระแสของการไหลเวียนเรื่อยไป จนกว่าจะหมดเหตุหมดปัจจัย. เราเข้าใจว่ามีคนเราที่เกิดที่ตายก็เพราะความเข้าใจผิดในข้อนี้. แม้ที่สุดแต่ความเกิดดับของจิต ซึ่งโดยปรมัตถ์ จัดเป็นการเกิดตายที่ถูกต้อง นั้นก็ยังมิใช่การเกิดการตายอยู่นั่นเอง เป็นเพียงการไหลเวียนของสิ่งที่เป็นเพียงธรรมชาติ เพราะอำนาจของเหตุปัจจัย.

ความหมดเหตุหมดปัจจัยแห่งการไหลเวียนที่แท้จริงมีมูลมาจากการเห็นสุญญตา คือความที่นามรูปหรือสิ่งทั้งปวงเป็นของว่างจากตัวตนโดยสิ้นเชิง. ข้อนี้ทำให้เห็นความไม่มีการเกิด ไม่มีใครเกิดมา เสียตั้งแต่แรกแล้ว จะมีใครตายได้อย่างไร เพราะฉะนั้นความตายจึงไม่มี. เพราะว่าการเกิด หรือการตั้งอย่างไรอยู่ ก็มิได้มี การเห็นอย่างนี้ ไม่เพียงแต่ทำให้การเกิดการตายตามความหมายธรรมดา หมดความหมายไปอย่างเดียว แต่ได้ทำให้ความเกิดดับของจิตที่กำลังเกิดอยู่ พลอยหมดความหมายไปด้วย จิตจะเกิดดับอยู่อย่างไร ก็ไม่มีความรู้สึกว่าเราคิด เรารู้สึก เราดีใจ เราเสียใจ หรือเราทุกข์ เราสุขในที่สุด แล้วความรู้สึกว่าความตายจะมีมาแต่ไหน. การเห็นสุญญตา ทำให้ไม่มีตัวคนเรา หรือตัวตนของใครเลย. มีแต่ "*สุทฺธิธมฺมา ปวตฺตนฺติ—ธรรมชาติล้วน ๆ ไหลไป*" จิตไม่มีความรู้สึกว่า เราเกิดขึ้น เรามีอยู่ เราดับไป ฉะนั้นจึงไม่มี "**ความตาย**" ความตายไม่มี สำหรับจิตที่มองเห็นสุญญตาอย่างถูกต้อง.

ทำไมจึงต้องใช้คำว่า "**อย่างถูกต้อง**" ทั้งนี้เพราะเหตุว่าสุญญตาที่ไม่ถูกต้อง คือเป็นมิจฉาทิฏฐิอยู่บางอย่างหรือไม่ตรงตามหลักของพุทธศาสนา ก็ยังมีอยู่. ลัทธิบางลัทธิถือว่าจิตเป็น "**สิ่งอมตะ**" คือไม่รู้จักตาย ตายแต่ร่างกาย แล้วจิตไปหาร่างกายเอาใหม่ ลัทธิเช่นนี้ไม่ใช่พุทธศาสนา และขัดต่อหลักที่ว่ามีแต่การเกิด และการตั้งอยู่ แล้วจะให้มันไม่มีดับหรือตายนั้นน่าขบขัน. จิตก็เวียนไปในวงของการเกิดขึ้น—ตั้งอยู่—ดับไป เรื่อยไป จนกว่าจะหมดเหตุ

หมดปัจจัยก็แล้วกัน. ตลอดเวลานั้นไม่มีเราสักขณะเดียว. เมื่อเห็นความไม่มีเราอย่างนี้แล้ว จิตจะดับหรือกายจะดับไปชั่วขณะหนึ่งตามอำนาจของความเปลี่ยนแปลง ความตายก็เป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่ดี เพราะความตายเป็นเรื่องของสิ่งที่เรียกว่า "**เรา**" ต่างหาก

สำหรับสิ่งอมตะนั้น หาใช่จิตไม่. มันเป็นสิ่งธรรมชาติธรรมดาฝ่ายตรงกันข้ามอีกฝ่ายหนึ่ง และจะเป็นสิ่งที่มองเห็นได้ต่อเมื่อจิตหมด "**เรา**" แล้วจริง ๆ เท่านั้น. เพราะมองเห็นสิ่ง ๆ นี้เอง ที่ทำให้ย้อนมองเห็นชัดฝ่ายข้างนี้ว่า จิตไม่ใช่ตัวของจิตหรือของใคร. จิตเป็นเพียงธรรมชาติฝ่ายที่ไหลเวียน ในเมื่อสิ่งอมตะเป็นธรรมชาติฝ่ายที่ไม่ไหลเวียน. ในพุทธศาสนาจึงไม่มีจิตอมตะ, อย่างจะมีได้ก็แต่เพียงจิตที่รู้แจ้งในสิ่งซึ่งเป็นอมตะ แล้วตัวจิตเองก็หมดความเป็นตัวเรา เพราะจิตกลายเป็นเพียงธรรมชาติไป เหมือนกับสิ่งทั้งหลายทั้งปวงโดยเสมอกัน. จิตที่ลุถึงความรู้อันสูงสุดเช่นนี้ ย่อมรู้ว่า "**ความตายไม่มี**" โดยแท้จริง และแถมยังรู้จัก "**สิ่งที่ไม่รู้จักความตาย**" จริง ๆ อีกด้วย แล้วความตายจะมีมาแต่ไหน ?

บทความนี้ อาจจะต้องเก็บไว้อ่านเล่นเวลาดึกสงัดจึงจะเป็นผลดีก็เป็นได้ แต่ถึงกระนั้นก็ยังจะต้องคิดทบทวนกันหลายหนหรือถึงกับทบทวนเรื่อย ๆ ไปไม่มีหยุด จนกว่าจะเห็นว่า "**ความตายไม่มี**" แล้วโดยแท้จริง. ทั้งนี้เพราะว่าความรู้สึกว่า "**ความตายไม่มี**" นั้น มีอยู่หลายชั้นหลายระดับ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น. มันมาจากความบ้าเลือดบ้าบิ่นก็เป็นได้, มาจากมิจฉาทิฏฐิเรื่องอนัตตาก็ได้, มาจากความเชื่อที่ดิ่งถึงที่สุดก็ได้. และมาจากสัมมาทิฏฐิชั้นโลกิยะหรือโลกุตตระก็ได้ แล้วแต่กรณี. และให้ผลตื้นลึกหนาบางต่าง ๆ กัน. ความตายไม่มี ต่อเมื่อความเกิดไม่มี. ความเกิดไม่มีก็เมื่อตัวเราไม่มี. ถ้าผิดจากหลักอันนี้ ก็เป็นเพียงความตายที่ไปซ่อนเร้นหลบมุมอยู่ในที่แห่งใดแห่งหนึ่งเท่านั้นเอง หาใช่ "**ความตายไม่มี**" อย่างแท้จริงไม่; ยังไม่อาจดับทุกข์ได้โดยเด็ดขาดเลย. "**ตัวเรา**" คู่กับ "**ความเกิด**" "**ความเกิด**" ก็ต้องคู่กับ "**ความตาย**" หมดตัวเราจริง ๆ เท่านั้นความตายจึงจะไม่มีอย่างแท้จริงเช่นเดียวกัน.

นรกที่มีอยู่ในระบอบประชาธิปไตย

ของ

พุทธทาสภิกขุ

เดี๋ยวนี้ปัญหาในโลก หรือประเทศใดก็ตาม มันอยู่ตรงที่ขาดคนดี โครงการณ์หรือแผนการณ์นั้นดีเลิศ แต่ไม่มีคนดีที่จะปฏิบัติตามแผนการณ์นั้น เพราะฉะนั้นมันจึงไม่ดีไปหมด ไม่ว่าอะไร มันไม่ดีไปหมด ประชาธิปไตยก็ไม่ดี หรือว่าเผด็จการก็ไม่ดี ถ้ามันขาดธรรมะ แต่ถ้ามีธรรมมะแล้วอะไร ๆ ก็ดีไปหมดจะปกครองกันแบบไหน ก็จะดีไปหมด บางทีเผด็จการจะยิ่งดีเสียกว่าประชาธิปไตยถ้ามีคนดี เดี๋ยวนี้เพราะมันไม่มีคนดีเผด็จการไม่ไหว ประชาธิปไตยมันก็ไม่ดี **เพราะเมื่อทุกคนไม่ดีแล้ว มันก็รวมหัวกันทำสิ่งที่ไม่ดี** โลกนี้ก็กลายเป็นนรกไปทันที

ที่พูดว่า ประชาธิปไตยนั้นเป็นของประชาชนเพื่อประชาชน โดยประชาชนนี้ฟังดูมันเพราะมาก แต่มันก็ยังอันตรายอย่างยิ่ง เพราะว่า **ถ้าประชาชนนั้น เป็นคนไม่ดีแล้ว มันก็พลิกโลกนี้ทั้งโลกให้กลายเป็นนรกไปทันที** นี่แหละของประชาชน เพื่อประชาชน โดยประชาชนนั้น มันไม่เอาเป็นที่แน่นอนได้ มันต้องมีความดี คือ ธรรมะ และมีคนดี แล้วอะไร ๆ มันก็จะดี เผด็จการก็ดี ประชาธิปไตยก็ดีหรืออะไรถ้าจะมีอีก มันก็จะต้องดี ถ้ามันมีความดี คือธรรมะอยู่ในคน

เพราะฉะนั้น **เราจงตั้งหน้าตั้งตา อุทิศชีวิตจิตใจเพื่อผลิตความดีให้มีขึ้นในจิตใจของเพื่อนมนุษย์ ของเราทุกคน** เมื่อมีคนดี อย่างน้อยก็เพื่องานพัฒนาของประเทศชาติ หรือถ้าเราจะคิดว่า เราจะรักษาความเป็นไทย นี่พูดอย่างนี้เป็นชาตินิยมหน่อย แต่ก็ไม่มากนัก เพราะว่าความเป็นไทยนี้ มันยังกว้างอยู่ **ถ้าเราจะรักษาความเป็นไทยมันไม่มีทางอื่น เราจะต้องเป็นคนดี หรือเป็นชาวพุทธกันให้มาก ๆ ความเป็นไทยจึงจะยังคงอยู่** ถ้าปราศจากความเป็นชาวพุทธ หรือเป็นคนดีแล้ว ความเป็นไทยก็สูญเสียไปด้วย

ทีนี้ชาวพุทธนี้ ไม่มีใจแคบ คือใจไม่แคบ ยินดีที่จะให้ทุกคนเป็นชาวพุทธ ไม่ผูก

ขาด จึงกล้าพูดไปถึงว่า ทั้งโลกหรือชาวโลก เราควรระวังคำว่า **"แห่งประเทศไทย"** ของเรานี้ไว้บ้าง อย่าให้มันกลายเป็นชาตินิยม หรือเกิดความยึดมั่นถือมั่น เป็นพวกเรา

คำว่า **"พุทธสมาคม" นี้มันต้องของสากล ต้องของโลกทั้งโลก** หากแต่ว่ามันอยู่ในขอบเขตที่เราจะทำได้ในประเทศไทย เราจึงเรียกว่า "แห่งประเทศไทย" แต่อุดมคติของคำว่า **"พุทธ"** หรือ **พุทธสมาคม ก็ตามนั้น ต้องเป็นของสากล คือ ทั่วไปทั้งโลก** เราจะต้องปรับทุก ๆ คนให้เข้ากันได้ คือความเป็นชาวพุทธเหมือน ๆ กันไปหมด ข้อนี้มันทำได้ไม่ยาก เพราะว่า **ศาสนาทุกศาสนา ล้วนแต่สอนความไม่เห็นแก่ตัว** ทั้งนั้น

ขอให้ทุก ๆ คนสังเกตให้มาก จำไปคิดไปนึกให้ดีว่า **ศาสนาที่แท้จริงแล้ว จะสอนเพื่อทำลายความเห็นแก่ตัวทั้งนั้น** ไม่ว่าศาสนาไหน ในโลกนี้ ถ้าไม่สอนอย่างนี้ ก็ไม่ใช่ศาสนา **เมื่อสอนการทำลายความเห็นแก่ตัวแล้ว มันก็จะเป็นธรรมะอันเดียวกันกับพุทธศาสนา** ทำลายความเห็นแก่ตัวเรื่อย ๆ ไปจนหมดตัว จนเป็นพระอรหันต์ ทีนี้ก็เอาแต่เพียงว่า ทำลายความเห็นแก่ตัวอย่างหยาบ ๆ ก่อนก็ยังได้ ยังเป็นธรรมะในพุทธศาสนาอยู่นั่นเอง

เรื่องความเห็นแก่ตัวนี้ คือต้นตอของกิเลส ของความชั่ว ของความเบียดเบียน ของวิกฤตการณ์อันถาวรของโลก เพราะฉะนั้นเราจะต้องยินดีที่จะพูดว่า ทุกคนเป็นชาวพุทธได้ ไม่มีเขา ไม่มีเรา ไม่มีศาสนานั้น ไม่มีศาสนานี้ **ศาสนาพุทธก็เหมือนกับศาสนาอื่นตรงที่ทำลายความเห็นแก่ตัว ศาสนาอื่นก็เหมือนกับศาสนาพุทธ ตรงที่ทำลายความเห็นแก่ตัว** เขาใช้อุบายอย่างหนึ่งก็เหมาะสมสำหรับเขา เราก็ใช้อุบายอย่างหนึ่งที่เหมาะสมสำหรับเรา

ถ้าเขามีพระเจ้า เขาถือพระเป็นเจ้า เขาก็ยกตัวให้แก่พระเป็นเจ้าเสียหมด ตัวของเขาก็ไม่มีเพราะเขาเอาตัวนั้นไปให้พระเป็นเจ้าเสียหมด เพื่อทำตามประสงค์ของพระเป็นเจ้า **และพระเป็นเจ้าก็ไม่เคยใช้ใครให้ทำอะไร นอกไปจากทำประโยชน์ผู้อื่น** เพราะฉะนั้นเขาก็เป็นคนไม่เห็นแก่ตัวได้เหมือนกัน ทั้งที่ เขานับถือศาสนาที่มีพระเจ้า

ถ้าเราไม่อยากจะมีพระเจ้า เราก็ไม่มีความเห็นแก่ตัว ตามธรรมชาติ เราถือว่ามันเป็นของธรรมชาติ **ตัว ๆ นี้ไม่ใช่ของเรา เป็นของธรรมชาติ** เป็นความคิดที่ผิด ถ้าเราจะมีตัว มันก็ต้องเป็นตัวของธรรมชาติ ไม่ใช่ตัวของเราเรียกว่า ตัวของความว่าง หรือเป็นอนัตตาในพุทธศาสนาโดยไม่ต้องมีพระเจ้า นี่เราก็ทำลายตัวได้เหมือนกัน

แต่ความสำคัญมันอยู่ตรงที่ว่า อย่ามีความเห็นแก่ตัวก็แล้วกัน

(จากเรื่อง เราจะได้อะไรจากการมาประชุมกันที่สวนโมกข์นี้ ท่านพุทธทาสแสดง เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๑๑ ในที่ประชุมสมาคมพุทธศาสนาทั่วราชอาณาจักร ครั้งที่ ๑๖ ที่สวนโมกข์ไชยา)

ในการแก้ไขให้คนเห็นแก่ตัวน้อยลง จะต้องจัดการ คือ

(๑) แก้ไขแผนการศึกษาปัจจุบัน ที่ส่งเสริมสัญชาตญาณอย่างสัตว์ ให้มีการศึกษาชนิดที่ทำลายเสียซึ่งสัญชาตญาณอย่างสัตว์

(๒) การศึกษาชนิดที่ทำลายเสียซึ่งสัญชาตญาณอย่างสัตว์ การศึกษานั้นจะต้องทำให้ทุกคนรู้จักตัวเอง รู้จักชีวิตจิตใจภายในของตัวเอง จนสามารถควบคุมและ **ทำลายความเห็นแก่ตัว** *ให้น้อยลงและหมดลงไปได้*

(๓) การศึกษาชนิดที่ทำลายเสียซึ่งสัญชาตญาณอย่างสัตว์หรือทำลายความเห็นแก่ตัว การศึกษานั้นจะต้องทำให้ทุกคนรู้ว่า **เกิดมาทำไม? มีชีวิตอยู่เพื่ออะไร? อะไรคือสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ในการเกิดมาชาติหนึ่งนี้?** *สิ่งนั้นต้องไม่ใช่เงินไม่ใช่วัตถุ ไม่ใช่ความสุขที่ได้รับรสอร่อยทางเนื้อทางหนังอย่างเดรัจฉาน แต่ต้องหมายถึงความที่มีจิตอยู่สูงเหนือสิ่งยั่วยวนในโลก จนความทุกข์ไม่อาจจะครอบงำได้*

ท้ายเรื่อง

ขณะที่กำลังตรวจปรู๊ฟและจะลงมือพิมพ์ซึ่งคอยบทท้ายเรื่องของหนังสือเล่มนี้อยู่ นับว่าเป็นนิมิตดียิ่งที่ได้ไปพบหนังสือเล่มหนึ่งให้ชื่อว่า ศิลปแท้ ข้าพเจ้ารู้สึกปิติที่มีท่านที่มีความคิดมุ่งหมายไปในทางเดียวกับหนังสือเล่มนี้โดยบังเอิญ เป็นหนังสือที่น่าอ่านมากที่ท่านควรจะหามาอ่าน เป็นหนังสือประเภทราคาถูก ๆ ราคา ๒—๓ บาท แต่คุณค่านั้นบอกไม่ถูกสำหรับที่จะมาแลกเปลี่ยนกันด้วยเงิน ท่านผู้แต่งคือ "พี.ซี.ริลลิดสแมน"

ข้าพเจ้าจึงฉวยโอกาสยกเอาตอนหนึ่งของหนังสือดังกล่าว มาเป็นคำสรุปท้ายเรื่องของหนังสือเล่มนี้ เพราะโดยปัญญาข้าพเจ้าเองแล้วคงไม่สามารถที่จะเขียนหรือรวบรวมมาได้งดงามและเพียบพร้อมถึงเพียงนี้แน่นอน ขอขอบพระคุณท่าน พี.ซี, ริลลิดสแมนไว้ณที่นี้ด้วย

ศาสนาเป็นสากลศาสตร์

บัดนี้ เราก็ลงเอยได้แล้วว่า ที่ว่าศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์ แต่วิทยาศาสตร์ไม่ใช่ศาสนา วิทยาศาสตร์เป็น "ศาสตร์" อย่างเดียว คือเป็นศาสตร์ล้วน ๆ แต่ศาสนาเป็นยิ่งกว่านั้น คือเป็นทั้ง "ศาสตร์" และเป็นทั้ง "ศิลป" หลักคำสอนเป็น "ศาสตร์" วิธีสอนเป็น "ศิลป"

"IT IS TRUE ART TO CONCEAL ART"

ศิลปแท้ย่อมซ่อนศิลป*

ทำไมศิลปจึงต้องซ่อน ? ซ่อนเพื่ออะไร ? ไม่ซ่อนไม่ได้หรือ ? ปัญหาเหล่านี้ไม่จำต้องอธิบาย ท่านไปดูระบำ ท่านจะตอบได้ด้วยตนเอง ระบำนั้นถ้ายังซ่อนอยู่ก็เป็น "ศิลป" แต่ถ้าเปิดเผยก็เป็น "อนาจาร" ฉันใดก็ฉันนั้น ขึ้นชื่อว่าศิลปแล้วต้องซ่อนเป็นธรรมดา ถ้าไม่ซ่อนก็ไม่ใช่ศิลป เหมือนแพทย์ให้ยารักษาคนไข้ คนไข้ก็รู้อยู่ว่ายาเป็นเครื่องบำบัดโรค แต่ถ้าขมขื่นนักก็รับไม่ลง จะบังคับจับกรอกก็เป็นการป่าเถื่อน นายแพทย์ที่ชาญฉลาดย่อมจะต้องใช้ "ศิลป" เอายานั้นมาทำเป็นเม็ดเคลือบน้ำตาล หรือบรรจุลงในแคปซูล ให้กลืนลงง่าย ๆ นี่ก็เป็น "ศิลป" อย่างหนึ่ง (เรียกว่าโรคศิลป) มีการซ่อนตัวยาและรสยาอันแท้จริงไว้ ใน

---

* ภาษิตโรมัน (Ars est celare aatem)

ศาสนาก็เช่นเดียวกัน มนุษย์ทุกคนบูชาความจริง แสวงหาความจริง แต่ไม่มีใครกล้าลิ้มรสความจริง (เพราะมันขมขื่นเหลือเกิน) เพราะเหตุนี้ ศาสนาจึงต้องพูดความจริงด้วยวิธีซ่อนความจริงไว้ ตามแบบ "ศิลปแท้ย่อมซ่อนศิลป"

ความจริงศิลปแท้เป็นอย่างไร ? ซ่อนอยู่ตรงไหน ? เป็นเรื่องที่ผู้เข้าใจในศิลปจะพึงเห็นได้ด้วยตนเอง ข้อนี้ตรงกับคำว่า "สันทิฏฐิโก" ในศาสนา ซึ่งแปลว่า พระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์เป็นสิ่งซึ่ง "พึงเห็นได้ด้วยตนเอง" คำว่า "สันทิฏฐิโก" ในศาสนาจึงมีความหมายนัยเดียวกันกับคำว่า "ศิลปแท้ย่อมซ่อนศิลป" อันบุคคลพึงเห็นได้ด้วยตนเองด้วยประการฉะนี้

โปรดพิจารณา ถ้าศาสนาสอนแต่แบบเทศนาวิลาสนัย (แบบวิทยาศาสตร์ล้วน ๆ) ก็แสดงว่าศาสนามีไว้เพื่อคนที่มีการศึกษาโดยเฉพาะพวกเดียว ถ้าเช่นนั้น จะเรียกศาสนาว่าเป็นของ "สากล" สำหรับมนุษย์ชาติได้หรือ ? ศาสนาเป็นของสากล เพราะฉะนั้น ศาสนาจึงต้องมี "ทุกอย่าง" สำหรับ "ทุกคน" ถ้าจะอุปมาแล้ว ศาสนาก็มีอุปมาเหมือนท้องฟ้า ซึ่งสัตว์ที่บินต่ำที่สุดชั้นนกกระจอก และสัตว์ที่บินสูงสุดเหนือเมฆชั้นพระยาครุฑต่างก็ใช้เป็นที่พเนจรได้โดยไม่ขัดขวาง ศาสนาเปรียบเหมือนมหาสมุทร ซึ่งสัตว์ที่เล็กที่สุดชั้นอมีบา และสัตว์ที่ใหญ่ที่สุดชั้นปลาวาฬ ต่างใช้เป็นที่แหวกว่ายอาศัยได้อย่างสำราญ ศาสนาเปรียบเหมือนห้างสากลสรรพสินค้า ซึ่งมีสินค้าตั้งแต่ราคาถูกที่สุดสำหรับคนจน ๆ จนถึงสินค้าที่ดีที่สุด และราคาสูงที่สุดสำหรับคนชั้นมหาเศรษฐี ท่านเข้าไปในฟลอร์ชั้นหนึ่ง เห็นมีแต่สินค้าราคาถูก ๆ คุณภาพตามราคา โปรดอย่าพึ่งด่วนเข้าใจว่าร้านนี้ไม่มีของดีจำหน่าย เชิญท่านขึ้นไปชมที่ฟลอร์ชั้นสอง ท่านจะได้ชมสินค้าคุณภาพปานกลาง ราคาปานกลาง ซึ่งจัดไว้สำหรับคนฐานะปานกลาง แต่ถ้าท่านยังไม่พอใจ โปรดอย่าเพิ่งออกไป เชิญขึ้นไปชมที่ฟลอร์ชั้นสาม ซึ่งมีสินค้าที่ดีที่สุดในโลก มีค่าที่สุดในโลก และหายากที่สุดในโลก ฯลฯ เชิญท่านเลือกสรรได้ตามความพอใจ ท่านจะเข้าใจทันทีว่า ที่ว่าศาสนาเป็นของ "สากล" มีทุกอย่างสำหรับทุกคนนั้น หมายความว่ากระไร และเป็น "สันทิฏฐิโก" สำหรับท่านอย่างไร

ปัญหาว่าศาสนาซ่อนอะไร ? ไว้ตรงไหน ? เป็นเรื่องที่เกินสติปัญญาความสามารถของผู้เขียน ที่จะนำมาเล่าสู่กันฟัง ณ ที่นี้ได้ และเป็นเรื่องที่ท่านผู้อ่านจะพึงไปศึกษาค้นคว้าและ "เห็น" ด้วยตนเอง เพราะฉะนั้น ในที่นี้จึงจะขอเพียงยกตัวอย่างของดีในศาสนาและตัวอย่างวิธีซ่อน และเหตุผลมาแสดงไว้พอเป็นสังเขปเท่านั้น

ในบรรดาศาสตร์ทั้งหลาย อะไรเป็นยอดแห่งศาสตร์ ? คำตอบก็คือ ความรู้เรื่องชีวิตเป็นยอดแห่งศาสตร์ทั้งปวง ทำไมจึงว่าอย่างนั้น ? ก็เพราะในโลกนี้ อะไรเป็นศูนย์รวมของจักรวาล ถ้าไม่ใช่มนุษย์ ?

แต่มนุษย์ หรือ ตัวเรานี้คือใคร ? มาจากไหน ? และจะไปไหน ?

เรามีชีวิตอยู่ภายใต้ปัญหาอันยิ่งใหญ่สามประการนี้

มนุษย์ศึกษาธรรมชาติเพื่อจะค้นหาฐานะและตำแหน่ง แห่งที่ของตัวเองในจักรวาล เพื่อจะได้รู้ว่าเราคือใคร การค้นคว้าของเราทำให้เกิดวิชาวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ และวิทยาศาสตร์แขนงต่าง ๆ อีกมากมาย เพื่อจะค้นหาคำตอบว่า เรามาจากไหน เราศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ โบราณคดี ชีววิทยา สรีรศาสตร์ สูติศาสตร์ และวิชาต่าง ๆ อีกมากมาย ฯลฯ ผลของการศึกษาค้นคว้า ทำให้เรารู้จักโลกภายนอกดีขึ้นเป็นอันมากและทำให้โลกเจริญขึ้นเป็นอันมาก ดังที่เห็นกันอยู่ทุกวันนี้ แต่กระนั้น จนบัดนี้มนุษย์เราก็ยังไม่รู้จักตัวเองดีพอ เรายังต้องประสบปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ภายในตัวเราเองอย่างมากมาย และความขัดแย้งต่าง ๆ ระหว่างมนุษย์ด้วยกันอีกเยอะแยะ และยังต้องใช้วิธีระงับความขัดแย้งต่าง ๆ เหล่านั้น ด้วยวิธีการอย่างเดียวกันกับที่มนุษย์เมื่อหลายพันปีมาแล้วเคยใช้กันอยู่ ไม่มีอะไรดีขึ้น ยิ่งปัญหาข้อที่สามด้วยแล้ว เรายิ่งไม่รู้เลยว่า เราจะไปไหน ?

ฉะนั้น ปัญหาที่ว่า "เราคือใคร ?" "มาจากไหน ?" และ "จะไปไหน" จึงเป็นปริศนาที่มนุษย์ได้พยายามขบคิดกันตลอดมา

ความจริง ปัญหาเหล่านี้ ได้มีอัครบุรุษของโลกขบคิดปัญหาเหล่านี้ เพื่อมนุษยชาติ และได้ "ตรัสรู้" มาเป็นเวลาตั้งสองพันว่าปีมาแล้ว

๑. ด้วยประมวลความรู้ที่เรียกว่า "ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ" คือความรู้เรื่องชีวิตตั้งแต่จุดเริ่มต้นมา จะตอบปัญหาว่า "เราคือใคร ?" — "มาจากไหน"

๒. ด้วยประมวลความรู้ที่เรียกว่า "จุตูปปาตญาณ" ซึ่งแปลว่า ความรู้เรื่องการจุติ และการอุบัติของสัตว์ทั้งหลาย จะตอบปัญหาได้ว่า "เราจะไปไหน ?"

๓. พุทธศาสนายังมีความรู้ยิ่งกว่านั้นไปอีก มีปัญหาว่า "ไม่ต้องไปได้หรือไม่ ?" (เพราะถ้าชีวิตคือการเดินทาง มนุษย์เราเดินทางท่องเที่ยวมาตั้งแต่ต้นจนบัดนี้ ก็นับว่าเหน็ดเหนื่อยมากอยู่แล้ว ยังไม่รู้ว่าการเดินทางจะถึงที่สุดเมื่อใด) คำตอบของศาสนาก็คือ "ไม่ต้อง

ไปก็ได้" ทั้งนี้ด้วยประมวลความรู้ที่เรียกว่า "อาสวักขยญาณ" ในพุทธศาสนา การที่พุทธศาสนาตอบปัญหานี้ได้ก็เพราะพระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ "เหตุ" ที่ทำให้บุคคลต้องไป เพราะฉะนั้น เมื่อดับเหตุนี้ได้ ก็ไม่ต้องไป นี่ก็เป็นหลักธรรมดา เพราะ– "Cessante causa cessat effectus" (เมื่อเหตุดับ ผลก็ดับ) และพระพุทธองค์ก็ทรงตรัสรู้ซึ่ง "ความดับ" ของ "เหตุ" นั้น ดังที่พระอัสสชิเถระได้แสดงแก่อุปติสมาณพต่อไปว่า

เตสญฺจ โย นิโรโธ จ เอวํ วาที มหาสมโณ

แลพระองค์ได้ทรงตรัสถึงซึ่ง "ความดับ" ของเหตุ (แห่งธรรมเหล่านั้น) ด้วยพระมหาสมณเจ้าพระองค์นั้น ย่อมมีปรกติกล่าวเช่นนี้

ประมวลความรู้ดังกล่าวนี้ ทางศาสนาเรียกว่า "วิชชาสามประการ"

อินทรีย์ของมนุษย์เราซึ่งประกอบด้วยรูปกับนามนี้ มีมวลไม่กี่กิโลกรัม แต่มีความมหัศจรรย์เพียงไรนั้น โปรดดูความสามารถของมนุษย์ที่สามารถคำนวนความใหญ่โตมหึมาของดวงอาทิตย์ ความเร็วของแสง สามารถบังคับกระแสน้ำ ใช้พลังงานไฟฟ้าให้ทำงานตามความปรารถนา วิวัฒนาการที่อยู่จากทับกระท่อมไปสู่ศิลปแห่งการสร้างมหาปราสาท มหาวิหาร และตึกระฟ้า จากความรู้สึกรักใคร่ทางเพศ มาเป็นความรักอมตะ รู้จักความเพริดพริ้งของธรรมชาติ และสร้างอาณาจักรสวรรค์ขึ้นในโลกด้วยดนตรี บทประพันธ์ และศิลปต่าง ๆ ฯลฯ ภายในกายยาววาหนาคืบอันประกอบด้วยใจและสัญญานี้ มีความมหัศจรรย์ถึงเพียงนี้ เพราะฉะนั้นศาสตร์ที่ทำให้มนุษย์รู้จักตัวเอง ถ้าไม่เรียกว่าเป็นยอดแห่งศาสตร์แล้วจะเรียกว่าอะไร ?

เราเกิดมาเป็นมนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์ประเสริฐกว่าสัตว์ทั้งหลายในพื้นภิภพนี้ ศาสตร์ต่าง ๆ ที่เราศึกษาค้นคว้ามานั้น ล้วนเป็นศาสตร์ที่เกี่ยวกับโลกภายนอกตัวเราทั้งสิ้น ส่วนโลกภายในตัวของเรานี้เล่า เรามีความรู้พอเพียงแล้วหรือยัง ? ความรู้เรื่องโลกภายนอก ความจริงก็มีคุณค่าอย่างมหาศาล แต่ก็เป็นคุณค่าในด้านวัตถุธรรมฝ่ายเดียว ส่วนในด้านนามธรรมคือ ชีวิตจิตใจของเราเล่า ความรู้ในด้านวัตถุธรรมให้อะไรแก่เรา ?

เพราะฉะนั้น – –

Know then thyself, presume not God to scan,
The proper study of Mankind in Man.*

* Alexander Pope

ถ้าเราเข้าใจดังนี้ เราจะเกิดความรู้สึกเห็นคุณค่าของศาสนาขึ้นมาทันที เพราะศาสตร์ที่สอนให้มนุษย์รู้จักตัวเองนั้นก็คือศาสนานี่เอง

วิธีสอนทางศาสนาเป็นศิลปแท้

ในพุทธศาสนา นอกจากวิชชาสามประการ (ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ, จุตูปปาตญาณ, และ อาสวักขยญาณ) แล้วยังมีศาสตร์อันลึกซึ้งมหัศจรรย์อีกหลายศาสตร์ เช่น ที่เรียกว่า วิชชาแปดประการ อภิญญาณ ๖ ประการ, ฯลฯ และศาสตร์บางศาสตร์ก็ไม่ใช่ของสาธารณะที่คนธรรมดาสามัญจะเรียนได้และทำได้ หากแต่เป็นศาสตร์สำหรับอัครบุรุษของโลกโดยเฉพาะ ซึ่งจะอุบัติขึ้นประวัติศาสตร์ของโลกยุคหนึ่งแต่ละคนก็แสนยาก เช่น ศาสตร์ที่เรียกว่า อสาธารณญาณ ๖ ประการ เป็นต้น ฯลฯ ศาสตร์เหล่านี้มีกล่าวถึงอยู่ในพระพุทธศาสนา แม้เราไม่อาจศึกษาได้เพียงแต่เห็น "ศิลป" ซึ่งเปรียบเสมือนร่องรอยทางเดินของอัครบุรุษของโลกที่เดินไป และทิ้งรอยไว้ให้เราเห็นก็เป็นบุญของเราหนักหนาแล้ว.

คำหลายคำ ที่เราคนสมัยวิทยาศาสตร์เห็นกันว่า "คร่ำครึ" นั้น เมื่อเราเข้าใจความหมายของคำว่า "ศาสตร์" และ "ศิลป" ในศาสนาดังที่กล่าวมาแล้ว เราก็จะสามารถอ่านรหัสต่างๆ ซึ่งซ่อนศิลปนั้นได้ทันที.

เรื่อง นรก, สวรรค์, เทวดา, พระอินทร์, พระพรหม, เปรต, อสุรกาย, ยักษ์, นาค ฯลฯ เรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องปรัมปรา, แพร่หลายอยู่ในความเชื่อถือปรากฏอยู่ในวรรคดีและตำนานต่างๆ มีอิทธิพลเหนือจิตใจของประชาชนมาช้านาน พุทธศาสนาอุบัติขึ้นภายหลังสิ่งเหล่านี้ เมื่อไปสอนคน (ซึ่งล้วนเชื่อถือสิ่งเหล่านี้มาก่อน) สิ่งเหล่านี้จึงต้องปรากฏเกี่ยวข้องในศาสนาเป็นธรรมดา ข้อนี้ เป็นไปตามหลักเวเนยยัชฌาสยนัย หรือพูดตามสำนวนสมัยใหม่ว่า หลักจิตวิทยาประชาชน (แต่เป็นประชาชนในสมัยโน้น ซึ่งเชื่อถืออะไรงมงายและรุนแรงยิ่งกว่าคนในสมัยนี้มาก) โปรดอย่าลืมตัวอย่าง การที่โสเครตีสถูกพิพากษาให้ดื่มยาพิษเพราะเหตุใด, อนักสัคโกราสถูกเนรเทศจากกรุงเอเธนส์ เพราะเหตุใด, กาลิเลโอถูกบังคับให้ถอนคำพูดเพราะเหตุใด ฯลฯ นี่แสดงให้เห็นว่า "อุตสาหะ ถ้าปราศจากศิลป เป็นความป่าเถื่อน" อย่างที่ จอห์น รัสกิน ว่า *การประกาศความจริงซึ่งเป็นทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์* (Scientific Theory) *แต่ขัดกับความเชื่อถืออันแพร่หลายของประชาชน* (Widespread popular belief)

ในยุคสมัยนั้น โดยไม่คำนึงถึงจิตวิทยาประชาชน จะได้รับปฏิกิริยาอย่างรุนแรงถึงขนาดถูกทำลายไปเลย ทั้งตัวทฤษฎี และผู้ค้นพบทฤษฎี เป็นการตัดประโยชน์ทั้งสองฝ่าย.

เรื่องจิตวิทยาประชาชนในกรณีเช่นนี้ มีความสำคัญเพียงไร โปรดดูตัวอย่างเหตุการณ์เมื่อคราวรัฐบาลอังกฤษส่ง เซอร์ ยอร์ชเกรย์ ไปเป็นข้าหลวงใหญ่ประจำเกาะนิวซีแลนด์ เวลานั้น ชาวเกาะตามที่ต่าง ๆ กำลังมีความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่ออังกฤษอย่างรุนแรง มีการก่อความไม่สงบทั่ว ๆ ไป และมีท่าทีจะลุกลามใหญ่โตถึงขนาดเป็นสงครามกัน. ในการเจรจากับบุคคลชั้นหัวหน้าของชาวเกาะ เพื่อหาทางขจัดความขัดแย้งและสร้างความเข้าใจดีต่อกันนั้น ท่านเซอร์ ยอร์ช เกรย์ สังเกตเห็นว่า ในการแสดงความคิดเห็น หรือ ความรู้สึกต่าง ๆ พวกหัวหน้าชาวเกาะจะยกเอาบทโคลง, กลอน หรือพฤติการณ์เรื่องราวตอนใดตอนหนึ่งที่มีอยู่ในในตำนาน (Myth) ของพวกเขาขึ้นมาอ้าง ล่ามผู้แปลก็ไม่เข้าใจ (เข้าไม่ถึง) ทำให้การเจรจาไม่ได้ผล. จากการสังเกตดังกล่าวนี้เอง ท่านเซอร์ ยอร์ชเกรย์ ถึงกับลงทุนศึกษาภาษาและตำนานของชาวเกาะด้วยตนเอง จนเข้าใจดีด้วยการยอมรับรู้ในตำนานต่าง ๆ ที่ชาวเกาะเขาเชื่อถือของเขานี่เอง ทำให้การเจรจาขจัดปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ดำเนินไปอย่างเรียบร้อย ผลเป็นที่พอใจแก่ทุกฝ่าย ฯลฯ เพราะการดำเนินกุศโลบายถูกตามหลักจิตวิทยาประชาชน ตรงกับที่ทางศาสนาเรียกว่า "เวเนยยัชฌาสยนัย" อังกฤษจึงสามารถครองความเป็นใหญ่ เหนือเกาะนิวซีแลนด์โดยเรียบร้อยตลอดมา นี่เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นเมื่อร้อยปีมานี้เอง (รัชสมัยพระนาง-เจ้าวิคตอเรีย)

โปรดพิจารณาดูเถิด สถานการณ์อย่างนี้เกิดแก่พุทธศาสนาตั้งสองพันกว่าปีมาแล้ว ประชาชนในยุคนั้นสมัยนั้นทั่วทั้งชมพูทวีป (อินเดีย) จะมีความเชื่อถือของเขารุนแรงขนาดไหน และ ฝ่ายพุทธศาสนามีใคร ? พระพุทธองค์ผู้เดียวเท่านั้น ที่ผ่าพ้นอุปสรรคเหล่านี้ กระนั้นพุทธศาสนาก็สามารถผ่าพ้นมาได้ การที่มีสิ่งเหล่านี้มาเกี่ยวข้องในศาสนา จึงไม่ใช่ความงมงายของศาสนาดังที่บางคนเข้าใจ แต่เป็น "ศิลป" แสดงให้เห็นความสามารถในการดำเนินกุศโลบาย, ความสามารถในการอนุวัตร (Adaptadility) ตัวเองของพุทธศาสนา ซึ่งเป็นคุณสมบัติอันสำคัญยิ่งของสิ่งที่จะสามารถดำรงคงทนต่อกาลเวลา และสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ตลอดชั่วกัลปาวสาน

โปรดสังเกตดูว่า เมื่อสิ่งที่ว่ามานี้เข้ามาเกี่ยวข้องในพุทธศาสนาแล้ว ได้ทำให้อัตลักษณ์และสัจธรรมของพุทธศาสนามลายหายไปหรือ ? หามิได้ อัตลักษณ์และสัจธรรมของ

พุทธศาสนายังคงอยู่โดยบริบูรณ์ และสิ่งเหล่านี้กลับถูกดัดแปลงให้เป็นพุทธศาสนาทั้งสิ้น ยกตัวอย่าง เช่น.

คำว่า พราหมณ์ ในพุทธศาสนา ไม่มีความหมายของ คำว่า พราหมณ์ในศาสนาเดิม (พราหมณ์) เหลืออยู่เลย (ดูในวาเสฏฐสูตร พระองค์ทรงเรียกบุคคลเช่นไรว่าเป็น พราหมณ์)

คำว่า เทวดา ก็เช่นเดียวกัน ตามหลักพุทธศาสนา บุคคลใดที่มีการศึกษาดี (สุตะ), เป็นผู้มีระเบียบวินัยประกอบด้วยจรรยามรรยาทอันงาม (ศีล), มีความเชื่อถือที่ถูกต้อง (ศรัทธา), รู้จักเสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม (จาคะ), เป็นผู้เฉลียวฉลาดรอบรู้ (ปัญญา) ประกอบด้วย เทวธรรม คือ หิริ (ความละอายต่อบาป) และโอตตัปปะ (ความเกรงกลัวต่อบาป) บุคคลนั้นแล คือ เทวดา.

บุคคลใดมีเสมอมนุษยธรรม บุคคลนั้น คือ มนุษย์ บุคคลใดขาดปัญญารู้เหตุผล (ungifted of reason), โง่งมงาย, ประพฤติแต่อกุศลกรรมก่อความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นอยู่เป็นนิจ บุคคลนั้นเป็นสัตว์ (brute) ซึ่งศัพท์ทางศาสนาเรียกว่า มนุสสติรัจฉาโน (beast in man) บุคคลใดมีความประพฤติไม่เบียดเบียนตนเอง แต่มีจิตมากไปด้วยอภิชฌาวิสมโลภะ มุ่งแต่จะกอบโกยเอารัดเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์ เป็นการเบียดเบียนคนอื่นอยู่เป็นนิจ ศาสนาเรียกบุคคลชนิดนั้นว่า เปรต ซึ่งศัพท์ทางศาสนาเรียกว่า มนุสสเปโต. ฯลฯ นี่แสดงให้เห็นว่าศาสนาเป็น "ความเชื่อของมนุษย์, เป็นเรื่องของมนุษย์...ฯลฯ Humanistic faith, based on man...) จริงๆ ถ้าท่านรู้เช่นนี้ ท่านจะไม่แปลกใจเลย ถ้าท่านจะบังเอิญไปเห็น "เปรต" อยู่ใน "คฤหาสน์" อันใหญ่โต (จากผลการกอบโกยเอารัดเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์) เพราะศาสนาบอกเราว่า เปรตชนิดที่มีวิมานอยู่ก็มี (ที่เรียกว่า เวมานิกเปรต)[๑] สวรรค์, โดยศัพท์แปลว่า อันเป็นที่ยิ่งแห่งอารมณ์ อารมณ์คืออะไร ท่านก็ทราบแล้ว นรกแปลว่าไม่เจริญ, เสื่อม, ดังนี้ โดยเอา "ธรรม" (คือสภาพของจิตใจ) เป็นเครื่องวัด เราก็จะสามารถอ่านรหัสแห่ง

---

๑. ในปรมัตถโชติกา บอกว่า เปรตมีสิบสองจำพวกและบอกชื่อไว้ด้วย พิเคราะห์ดูแล้วเป็นเปรตในชมพูทวีป (อินเดีย) และเป็นการจำแนกตามพฤติการณ์ในสมัยโน้น ในเมืองไทย เท่าที่เห็นๆ กันอยู่ทุกวันนี้ ก็มีปรทัตตูปชีวีเปรต, เวมานิกเปรต, และ มหิทธิกาเปรต, ปรทัตตูปชีเปรต แปลตามตัวว่าเปรตที่เลี้ยงชีพอยู่ได้เพราะเขาให้ทาน ที่พระพุทธบาทเวลามีงานจะเห็นเปรตพวกนี้ไปร่วมงานที่นั่นเป็นอันมีร่างกายพิกลพิการต่างๆ เพราะอกุศลกรรมที่ทำไว้ มหิทธิกาเปรต เป็นเปรตที่มีฤทธานุภาพมาก มักถูกหนังสือพิมพ์ลงข่าวค่อนแคะว่า ใช้ฤทธานุภาพกอบโกยผลประโยชน์ของสังคมเข้ากระเป๋าตัวเอง สรุปแล้วเปรตทุกจำพวกล้วน "หิวกระหาย" ทั้งนั้น.

"อัตถ์" ต่างๆ ในศาสนาออกได้ เมื่อนั้น เราจะ "เห็น" ด้วยตนเองทันทีว่า นรก, สวรรค์ เทวดา, มนุษย์, เปรต, และ เดรัจฉาน ฯลฯ ก็อยู่ในสังคมมนุษย์ (Humanized World) นี่เอง ศาสนาเป็นเรื่องของมนุษย์ based on man) จริงๆ

โปรดจำไว้ว่า "ศาสนาเป็นประดิษฐ์กรรมของมนุษย์" เป็นเรื่องของ "มนุษย์" กับ "ธรรม" (สภาวะของจิตใจ หรือระดับของจิตใจ) ถ้าใครไปคิดว่า มนุษย์เป็นประดิษฐ์กรรมของศาสนา" เห็นจะไกลความจริงมากไปสักหน่อย เพราะฉะนั้น ผู้ใดเห็นว่าศาสนาเป็นเรื่องนอกเหนือไปจากเรื่องของมนุษย์ นอกเหนือไปจากสังคมมนุษย์แล้ว ก็ออกจะเป็นการสร้างจินตนาการที่เคลิบเคลิ้ม (Emotionally coloured thought) *ไปมากเสียแล้ว. โปรดอย่าลืมว่า ศาสนาไม่ใช่เรื่องที่จะพูดเพียงให้เกิดความซาบซึ้งตรึงใจเคลิบเคลิ้มไปเท่านั้น แต่ต้องนำมาปฏิบัติในชีวิตจริงๆ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในชีวิตประจำวันได้ด้วย. ในโลกมนุษย์ และ ในสังคมมนุษย์นี้เอง! พระบรมศาสดาตรัสรู้ก็เพื่อมนุษย์, เพื่อสังคมมนุษย์ ไม่ใช่เพียงเพื่อให้คนมานั่งเคลิบเคลิ้มแยบคนที่เป็นทาสของยาเสพติด เพราะศาสนาไม่ใช่ยาเสพติด! แต่เป็นสัจธรรม ที่ปฏิบัติในชีวิตประจำวันจริงๆ ขอให้เราเข้าใจความหมายอันแท้จริงเท่านั้น!*

โปรดพิจารณาต่อไป คำว่า ชาตินี้ – ชาติหน้า เป็นเรื่องของประชาชนที่ฝังใจเชื่อใน อัตตานุทิฏฐิ มาช้านาน (แม้จนกระทั่งบัดนี้) แต่ถึงอย่างไรก็ตามคำๆ นี้มีความหมายแสดงว่า ยอมรับเชื่อในกฎแห่งกรรม กรรมทั้งหลายมีผล นี่เป็นหลัก Action และ Reaction ของวิทยาศาสตร์ เพราะฉะนั้นถ้าเป็นกรรมที่ให้ผลในปัจจุบันทันตาเห็น (ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม) เขาก็จะเรียกว่ากรรมให้ผลในชาตินี้ หรือกรรมที่ให้ผลในอนาคตอันใกล้ (อุปัชชเวทนียกรรม) เขาจะเรียกว่า กรรมให้ผลในชาติหน้า หรือกรรมที่ให้ผลในอนาคตต่อๆ ไป (อปราปเวทนียกรรม) เขาเรียกว่า กรรมให้ผลในชาติต่อๆ ไป เมื่อถือตามหลักเวเนยยัชฌาสยนัยแล้ว ก็ไม่ควรขัดอัธยาศัย เพราะถึงอย่างไร โดยหลักใหญ่ใจความ เขาได้ยอมรับเข้ามาในกฎแห่งกรรมแล้ว อนึ่งมนุษย์ชาติก็มิได้มีอยู่แค่ชั่วอายุเรา ยังมีชั่วลูก, ชั่วหลาน, ฯลฯ ต่อไปอีก เพราะฉะนั้น ชั่วอายุหนึ่งๆ จะเปรียบว่าเป็น "ชาติ" หนึ่งๆ ก็ไม่ผิดอะไร

คำว่า โลกนี้–โลกหน้า ก็เช่นเดียวกัน ศาสนาเคารพเสรีภาพส่วนบุคคล (Individual freedom) และผลประโยชน์ส่วนบุคคล แต่ในขณะเดียวกันก็คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม (สังคม) ด้วย แต่ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว คำว่า "สังคม" ก็ดี สังคมศาสตร์ก็ดี ส่วนรวม ก็ดี เป็นคำที่

เพิ่งใช้กันมา เมื่อไม่กี่ปีมานี้เอง การจะอธิบายคำว่า "ประโยชน์ส่วนบุคคล" "ประโยชน์ส่วนรวม" "สิทธิ" และ "หน้าที่" ให้ประชาชนสมัยสองพันกว่าปีฟังนั้น เป็นของยุ่งยากเพียงใด เพราะฉะนั้น ถ้าเขารักจะเรียก "ประโยชน์ส่วนบุคคล" (เอกชน) ว่า "ประโยชน์โลกนี้" และเรียก "ประโยชน์ส่วนรวม" (สังคม) ว่า "ประโยชน์โลกหน้า" ก็ไม่ควรขัดอัธยาศัย หากเราเข้าใจความมุ่งหมายอันแท้จริงของศาสนาแล้ว ก็ไม่เห็นจะขัดที่ตรงไหน เพราะผลในทางปฏิบัติก็เช่นเดียวกัน

๖. ศาสนากับยุคปัจจุบัน

ด้วยเหตุที่ พระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์เป็น "สันทิฏฐิโก" หรือ "ศิลปแท้ย่อมซ่อนศิลป" ดังที่กล่าวมาแล้ว เพราะฉะนั้น การศึกษาพระคัมภีร์ไตรปิฎก โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสูตรต่าง ๆ และคัมภีร์อื่น ๆ ในศาสนา จะตีความตามตัวอักษรเสมอไปไม่ได้ เพราะ:—

๑. *พระพุทธองค์ทรงสอนเราว่า อย่าได้พึงเชื่อถือ "ตามตำรา" (มา ปิฏกสมฺปทาเนน) ฯลฯ* [๑]

๒. *โปรดอย่าลืมว่า พระคัมภีร์ไตรปิฎกนั้น (โดยเฉพาะอย่างยิ่งสุตตันตปิฎก) เป็น "หนังสือพูด" (Spoken book) ไม่ใช่ "หนังสือเขียน" (Written book) คำว่า พระสูตร จาก สุตะ—ฟัง ก็แสดงให้รู้ในตัวอยู่แล้วว่า เป็นเรื่องระหว่างผู้พูด (พระพุทธองค์) กับ ผู้ฟังโดยเฉพาะ*

การที่พระพุทธองค์ทรงเป็น "The Best of All speakers" เพราะพระองค์ตรัสกับบุคคล โดยคำนึงถึงธรรมชาติอัธยาศัยของผู้ฟังเป็นสำคัญ ถ้าผู้ฟังมีธรรมชาติอัธยาศัยอันสัมปยุตต์ด้วยปัญญา พระองค์ก็จะทรงตรัสด้วยแบบเทศนาวิลาสนัย คือด้วยเหตุผลและหลักวิชาการทางวิทยาศาสตร์ แต่ถ้าผู้ฟังเป็นบุคคลไม่ได้รับการศึกษา มีความงมงายอยู่มาก หรือ ไม่เคยนับถือพุทธศาสนามาก่อนเลย พระองค์ก็ทรงตรัสด้วยแบบ เวเนยยัชฌาสยนัย และแบบนี้เองที่ทำให้พระองค์ตรัสความจริงด้วย "ถ้อยคำที่มีความหมายซ่อนอยู่" เพราะฉะนั้นจะไปตีความหมายตามตัวอักษรไม่ได้ โปรดสังเกตว่า ถ้าศาสนามีความมุ่งหมายจะให้ถือเอาถ้อยคำสำนวนตามคำพูดยิ่งกว่า "ความมุ่งหมาย" อันแท้จริงแล้วถ้าเช่นนั้น ศาสนาจะตั้งข้อไขว่า พระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์เป็น "สันทิฏฐิโก" (ศิลปแท้ย่อมซ่อนศิลป) ไว้เพื่อการอันใด ?

---

๑. กาลามสูตร อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต

ที่ศาสนาตั้งข้อไขไว้ว่า พระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ เป็น "สันทิฏฐิโก" ย่อมแสดงว่า ศาสนามีความมุ่งหมายให้เราพิจารณาด้วยสติปัญญา เพ่งเล็งถึงเจตนาอันแท้จริงยิ่งกว่าถ้อยคำสำนวนที่ปรากฏในพระสูตร ข้อนี้ นอกจากเป็นข้อไขของศาสนาเองแล้ว ยังมีภาษิตกฎหมายบทหนึ่งบอกเราว่า "ผู้ใดยึดถือถ้อยคำตามตัวหนังสือเป็นสำคัญ ผู้นั้นยึดถือเพียงผิวเผิน" Quihaeret in litera, haeret in cortice) แม้กฎหมายของไทยก็ยังมีบัญญัติไว้ว่า "ในการตีความแสดงเจตนานั้น ท่านให้เพ่งเล็งถึงเจตนาอันแท้จริง ยิ่งกว่าถ้อยคำสำนวนตามตัวอักษร"[๑]

การที่มีเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิปาฏิหาริย์ ฯลฯ ต่าง ๆ ในศาสนานั้นไม่ใช่เรื่องที่ควรแปลกใจเลย และไม่ควรคิดให้เปลืองสมองด้วยว่า เรื่องเช่นนั้นเป็นไปไม่ได้ ทั้งไม่ควรถือเป็นเหตุห่างเหินศาสนา เพียงแต่เราจะทำความเข้าใจเสียใหม่ให้ถูกต้องว่า ทำไมศาสนาจึงต้องมีเรื่องเช่นนี้อยู่ ข้อนี้ ไม่ยากเลย โปรดดูเหตุการณ์ที่เห็นตำตาอยู่ในปัจจุบันนี้เป็นตัวอย่าง จะเห็นว่าทุกวันนี้สิ่งใดที่เกี่ยวข้องกับประชาชน สิ่งนั้นจะต้องมี "การโฆษณา" เสมอ ไม่มากก็น้อย ตั้งแต่สิทธิการเมือง จนกระทั่งสินค้า ก็จำต้องมีการโฆษณา ทำไมจึงต้องเป็นเช่นนี้ เหตุผลก็คือ เพราะประชาชนต้องการการโฆษณาชวนเชื่อ ศาสนาก็เช่นเดียวกัน ศาสนาเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประชาชนโดยตรง จึงจำเป็นต้องมีการโฆษณาเพื่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา เป็นธรรมดา "วิธีการ" โฆษณาอาจเปลี่ยนแปลง (และต้องเปลี่ยนแปลง) ตามกาลสมัย ตามสถานการณ์ และมาตรฐานการศึกษาของประชาชน แต่ "หลักการ" ที่ต้องมี "การโฆษณา" ศาสนาเป็นสัจธรรม เป็นความจริงที่ไม่เปลี่ยนแปลงเมื่อถึงยุควิทยาศาสตร์เช่นยุคนี้ เราก็ยกเอาวิทยาศาสตร์ของศาสนาขึ้นมาชี้แจง ปลูกความเลื่อมใสศรัทธา ไม่ได้เปลี่ยนแปลงเลย ไม่ว่าจะเป็นวันนี้ หรือเมื่อสองพันปีมาแล้ว และจะต้องเป็นเช่นนี้ตลอดไป

เมื่อเราเข้าใจอย่างนี้แล้ว ก็โปรดพึงใช้วิจารณญาณจำแนกแจกแจงออกดูเถิดว่า ในศาสนานั้น, อะไรเป็นเพียงเรื่องจูงใจให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา (Emotionally) อะไรเป็นส่วนปัญญาที่แท้จริง (Intellectual) และอะไรเป็นภาคปฏิบัติที่แท้จริง (Practical) ดังนี้ ท่านก็จะได้ชื่อว่าเป็นผู้เข้าใจทั้ง "ศาสตร์" และ 'ศิลป" ในศาสนา สามารถนำความรู้ในศาสนาไปใช้ปฏิบัติให้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง และแก่ผู้อื่นได้อย่างแท้จริง ส่วนท่านผู้มีหน้าที่ประกาศเผยแผ่ศาสนาโดยตรงนั้นเล่า ก็ควรจะได้พิจารณากันเสียทีว่า "วิธีการ" ที่

---

๑. ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๓๒

ศาสนาเคยใช้ได้ผล เมื่อสองพันกว่าปีมาแล้วนั้น ยังจะเหมาะสมกับกาลสมัยปัจจุบันนี้อยู่ หรือเปล่า เพราะสมัยนี้เป็นสมัยวิทยาศาสตร์ เป็นยุคปรมาณูยุคอวกาศแล้ว "วิธีการ" เผยแผ่ศาสนาแบบที่เคยใช้กันมาเป็นเวลาตั้งสองพันกว่าปีมาแล้วนั้น บัดนี้ สมควรจะมีการ "ปรับปรุงเพื่อความเหมาะสม" กันหรือยัง ?

ท่านผู้ที่เข้าใจคำ "ศิลปแท้ย่อมซ่อนศิลป" ว่า เป็นสิ่งอันบุคคลพึงเห็นด้วยตนเอง ตรงกับคำว่า "สันทิฏฐิโก" ในศาสนาดังนี้แล้ว ขอได้โปรดพิจารณาต่อไป :—

ข้อ ๑. ศาสนา เป็นสถาบันอันมีวัตถุ ประสงค์อย่างไร ? ใครเป็นคนตั้ง ? เราก็จะพบว่า ผู้ตั้งศาสนานี้ เป็นอัครบุรุษผู้หนึ่งในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ เป็นผู้บริบูรณ์พร้อมด้วยพระคุณสามประการ คือ พระบริสุทธิคุณ (มีความประพฤติและการกระทำประกอบด้วยศีลาจารวัตรอันบริสุทธิ์) พระปัญญาคุณ (มีพระปัญญาอันบริสุทธิ์) และ พระมหากรุณาคุณ (พระจิตอันบริสุทธิ์เปี่ยมไปด้วยความกรุณาแก่สัตว์โลก) พระองค์นั้นแล คือผู้ก่อตั้งสถาบันศาสนานี้ ด้วยวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างภราดรภาพและความปรารถนาดีต่อกัน ระหว่างมนุษยชาติตลอดถึงสรรพสัตว์ทั้งหลายในโลก โดยความเคารพต่อสิทธิทั้งหลายของซึ่งกันและกัน ซึ่งในบรรดาสิทธิ์เหล่านี้คือ สิทธิแห่งชีวิต (Life) เสรีภาพ (Liberty) และสิทธิที่จะแสวงหาความสุข (Pursuit of Happiness) โดยคำนึงถึงหลักประโยชน์ส่วนบุคคล (เอกชน) คู่กันไปกับประโยชน์ของส่วนรวม (สังคม) ตลอดมา ในการก่อตั้งสถาบันดังกล่าวนี้ พระองค์ได้ทรงเสียสละเพื่อมนุษยชาติอย่างใหญ่หลวง ทรงสละพระ บิดามารดา พระชายา และโอรส วรราไชศวรรย์ แม้กระทั่งสมบัติจักรพรรดิ และ แม้กระทั่งตัวของพระองค์เอง ดังที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ที่เขียนอ่านและเล่าสู่กันฟังตลอดมา หลายต่อหลายชั่วอายุคน โดยมิรู้จักเบื่อนั้นแล้ว

ข้อ ๒. เฮโรโดตูส บิดาแห่งวิชาประวัติศาสตร์ได้กล่าวถ้อยคำอัน เป็นอมตะไว้เมื่อสองพันกว่าปีมาแล้วว่า "ลิขิตแห่งชีวิตมนุษย์นั้นอยู่ที่จิตของมนุษย์เอง" (The destiny of man lies in his soul) ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ? แต่จิตของมนุษย์นี้ มีอะไรเป็นสรณะ ?— ความหวัง ความหวังคืออะไร ? คือ "ความปรารถนา" และ "ความเชื่อ" รวมกัน (Hope : a feeling of desire together with expectation)

อะไรเล่าที่เป็น "ศาสตร์" และเป็น "ศิลป" แห่งชีวิต—จิตใจ--ความหวัง และ ความเชื่อ ถ้าไม่ใช่ศาสนา?

ข้อ ๓. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ว่า ถึงโลกจะเจริญยิ่งขึ้นเรื่อยไปก็ตามปัญหาทางเศรษฐกิจ–สังคม ก็ยิ่งจะสลับซับซ้อนและยุ่งยากขึ้นเป็นเงาตามตัว ? จิตใจของมนุษย์เราจะต้องเคร่งเครียดเพราะการเผชิญกับปัญหานี้ตลอดวันเวลา ? ฯลฯ

อะไรเล่าที่เป็นโอสถสำหรับป้องกัน และบำบัดโรคที่บรรดาที่เกิดขึ้นแก่จิตใจ ถ้าไม่ใช่ศาสนา ?

ข้อ ๔. คำสอนของศาสนา มีทั้งแบบวิทยาศาสตร์ (เทศนาวิลาสนัย) และแบบหลักจิตวิทยาประชาชน (เวเนยยัชฌาสยนัย) ตราบใดที่พฤกษชาติยังมีไม้ล้มลุกเลื้อยคลานคู่กันกับไม้ยืนต้นอยู่ ตราบนั้นแม้โลกจะเจริญรุ่งเรืองไปเพียงใดก็ตาม ก็ยังจะต้องมีคนจิตใจอ่อนแอคู่กันกับคนที่มีจิตใจเข้มแข็งตลอดไป ธรรมดาไม้เลื้อยไม้ล้มลุกไม่มีแก่นในตัวเอง ต้องอาศัย "เกาะ" หรือ "ยึดเหนี่ยว" ความเชื่อเป็นหลักแห่งกำลังใจอยู่ฉันนั้น เพราะฉะนั้น คำสอนแบบเวเนยยัชฌาสยนัยจะต้องมีอยู่ ศาสนาจะต้องใช้ "ศิลป" ในการสอนอยู่ "วิธีการ" (Method) อาจจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย แต่สัจธรรมในศาสนาย่อมจะเป็น "อกาลิโก" ตลอดไป

ข้อ ๕. การที่ศาสนาใช้ "ศิลป" ในการสอน ทำให้เกิดปัญหา "สันทิฏฐิโก" หรือ "ศิลปแท้ย่อมซ่อนศิลป" นี้แม้จะเป็น "อุบาย" แต่ก็เป็น "กุสโลบาย" (อุบายเป็นกุศล) ไม่ใช่ "กลลวง" เพราะศาสนามีวัตถุประสงค์อันเป็นกุศล คือสอนให้คนทำดี ศาสนาจึงไม่ใช่ยาเสพติดอย่างเด็ดขาด ประชาชนอาจจะต้องอุบาย แต่หาใช่ต้องกลลวงไม่ (They are tricked but not trapped*) อุบายที่สอนให้คนทำดีต้องถือว่าเป็น "ศิลป" และเป็นกุศล

เมื่อท่าน "เห็น" อย่างนี้แล้ว ควรหรือที่คนผู้มีการศึกษาทั้งหลายจะห่างเหินศาสนา ? โปรดคิดดูเถิด ศาสนาเป็น "วิทยาศาสตร์" ใครเล่าจะสามารถเข้าใจหลักวิทยาศาสตร์ ถ้าคนนั้นไม่ได้รับการศึกษา ? ศาสนาเป็น "ศิลป" ใครเล่าจะสามารถเห็น "ศิลปแท้ย่อมซ่อนศิลป" นอกจากผู้ที่มีการศึกษา ในยุคที่โลกกำลังเจริญรุ่งเรืองด้วยวิทยาศาสตร์นี้ ใครเล่าจะสามารถแสดง "ศาสตร์" และ "ศิลป" ของศาสนาให้ปรากฏแก่ประชาชน ถ้าไม่ใช่ผู้ที่มีการศึกษา ? ศาสนาก็เหมือนรัตนะทั้งหลายในโลก จะต้องมี "เทวดา" รักษา (รกฺขนฺตุ สพฺพเทวตา) แต่ใครเล่าจะเป็น "เทวดา" ผู้รักษาพระศาสนา ? ใครเล่าจะเป็นผู้ประกอบด้วย สุตะ

---

*Lucretius ใน The Nature the Universe.

ศีล, ศรัทธา, จาคะ, และปัญญา (การศึกษา, ระเบียบวินัย, ความเชื่อมั่น, ความเสียสละ และความรอบรู้) อันเป็นองค์คุณของ "เทวดา" ถ้าไม่ใช่ผู้ที่มีการศึกษา ?

เพราะฉะนั้น ขอได้โปรดเห็นแก่วัตถุประสงค์ของศาสนาที่จะสร้างภราดรภาพ และสันติสุขขึ้นในโลก โปรดเห็นแก่พระพุทธองค์ ผู้ทรงสร้างสถาบันนี้ขึ้นมาด้วยการเสียสละอันใหญ่หลวงในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ ฯลฯ ขอให้ชนผู้มีการศึกษาทั้งหลาย โปรดสนใจให้ความพิทักษ์รักษาสถาบันอันสูงส่งนี้ ให้ดำรงคงอยู่และเจริญรุ่งเรืองตลอดไปด้วย ประเทศไทยจะเป็นประเทศที่เจริญที่สุดในโลกทางจิต

พิมพ์ที่โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ 117–119/2 หน้าวัดราชบพิธ พระนคร โทร. 219732
นายประยูร พิศนาคะ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 2514